

**Πανεπιστήμιο
Θεσσαλίας**

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΠΜΣ : ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
ΓΑΛΛΙΑΣ – ΕΛΒΕΤΙΑΣ – ΕΛΛΑΔΑΣ**

ΌΝΟΜΑ: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΙΣΟΥΛΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΌΛΓΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2014

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην αναγνώριση των ορεινών περιοχών, όπως είναι τουλάχιστο ορισμένες στην Ευρώπη και στα κύρια σημεία δράσης των στρατηγικών που έχουν αναπτυχθεί γι' αυτές, μιας και αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό της ηπείρου και ιδιαίτερα της Ελλάδας. Παράλληλα η σημασία τους είναι μεγάλη, αφού προσφέρουν αγαθά στις πεδινές περιοχές, ενώ αποτελούν σημαντικές πηγές νερού και φυσικής, οικολογικής και πολιτιστικής ποικιλότητας. Ταυτόχρονα πάρα πολλά είναι τα προβλήματά τους, όπως το κλίμα, το έδαφος, οι άσχημες συνθήκες διαβίωσης, η έλλειψη υποδομών και έγκυρης πληροφόρησης, με αποτέλεσμα την ανισόρροπη ανάπτυξη και την περιθωριοποίησή τους. Έτσι οι ορεινές περιοχές έχουν εγκαταλειφθεί από τους μόνιμους κατοίκους, με συνέπεια την επιδείνωση της κατάστασής τους, ειδικά όταν δεν υπάρχει εξειδικευμένη πολιτική γι' αυτές. Η Γαλλία και η Ελβετία είναι δυο χώρες, που έχουν αναπτύξει ιδιαίτερα τις ορεινές τους περιοχές, ως αποτέλεσμα αξιοποίησης και εκμετάλλευσης των συγκριτικών τους πλεονεκτημάτων και της στήριξης της κυβέρνησης μέσω χρηματοδοτήσεων και της ειδικής μέριμνας γι' αυτές. Παρακάτω αναφέρονται οι τρόποι που θα μπορούσε η Ελλάδα να παραδειγματιστεί από αυτές.

Λέξεις – κλειδιά : αειφορικός τουρισμός, βιώσιμη ανάπτυξη, ολοκληρωμένη πολιτική, ανάπτυξη ‘‘εκ των κάτω’’, γεωργία, περιβάλλον, ανισότητες

Abstract

This work focuses on the recognition of mountain areas, as it is officially defined by the European Commission. It is also focuses on the European policies that have been developed about these areas, as they conceive a large part of Europe, especially of Greece. Their importance is great, since they offer a large amount of goods on lowland areas. Also they are important sources of water and natural, ecological and cultural diversity. On the contrary, there are lots of problems, such as the climate, the soil, the bad quality of life, the lack of infrastructure and reliable information that result in an unbalanced growth of the country and the marginalization of these areas. Subsequently, they have been abandoned by their residents, resulting in deterioration of the situation, especially when there is no specific policy for them. Mountain areas of France and Switzerland have achieved economic growth, as a result of exploiting the comparative advantages and the support of the government, coming from funding. The ways Greece could emulate them, are analysed below.

Key – words: sustainable tourism, sustainable development, integrated policy, ‘‘bottom – up’’ approach, agriculture, environment, inequality

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	7
1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	8
1.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	10
1.3 ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	13
1.4 ΑΠΕΙΛΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	15
1.5 ΤΟΜΕΙΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	16
1.5.1 ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ – ΓΕΩΡΓΙΑ	17
1.5.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	18
1.5.2.1 ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (ΑΝΤΙΚΤΥΠΙΑ – ΟΦΕΛΗ)	18
1.5.2.2 ΑΕΙΦΟΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	21
2.1 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	23
2.2 ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΕΝΙΑΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ ΔΡΑΣΗΣ	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΕ ΓΑΛΛΙΑ – ΕΛΒΕΤΙΑ – ΑΛΠΕΙΣ	34
3.1 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΓΑΛΛΙΑΣ	34
3.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΕΛΒΕΤΙΑΣ	38
3.2.1 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ (ΣΙΩΠΗΡΕΣ ΚΑΙ ΡΗΤΕΣ) ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΕΛΒΕΤΙΑΣ	41
3.2.2 ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΕΛΒΕΤΙΑΣ	44
3.2.3. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – ΑΛΛΑΓΕΣ ΧΡΗΣΕΩΝ ΓΗΣ	46
3.2.4 ΤΟΜΕΙΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	47
3.2.4.1 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	49
3.3 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΛΠΕΩΝ	53
3.3.1 ΜΟΝΤΕΛΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΛΠΕΩΝ	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	56
4.1 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	56
4.2 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ ΔΡΑΣΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΑΛΛΙΑΣ – ΕΛΒΕΤΙΑΣ – ΕΛΛΑΔΑΣ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ	69
5.1 ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	69
5.1.1 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΧΩΡΟ	70
5.1.1 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΒΕΤΙΚΟ ΧΩΡΟ	72
5.1.2 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ	74
5.2 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΓΑΛΛΙΑΣ – ΕΛΒΕΤΙΑΣ – ΕΛΛΑΔΑΣ	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	80
ΣΥΝΟΨΗ – ΕΠΙΛΟΓΟΣ	82
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	84
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	
4.1 ΠΟΣΟΣΤΑ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	56
4.2 ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΒΟΥΝΑ ΕΛΛΑΔΑΣ	68
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	
1.1 ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΑΕΠ ΕΛΛΑΔΑΣ	19
3.1 ΠΗΓΕΣ ΗΛΕΚΤΡΟΔΟΤΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΒΕΤΙΑ	49
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	
2.1 ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	21
2.2 ΒΟΥΝΑ ΕΥΡΩΠΗΣ	22
3.1 ΒΟΥΝΑ ΓΑΛΛΙΑΣ	34
3.2 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΕΛΒΕΤΙΑΣ	38

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΙΣΟΥΛΗ

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
WTO	World Tourism Organization
TTCI	Travel & Tourism Competiveness Index
LIM	Swiss Law on Investment in Mountain regions
SAB	Swiss Centre for Mountain Regions
OECD	Organization for Economy Co – operation and Development

*Για την εκπόνηση αυτής της εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου
Όλγα Χριστοπούλου και τους γονείς μου.*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη συγκεκριμένη εργασία αναφέρονται οι στρατηγικές για την ανάπτυξη της ορεινής Ευρώπης, ειδικότερα της Γαλλίας και της Ελβετίας. Ο σκοπός είναι η αναγνώριση της ανάγκης να αναπτυχθούν οι ορεινές περιοχές στην Ελλάδα που είναι μια ορεινή χώρα. Η τρέχουσα οικονομική κρίση έχει επιφέρει σαφώς ύφεση σε τομείς όπως οικονομία, απασχόληση και παραγωγική δραστηριότητα. Ταυτόχρονα υπάρχει αντίκτυπο στον αγροτικό και γεωργικό τομέα και φυσικά στις ορεινές περιοχές. Οι ορεινές περιοχές παραμελούνται εδώ και δύο αιώνες περίπου. Μέσα σε αυτό το τέλμα λοιπόν έχουν αναπτυχθεί αρκετά μέτρα, πολιτικές και προγράμματα ευρωπαϊκού, εθνικού και περιφερειακού επιπέδου για τον αγροτικό τομέα και για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Οι πολιτικές αυτές, αρκετές φορές είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αρκετές πάλι όχι. Οι αναπτυξιακές στρατηγικές που ακολούθησαν η Γαλλία και η Ελβετία σε σχέση με τον ορεινό χώρο επέφερε την άμεση ανάπτυξή του και θα ήταν θεμιτό να προταθούν παρόμοια μέτρα ή προτάσεις και στον ελλαδικό χώρο για να αμβλυνθούν οι ανισότητες μεταξύ ορεινών και πεδινών περιοχών.

Στην εργασία βρίσκονται συγκεντρωμένα στοιχεία από έγκυρες πηγές για τα μέτρα και τα προγράμματα του ευρωπαϊκού χώρου και πιο συγκεκριμένα για τις δύο αυτές χώρες. Ως γνωστόν δεν έχουν πλήρως αναπτυχθεί όλες οι εκτάσεις των Άλπεων, αλλά οι περιοχές, που βρίσκονται σε αυτές τις χώρες είναι οικονομική ανεπτυγμένες.

Για να αποκτηθούν αυτά τα χαρακτηριστικά και στον ορεινό χώρο της Ελλάδας, είναι σημαντικό να υπάρχουν καλά παραδείγματα και προτάσεις, που θα αποφέρουν αξιολογικά αποτελέσματα με άμεσο τρόπο. Πρέπει να φιλτράρονται οι προσοδοφόρες πολιτικές για την ανάκαμψη του ορεινού χώρου και να προσαρμόζονται βάσει των ιδιοτεροτήτων και των χαρακτηριστικών στον ορεινό της χώρο. Κάτι τέτοιο μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο σε επίπεδο έρευνας με θεωρητικά στοιχεία για περαιτέρω εργασίες, όσο σε επίπεδο άσκησης της προτεινόμενης πολιτικής και των προσαρμοσμένων προγραμμάτων.

Η δομή η οποία θα ακολουθηθεί είναι η εξής: αρχικά θα παρουσιαστούν οι ορεινές περιοχές γενικά, τα χαρακτηριστικά τους, οι επίσημοι ορισμοί και η ιστορική εξέλιξή τους στους αιώνες. Ακολούθως θα περιγραφούν οι τρόποι με τους οποίους κινδυνεύουν οι ορεινοί χώροι από ανθρώπινες πράξεις αλλά και φυσικές αιτίες και ποιές είναι οι

τακτικές που ακολουθούνται για να ξεπεραστούν τα προβλήματα αυτά. Ύστερα θα αναλυθούν τα προγράμματα της Ευρώπης που ακολουθούνται από αρκετές χώρες, ειδικά εφ' όσον πρόκειται για οροσειρές που εκτείνονται σε πάνω από μία χώρες. Μετά θα αναφερθούν αντίστοιχα, τα προγράμματα και τα χαρακτηριστικά των ορεινών χώρων στη Γαλλία, στην Ελβετία, στις Άλπεις και στην Ελλάδα. Έτσι θα μπορέσει να γίνει μια αξιολόγηση και σύγκριση των πολιτικών μεταξύ τους και τέλος θα μπορέσουν να προταθούν κάποια μέτρα και παραδείγματα για τον ελληνικό χώρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Οι ορεινές περιοχές παγκοσμίως αποτελούν ένα πολύ μεγάλο ποσοστό της γης (24% του χερσαίου εδάφους). Παρ' όλα αυτά σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά και σε επίπεδο χώρας είναι σύνθητες φαινόμενο σε αυτές οι περιοχές να κατοικεί μικρό ποσοστό του πληθυσμού, το οποίο είναι δυσανάλογο με τη μεγάλη έκταση που εκείνες καλύπτουν. Αυτό σε συνδυασμό με τις ιδιαιτερότητες που έχουν οι ορεινές περιοχές καθιστούν αναγκαία την ανάπτυξη στρατηγικής και πολιτικής για την αντιστάθμιση των μειονεκτημάτων και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν. Στην Ευρώπη η εγκατάλειψη ξεκίνησε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα (Gellrich et al, 2006) και με το πέρασμα των χρόνων γίνεται ακόμα πιο έντονη. Αυτά, σε συνδυασμό με τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, έδωσαν 3 επιλογές εξέλιξης του ορεινού χώρου. Η πρώτη είναι να καθιερωθεί ως προστατευόμενη περιοχή ή γενικά προορισμός αναψυχής για τον αστικό πληθυσμό, η δεύτερη είναι να γίνει εκμετάλλευση των οικονομικών της δυνατοτήτων ή και υπερεκμετάλλευση και η τρίτη είναι να απομονωθεί και να εγκαταλειφτεί (Nordregio, 2004). Εδώ, έρχεται να προστεθεί και το γεγονός της ανομοιογένειας των ορεινών περιοχών όσο αφορά το κλίμα, το έδαφος, τη μορφολογία αλλά και τον πολιτιστικό χαρακτήρα και τις παραδόσεις. Είναι δηλαδή δυνατόν κατά μήκος ενός μεγάλου όρους να εντοπιστούν διαφορές τέτοιου είδους αλλά και σε μια χώρα να εντοπιστούν διαφορές μεταξύ των ορεινών της όγκων. Παράλληλα είναι σημαντικό να τονιστεί το γεγονός της δυσκολίας των μεταφορών στις ορεινές περιοχές, καθώς και του μειωμένου αριθμού δημοσίων και κοινωνικών υπηρεσιών. Τέλος είναι

μεγάλη σημαντικότητα των ορεινών περιοχών για τις πεδινές και για ολόκληρο το οικοσύστημα, που εντείνουν την ανάγκη ανάπτυξης πολιτικής.

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Μια περιοχή για να χαρακτηριστεί ορεινή, λαμβάνεται υπόψη το υψόμετρο, η κλίση του εδάφους ή/και ο συνδυασμός τους. Όμως ειδικά παλαιότερα ήταν πολύ δύσκολο να οριστούν οι ορεινές περιοχές σε περιφερειακό, εθνικό, διεθνές επίπεδο, λόγω των ιδιαιτεροτήτων τους και της ετερογένειάς τους από χώρα σε χώρα και από περιοχή σε περιοχή. Υπήρχαν κάποιοι γενικοί ορισμοί που ίσχυαν σε τοπικό επίπεδο, αλλά καθιστούσαν δύσκολη την ευρύτερη εφαρμογή τους. Παρόλα αυτά ένας επίσημος ορισμός για την Ευρώπη εφαρμόστηκε το 1975 και συγκεκριμένα η οδηγία 75/268 της ΕΟΚ (άρθρο 3, παράγραφος 3), η οποία αναφέρει ότι ως *ορεινές περιοχές* ορίζονται εκείνες που :

- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα.
- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο 600-800 μέτρα και η κλίση του εδάφους είναι πάνω από 16%.
- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο κάτω από 600 μέτρα, ενώ η κλίση του εδάφους είναι πάνω από 20%.

Εάν ένας δήμος ή κοινότητα καλύπτεται κατά 80% από αυτά τα χαρακτηριστικά, τότε ονομάζεται ορεινή περιοχή.

Εκτός από τις ορεινές περιοχές υπάρχει και η διάκριση μειονεκτικών και περιοχών με ειδικά προβλήματα, την οποία αναλύει επίσης η οδηγία 75/268 της ΕΟΚ. Πιο συγκεκριμένα:

Μειονεκτικές περιοχές (άρθρο 3, παράγραφος 4) είναι εκείνες, που επηρεάζονται από την πυκνότητα του πληθυσμού, το έδαφος και το εισόδημα. Συγκεκριμένα:

- Η πυκνότητα του πληθυσμού είναι κάτω από 45 κατοίκους/km²
- Οι αποδόσεις των καλλιεργειών κατά μέσο όρο είναι μικρότερες από το 80% του μέσου όρου της χώρας.

Περιοχές με ειδικά προβλήματα(άρθρο 3, παράγραφος 5) είναι εκείνες, που το γεωργικό τους εισόδημα φτάνει μέχρι το 80% του μέσου της χώρας και η γονιμότητα των εδαφών τους είναι χαμηλή, λόγω της θέσης τους κυρίως.

Επίσης μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τις περιοχές σε *τοπογραφικά ορεινές* στο σύνολο της Ευρώπης, σύμφωνα με τη δημοσίευση του Nordregio του 2004 ως εξής:

- Όλες σε υψόμετρο πάνω από 2500 μέτρα.
- Εκείνες σε υψόμετρο μεταξύ 1500-2500 μέτρων με κλίση μεγαλύτερη από 2⁰ σε ακτίνα 3000 μέτρων.
- Εκείνες σε υψόμετρο μεταξύ 1000-1500 μέτρων, όταν η κλίση σε ακτίνα μεγαλύτερη από 3000 μέτρα είναι μεγαλύτερη από 5⁰, ή η υψομετρική διαφορά σε ακτίνα 7000 μέτρων είναι τουλάχιστον 300 μέτρα.
- Εκείνες σε υψόμετρο μεταξύ 300-1000 μέτρων, όταν όπως και πριν η υψομετρική διαφορά σε ακτίνα 700 μέτρων είναι τουλάχιστον 300 μέτρα.

Τέλος μια ακόμη διάκριση ανάμεσα σε πεδινές, ημιορεινές και ορεινές περιοχές συγκεκριμένα για την Ελλάδα λαμβάνει χώρα βάσει της ΕΣΥΕ.

Πεδινές είναι οι περιοχές που η εδαφική τους περιοχή βρίσκεται, στο σύνολό της ή στο μεγαλύτερό της μέρος, σε οριζόντιο ή ελαφρώς κεκλιμένο έδαφος και σε υψόμετρο μικρότερο των 800 μέτρων από την επιφάνεια της θάλασσας. Κλίσεις του εδάφους που δημιουργούν υψομετρικές διαφορές από 100 μέχρι 150 μέτρα όσον αφορά τις μικρές κοινότητες και από 200 μέχρι 300 μέτρα για τις μεγάλες κοινότητες της Θράκης και της Μακεδονίας θεωρούνται πεδινές.

Ημιορεινές είναι οι περιοχές που η εδαφική τους έκταση βρίσκεται στις υπώρειες των βουνών ή η έκτασή τους μοιράζεται η μισή περίπου στην πεδιάδα και η άλλη μισή στο βουνό, αλλά πάντα με υψόμετρο μέχρι 800 μέτρα, για το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής.

Ορεινές είναι οι περιοχές που η εδαφική τους έκταση είναι πολύ κεκλιμένη και κατεξοχήν ανώμαλη, χωρίζεται από χαράδρες ή καλύπτεται από ορεινούς όγκους που

δημιουργούν πολλαπλές και βαθιές εδαφικές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές μεγαλύτερες από τα 400 μέτρα. Επίσης είναι εκείνες, που η εδαφική τους επιφάνεια, ή το μεγαλύτερο μέρος αυτής, βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.

1.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Οι ορεινές περιοχές έχουν μια ποικιλία από φυσικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά, τα οποία διαφέρουν ακόμα και όταν πρόκειται για το ίδιο όρος ή και την ίδια χώρα. Οι διαφορές οξύνονται όταν επικεντρωνόμαστε κατά μήκος της Ευρώπης. Ένα από τα μεγάλα προβλήματα λοιπόν, ήταν να βρεθεί ένας ενιαίος ορισμός των ορεινών περιοχών για την αναγνώριση και την οριοθέτησή τους και για τη δημιουργία ή την ανάπτυξη στρατηγικής. Στην Ελλάδα για παράδειγμα συναντάμε οικοσυστήματα μεσογειακά, αλπικά (Όλυμπος) και σκανδιναβικά (Ροδόπη) (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001). Έτσι είναι ευνόητο ότι υπάρχει διαφορετικότητα στο ανάγλυφο και στις κλιματικές συνθήκες σε ολόκληρη την Ευρώπη και κατά συνέπεια στις περιφέρειές της. Κάποια χαρακτηριστικά όμως παραμένουν κοινά.

Φυσικά χαρακτηριστικά: είναι τα πιο σημαντικά διακριτά χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών. Σε αυτά συγκαταλέγεται η έντονη κλίση και το μεγάλο υψόμετρο. Επίσης η διαφορετική τοπογραφία και το ανάγλυφο του χώρου, το οποίο είναι τραχύ και δύσβατο, είναι ο λόγος που τα βουνά δεν είναι εύκολα προσβάσιμα με αποτέλεσμα την εγκατάλειψή τους (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001). Ακόμα ένα φυσικό χαρακτηριστικό είναι οι πολύ χαμηλές θερμοκρασίες, λόγω υψόμετρου. Αναλόγως έχουμε τη σμίκρυνση του χρόνου της βλαστητικής περιόδου (Μιχαηλίδου, 2008), ενώ οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις είναι μικρές και η μόνιμη γεωργία περιορίζεται σε αμπέλια, ελιές, ελαιώνες και περιβόλια (Παναγιώτου, 2007). Η άρδευση είναι φτωχή και οι βοσκότοποι είναι κατάλληλοι μόνο για αιγοπρόβατα. Έτσι είναι κατάλληλες για την εκτροφή μόνο των συγκεκριμένων ζώων και την παραγωγή προϊόντων από αυτά. Κάποια όμως από τα φυσικά μειονεκτήματά τους μπορεί να προκαλέσουν

κινδύνους. Για παράδειγμα η έντονη βόσκηση μπορεί να προκαλέσει τη διάβρωση του εδάφους, με αποτέλεσμα να απειλείται η βιοποικιλότητα, που είναι πολύτιμη και να αυξάνονται οι κίνδυνοι κατολισθήσεων. Επίσης στα όρη έχουμε αυξημένα κατακρημνίσματα με μορφή χιονοπτώσεων και βροχοπτώσεων δημιουργώντας έτσι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης (Παναγιώτου, 2007). Παρ' όλα αυτά όσο πιο ψηλό είναι ένα βουνό, τόσο μεγαλύτερη είναι η ποικιλία κλιματικών ζωνών και οικοσυστημάτων, με αποτέλεσμα να αποτελεί πηγή βιοποικιλότητας, φυσικών πόρων, νερού και ξύλου από τα δάση, τα οποία μπορούν και να διοχετευτούν στον υπόλοιπο πληθυσμό.

Κοινωνικά χαρακτηριστικά: όπως είναι ευνόητο, αυτά τα χαρακτηριστικά επηρεάζονται άμεσα από τα φυσικά. Αρχικά, εφόσον αυτές οι περιοχές είναι δύσβατες και απομονωμένες, είναι επόμενο ο μόνιμος πληθυσμός να είναι απομονωμένος και "ξεκομμένος" από τον υπόλοιπο πληθυσμό της περιφέρειας ή της χώρας. Οι σχέσεις μεταξύ μόνιμων κατοίκων και τουριστών ή μη μόνιμων κατοίκων δεν ευνοούνται, ενώ οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών περιορίζονταν στην αυτάρκεια, μιας και παλαιότερα κατανάλωναν αυτά που παρήγαγαν οι ίδιοι. Παράλληλα οι μεγάλες αποστάσεις δεν ενθαρρύνουν τις εγκαταστάσεις των νοσοκομείων, των σχολείων και γενικότερα των δημοσίων και κοινωνικών υπηρεσιών, με συνέπεια να επηρεάζεται η υγεία και η εκπαίδευση των κατοίκων. Επίσης υπάρχει γενικότερα άνιση κατανομή υποδομών και πόρων και δεν υπάρχουν οι καλύτερες βάσεις για ανάπτυξη των δεξιοτήτων και των παραγωγικών δυνατοτήτων (Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2003). Παράλληλα δεν υπάρχει κάποια βοήθεια για τη διαχείριση και προστασία των πόρων και του περιβάλλοντος, ούτε κάποια κρατική ενίσχυση, ως αντιστάθμιση είτε των μειονεκτημάτων, είτε των υπηρεσιών που παρέχουν οι κάτοικοι των ορεινών στο σύνολο της κοινωνίας (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001). Ακόμα ο διεσπαρμένος πληθυσμός που κατοικεί στα βουνά δημιουργεί αναπόφευκτα εθνικά και θρησκευτικά σύνορα. Επιπλέον μειονέκτημα είναι η κακή ποιότητα διαβίωσης και, λόγω της εγκατάλειψης από τους νέους, η γήρανση του πληθυσμού (Παναγιώτου, 2007).

Στα βουνά στις χώρες της Μεσογείου η κατάσταση είναι ακόμα πιο άσχημη, όσον αφορά τη στέγαση, μιας και δεν υπάρχουν καλές στεγαστικές παροχές (έλλειψη νερού, ρεύματος, θέρμανσης και αποχέτευσης) με αποτέλεσμα τη φυγή (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009). Τα θετικά κοινωνικά χαρακτηριστικά είναι η καλή διάθεση και ηρεμία που

προκαλεί το συγκεκριμένο περιβάλλον, η ψυχαγωγία, η ανάπαυση και το γεγονός ότι η διαβίωση σε έναν ορεινό τόπο είναι ένας διαφορετικός και πιο υγιής τρόπος ζωής (Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2003). Επιπρόσθετα, παρόλο που η εκπαίδευση αδυνατεί, σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι αρκετά μεγάλα τα ποσοστά πανεπιστημίων που είναι εγκατεστημένα σε ορεινό χώρο. Παρόμοια, το 26,5% των σταθμών ηλεκτρικής ενέργειας βρίσκεται σε βουνά, ενώ στην Αυστρία, στο Βέλγιο, στην Ελλάδα, στη Σουηδία και στην Ελβετία το ποσοστό αυτό ανεβαίνει στο 100% (Nordregio, 2004). Τέλος υπάρχει έντονη ανάπτυξη στον τομέα πληροφορικής και επικοινωνιών και ήταν ο λόγος που δόθηκε το έναυσμα για την ανάπτυξη της τηλεματικής και της τηλε - εκπαίδευσης.

Οικονομικά χαρακτηριστικά: η οικονομία στις ορεινές περιοχές στηρίζεται στην εκμετάλλευση των προϊόντων που αυτές παρέχουν ή αυτών που ευνοείται η παραγωγή τους σε αυτές τις περιοχές, σε σχέση με τις πεδινές. Έτσι η απασχόληση έχει να κάνει με τη γεωργία, τη δασοκομία, την παραγωγή και εκτροφή ζώων και ζωικών προϊόντων και τον τουρισμό. Όμως και εκεί υπάρχει αβεβαιότητα, περισσότερο λόγω της χαμηλής ελκυστικότητας των εποχιακών θέσεων εργασίας στον τουρισμό και στη γεωργία, ενώ λόγω του υψηλού κόστους κατασκευής και συντήρησης του δικτύου μεταφορών, υπάρχουν δυσκολίες στην εμπορία και τη μεταποίηση των προϊόντων (Παναγιώτου, 2007). Ταυτόχρονα όμως, η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών που αναφέρθηκαν προηγουμένως προσφέρει νέες πηγές εισοδήματος και θέσεων εργασίας (Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2003).

Περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά: η οικονομία των ορεινών περιοχών στηρίζεται κυρίως στον τουρισμό, τη γεωργία και την ανάπτυξη των έργων υποδομής για τις μεταφορές και την επικοινωνία. Όμως οι ανθρώπινες δραστηριότητες για το εμπόριο των πόρων, οι απειλές από τον τουρισμό και την κλιματική αλλαγή επεμβαίνουν στο περιβάλλον και προκαλούν οικολογικές μεταβολές (Μιχαηλίδου, 2008). Άρα τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών διαμορφώνονται όχι μόνο από φυσικές διεργασίες, αλλά και από την ανθρώπινη δραστηριότητα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009). Μερικά από τα αποτελέσματα είναι η αποψίλωση των δασών, η εγκατάλειψη και η υποβάθμιση του εδάφους και της γης και γενικότερα η καταστροφή του οικολογικού

πλούτου (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001). Επιπλέον έχουμε αλλαγή τοπίου και χρήσεων γης, όπως οι κίνδυνοι κατολισθήσεων που αναφέρθηκαν προηγουμένως, λόγω της διάβρωσης, κίνδυνοι πυρκαγιών, ρύπανση και μόλυνση των υδάτων από την κακή διαχείριση λιπασμάτων και λυμάτων, υπερφόρτωση του οδικού δικτύου από την εποχιακή συρροή των επισκεπτών, κάτι που γίνεται ακόμα πιο έντονο στα πιο τουριστικά όρη, όπως στις Άλπεις. Όλα αυτά ασκούν πιέσεις στις ευπαθείς περιοχές. Παρόλα αυτά υπάρχει δυνατότητα να στραφεί το ενδιαφέρον στον τομέα του περιβάλλοντος και ανάπτυξης, στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, στις εφαρμογές των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών και στις μεταφορές (Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2003). Τέλος η εγκατάλειψη μπορεί να αυξήσει την ομοιογένεια σε τοπικό επίπεδο, αλλά να τη μειώσει σε περιφερειακό (MacDonald et al, 2000).

1.3 ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Οι πολιτικές και τα μέτρα για την ανάπτυξη του ορεινού χώρου σε παγκόσμιο και όχι μόνο ευρωπαϊκό / εθνικό / περιφερειακό επίπεδο είναι αναγκαίο να εφαρμόζονται, να ασκούνται και να στηρίζονται από τους τοπικούς παράγοντες, την τοπική αυτοδιοίκηση και από τους πολίτες. Αυτό γιατί, ενώ οι αστικές περιοχές συνήθως προσφέρουν στον τριτογενή και δευτερογενή τομέα και οι πεδινές στις γεωργικές καλλιέργειες, τα ορεινά εδάφη μπορούν να προσφέρουν εξίσου αρκετά, ίσως και περισσότερα. Συνεπώς δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται μόνο για την αντιστάθμιση των μειονεκτημάτων τους, αλλά και για την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων τους. Για την εφαρμογή και την ανάληψη των μέτρων χρειάζεται να είναι γνωστή και να λαμβάνεται υπόψη η σημαντικότητα των ορεινών περιοχών και τα προβλήματα και οι απειλές που αντιμετωπίζουν. Χρησιμοποιώντας ως πηγή τη δημοσίευση του Nordregio το 2004, οι σημασίες του ορεινού χώρου διακρίνονται παρακάτω. Καταρχήν τα ορεινά εδάφη συμβάλλουν περισσότερο από όλες τις άλλες περιοχές στη διατήρηση της βιοποικιλότητας (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001) μιας και τα βουνά αποτελούν στέγη για πάρα πολλά και διάφορα είδη του ζωικού και του φυτικού βασιλείου (Hamburger, 2012) (δάση, εθνικοί δρυμοί, καταφύγια άγριων ζώων και πουλιών). Υπάρχει πλούτος ζωικών και φυσικών πόρων, άρα η προστασία τους είναι απαραίτητη για την επιβίωση του οικοσυστήματος. Αυτοί οι φυσικοί πόροι μέσω του εμπορίου διατίθενται και στις άλλες

περιοχές (Ρόκος, 2001). Ταυτόχρονα, οι ορεινές περιοχές αποτελούν κέντρα πολιτισμικής και θρησκευτικής ποικιλότητας, μιας και απαρτίζονται από εθνικά πάρκα, αρχαιολογικούς χώρους, αρκετά μνημεία, τα οποία όμως πρέπει να διατηρηθούν ως πολιτισμική κληρονομιά. Επίσης, ενώ κατοικούνται από μικρό ποσοστό του πληθυσμού, αυτό είναι διεσπαρμένο, άρα οι περιοχές αυτές απαρτίζονται από εθνικές μειονότητες, ξεχωριστές τοπικές διαλέκτους και γλώσσες, οι οποίες στηρίζουν και συνεχίζουν την παράδοση του τόπου τους (ειδικά στην Ελλάδα αυτό το φαινόμενο είναι πάρα πολύ έντονο). Επίσης, αυτός ο πληθυσμός καλείται να καλλιεργεί ακόμα και ιδιαίτερα προϊόντα ή να ελέγχει τις καλλιέργειες και να προσέχει το φυσικό περιβάλλον του βουνού (Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2003).

Επιπρόσθετα ο ορεινός χώρος αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες πηγές νερού που καλύπτει τις ανάγκες των κατοίκων του αλλά και των κοντινότερων περιοχών. Πολλές φορές μάλιστα (ιδιαίτερα όταν πρόκειται για μικρή χώρα), καλύπτει ένα σημαντικό μέρος αυτής. Αυτό γιατί τα βουνά συνήθως διασχίζονται από μεγάλα ποτάμια. Το νερό αυτό, που τροφοδοτεί και τη γεωργία, χρησιμοποιείται για την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας και έχει αναπτυχθεί τόσο πολύ στις χώρες των Άλπεων, που αυτές εξάγουν ηλεκτρική ενέργεια. Εκτός από τις χώρες των Άλπεων, πάνω από το ¼ όλων των κέντρων υδροηλεκτρικής ενέργειας στην Ευρώπη, βρίσκονται εγκατεστημένα στα βουνά. Σε αυτό το σημείο, θα έπρεπε να επισημανθεί ότι αυτό μπορεί να δημιουργήσει και αντίκτυπο στο περιβάλλον, αν εξαντληθούν οι δυνατότητες του βουνού, όπως να αλλοιωθεί η βιοποικιλότητα, να γίνουν αλλαγές στο μικροκλίμα, να υπάρξει διάβρωση και ο ευτροφισμός.

Ένας ακόμα παράγοντας είναι ο τουρισμός, που στηρίζεται στα φυσικά κάλλη του ορεινού χώρου (θέα, τοπία) και στην άποψη ότι είναι σημαντικός προορισμός για αναψυχή ειδικά τους χειμερινούς μήνες, λόγω των δραστηριοτήτων που προσφέρει, στον επισκέπτη, που δεν μπορεί να προσφέρει η πόλη. Η χρησιμότητα του τουρισμού θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω.

Τέλος είναι σημαντικό οι οργανισμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης να λαμβάνουν υπόψη τους την ευαισθησία των ορεινών περιοχών στις αλλαγές του κλίματος και του περιβάλλοντος. Οι αλλαγές που εμφανίζονται στα οικοσυστήματα των βουνών μπορούν να επηρεάζονται άμεσα τις κλιματικές συνθήκες κι εκείνες με τη σειρά τους να επηρεάσουν τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε αυτά, όπως επίσης μπορεί να

επηρεάσουν και να μειώσουν την προστασία των πεδινών από τους φυσικούς κινδύνους. Βάσει όλων αυτών μπορούμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι η επένδυση στα βουνά είναι εξίσου σημαντική με εκείνη στα πεδινά.

1.4 ΑΠΕΙΛΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Τα προβλήματα των ορεινών περιοχών είναι αρκετά. Πρώτα από όλα τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά αλληλεπιδρούν με το οικολογικό περιβάλλον. Οι ορεινές περιοχές επηρεάζονται άμεσα από τις εξωτερικές παρεμβάσεις, τη γεωργική επέκταση, τις κατασκευές, την παράνομη υλοτομία, την εκμετάλλευση των πόρων και τον τουρισμό. Έτσι αυτές οι ιδιαιτερότητες των ορεινών εδαφών προκαλούν διλήμματα, τόσο για τον τρόπο αντιμετώπισης των μειονεκτημάτων και προβλημάτων τους, όσο και για την ενδυνάμωσή τους. Το σημαντικότερο από όλα είναι αυτό μεταξύ ισόρροπης ανάπτυξης και άμβλυνσης των ανισοτήτων (μεταξύ ορεινών – πεδινών) και της οικονομικής ανάπτυξης μιας περιοχής. Αυτά τα δυο ζητούμενα δεν συνάδουν πάντα, οπότε είναι θεμιτό να βρεθεί ένα σημείο εξισορρόπησης.

Επίσης κάποιες ενέργειες που βοηθάνε στην ανάπτυξη, μπορεί να επιφέρουν αντίστροφα αποτελέσματα. Οι τομείς στους οποίους μπορεί να στηρίζονται οι τοπικές αρχές για την οικονομική ενδυνάμωση των ορεινών περιοχών, με σκοπό τη μείωση της ανεργίας και την αύξηση της ελκυστικότητάς τους, μπορεί να αποτελούν ταυτόχρονα και την αιτία καταστροφής των σημαντικότερων πλεονεκτημάτων τους. Πιο συγκεκριμένα, οι ορεινές περιοχές στηρίζονται και ενισχύονται σημαντικά από τον τουρισμό, ο οποίος προσελκύει επισκέπτες, ενδυναμώνει την οικονομία σε τοπικό επίπεδο και ταυτόχρονα δίνει λόγους για διατήρηση του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου των ορεινών περιοχών, σε αντίθεση με την εγκατάλειψή τους, που αποφέρει υποβάθμιση του περιβάλλοντος και απώλεια βιοποικιλότητας (Hamburger, 2012). Αυτό όμως χρειάζεται καλό χωροταξικό σχεδιασμό για τη διαχείριση του κινδύνου και της προστασίας του περιβάλλοντος, με σωστή μελέτη και ορθολογική διαχείριση των τουριστικών δραστηριοτήτων, αλλιώς μπορεί να επέλθει εξάντληση των πόρων, ανεξέλεγκτη κατασκευή υποδομών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009), υποβάθμιση του περιβάλλοντος, κατακερματισμός των χρήσεων γης και τελικά καταστροφή του φυσικού πλούτου. Παράλληλα υπάρχουν απειλές και στην πολιτιστική κληρονομιά και

στη διατήρηση των παραδόσεων του ενδογενή πληθυσμού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009). Ακόμα, ειδικά στην Ελλάδα, τα εισοδήματα που στηρίζει ο τουρισμός δεν είναι αρκετά για να συγκρατήσουν τους κατοίκους (Μιχαηλίδου, 2008). Άρα χρειάζεται περαιτέρω ενθάρρυνσή του. Εκτός του τουρισμού, στις ορεινές περιοχές επενδύεται και η παραγωγή του πρωτογενή τομέα. Όμως το υψηλό κόστος των αγροτικών προϊόντων λόγω του κόστους μεταφοράς, το οποίο είναι αυξημένο λόγω του υψηλού κόστους των υποδομών (Nordregio, 2004), τα καθιστά λιγότερο ανταγωνιστικά, με συνέπεια τη μείωση της ζήτησης και την υπανάπτυξη αυτού του τομέα. Ταυτόχρονα το ίδιο συμβαίνει και με τις εγκαταστάσεις είτε των υποδομών και του δικτύου μεταφοράς, στο οποίο στηρίζονται οι ορεινές και δύσβατες περιοχές, είτε των κέντρων υδροηλεκτρικής ενέργειας. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, είναι σύνηθες στα βουνά να υπάρχουν μεγάλες πηγές νερού κυρίως λόγω των ποταμών, άρα η παραγόμενη υδροηλεκτρική ενέργεια παράγεται σχεδόν με μηδενικό κόστος. Συνεπώς, δίνεται έναυσμα για ανάπτυξη και αύξηση της ευημερίας των περιοχών και για δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Όμως, ενώ το κόστος παραγωγής της υδροηλεκτρικής ενέργειας είναι χαμηλό, αυτά επηρεάζουν πολύ το περιβάλλον και τη βιοποικιλότητα επίσης (Nordregio, 2004). Όλα αυτά αποτελούν τροχοπέδη την εφαρμογή ολοκληρωμένης στρατηγικής για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Σε αυτά έρχεται να συμπληρωθεί και το γεγονός της ιδιαίτερης ιδιομορφίας και χαρακτηριστικών τους από χώρα σε χώρα και από περιοχή σε περιοχή (σε σημείο που ακόμα και οι ορισμοί διαφέρουν), άρα να χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης κάθε περιοχή από τις τοπικές αρχές: η υιοθέτηση ίδιας πολιτικής κατά μήκος μιας χώρας ή όλης της Ευρώπης δεν έχει τα απαιτούμενα αποτελέσματα. Ταυτόχρονα είναι αναγκαία μια πλήρης και αναλυτική αποτίμηση των αποτελεσμάτων και των κινδύνων κάθε ενέργειας πριν από τη λήψη οποιαδήποτε απόφασης ή μέτρου.

1.5 ΤΟΜΕΙΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Η απασχόληση στον ορεινό χώρο περιορίζεται συνήθως στον πρωτογενή τομέα. Ο δευτερογενής περιορίζεται σε μικρές συντεχνίες και συνεταιρισμούς, ενώ ο τριτογενής στα εργοστάσια υδροηλεκτρικής ενέργειας και στον τουρισμό, στις ανεπτυγμένες χώρες και περιοχές. Η παραγωγή των ορεινών περιοχών έχει να κάνει με προϊόντα που δεν

παράγονται στις πεδινές και αποτελείται κυρίως από την ξυλεία, τα ορυκτά και γεωργικά προϊόντα, που δεν παράγονται στα αστικά και στα πεδινά εδάφη και το νερό.

1.5.1 ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ – ΓΕΩΡΓΙΑ

Οι κάτοικοι στα βουνά ασχολούνται με τη γεωργία, τη δασοκομία και την κτηνοτροφία. Φυσικά υπάρχουν αρκετά προβλήματα στις τρεις αυτές δραστηριότητες. Τα γεωργικά προϊόντα δεν είναι ανταγωνιστικά και εξαρτώνται άμεσα από τις καιρικές συνθήκες, ενώ η γήρανση των απασχολούμενων αποτρέπει την ανάπτυξη νέων τρόπων παραγωγής, ίσως πιο αποδοτικών. Η κτηνοτροφία επηρεάζεται από τη γεωργία και όσο μειώνονται τα κτηνοτροφικά φυτά, έχουμε μείωση της κτηνοτροφικής παραγωγής. Στον τομέα της δασοκομίας το πρόβλημα έχει να κάνει με την ανεξέλεγκτη υλοτόμηση και αποψίλωση των δασών και στις πυρκαγιές, είτε από φυσική αιτία, είτε όχι (Παναγιώτου, 2007).

Το πλούσιο φυσικό περιβάλλον των οικοσυστημάτων των ορεινών δίνει έναυσμα στην ενασχόληση με τη γεωργία, παρ' όλο που πρακτικά υπάρχουν και δυσκολίες (λόγω του ανώμαλου εδάφους, των μικρών καλλιεργήσιμων εκτάσεων και του άσχημου κλίματος). Τα ορεινά εδάφη είναι κατάλληλα για την ενθάρρυνση καλλιέργειας αγαθών που δεν παράγονται στις πόλεις για πολλούς λόγους. Αρχικά υπάρχει πληθώρα διαθέσιμων εκτάσεων, λόγω του αραιοκατοικημένου πληθυσμού. Επίσης το ιδιαίτερο κλίμα ευνοεί την παραγωγή ασυνήθιστων και εξειδικευμένων αγαθών, που έχουν μεγάλη ζήτηση στις άλλες περιοχές. Έτσι η ανάπτυξη της γεωργίας και γενικά του πρωτογενούς τομέα δίνει έναυσμα στην οικονομική ενίσχυση των ορεινών περιοχών, ειδικά όταν ακολουθούνται κάποιες πιστοποιήσεις των ορεινών αγαθών. Παράλληλα, ειδικά στην Ελλάδα, παλαιότερα, οι κάτοικοι των ορεινών λόγω της απομόνωσής τους, κατανάλωναν μόνο προϊόντα, που παρήγαγαν οι ίδιοι μέσω της γεωργίας, κάτι που συνεχίζεται ακόμα και σήμερα (σίγουρα όχι με τον ίδιο ρυθμό). Ακόμα, οι αγρότες κατέχουν σημαντικό ρόλο στη διαχείριση της γης, του τοπίου και του περιβάλλοντος. Άρα οι ορεινές περιοχές επηρεάζονται άμεσα από τις γεωργικές δραστηριότητες όσον αφορά και την περιβαλλοντική διάσταση. Κατά γενική ομολογία, λοιπόν στις ορεινές περιοχές η σημαντικότερη ενασχόληση αφορά τη γεωργία, ο βαθμός της οποίας αυξομειώνεται αναλόγως του βαθμού τουριστικής ανάπτυξης.

1.5.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

1.5.2.1 ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ (ΑΝΤΙΚΤΥΠΑ – ΩΦΕΛΗ)

Ο σημαντικότερος τομέας απασχόλησης στα πιο ανεπτυγμένα βουνά είναι ο τουρισμός. Εκτός από χειμερινός, που λόγω της τοπογραφίας και του κλίματος της περιοχής ευνοείται περισσότερο, μπορεί να πάρει κι άλλες μορφές. Ως τουρισμός θεωρούνται και οι επισκέψεις στα μνημεία θρησκευτικής ή πολιτιστικής κληρονομιάς. Επίσης θεωρούνται διάφορες αθλητικές δραστηριότητες όπως πεζοπορία, κινήγι, ιππασία, τουρισμός φύσης, καγιάκ, ράφτινγκ και ορεινή ποδηλασία. Ακόμα υπάρχει και ο ιαματικός τουρισμός, ο φυσιολατρικός, ο τουρισμός ειδικών ενδιαφερόντων και ο αγροτικός τουρισμός, ο οποίος λαμβάνει χώρα κυρίως τους θερινούς μήνες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο τουρισμός συμβάλλει θετικά στο ΑΕΠ, ενώ μπορεί να θεωρηθεί και απειλή όταν είναι πολύ έντονος και μαζικός, γιατί αυτός μαζί με την αστικοποίηση και την παγκοσμιοποίηση (Schorner, 2010) είναι ο βασικότερος λόγος κατακερματισμού των περιοχών, απώλειας της βιοποικιλότητας, περιβαλλοντικής υποβάθμισης, οικονομικής ύφεσης σε κάποιες περιοχές και τέλος επιρροή στις τοπικές και πολιτιστικές αξίες (Μιχαηλίδου, 2008).

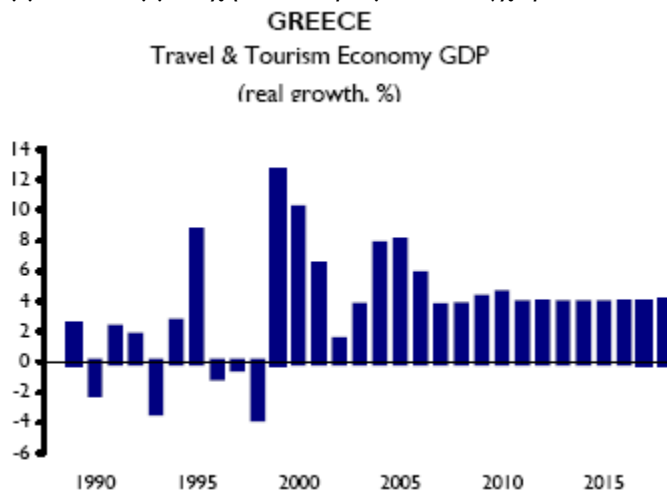
Αρχικά ο τουρισμός δίνει τη δυνατότητα για ανάπτυξη του ορεινού χώρου και σε ορισμένες περιοχές έχει ξεκινήσει από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα (όπως στις Άλπεις). Το αντίκτυπο του τουρισμού διαφέρει ανάλογα τον τόπο και είναι διαφορετικό στα μεγάλα βουνά σε σχέση με τους πιο μικρούς και απομονωμένους ορεινούς χώρους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009). Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι τις περισσότερες φορές ο τουρισμός προσφέρει ένα σημαντικό ποσοστό του ΑΕΠ, όπως στις Άλπεις που το 90% του περιφερειακού εισοδήματος προέρχεται από τον τουρισμό και μέσω αυτού έχει βελτιωθεί η πρόσβαση στις απομακρυσμένες περιοχές, η επικοινωνία, οι υποδομές και η εκπαίδευση (Schorner, 2010).

Παρόλα αυτά, όταν οι υποδομές δεν είναι εκσυγχρονισμένες και τα κόστη μεταφορών είναι υψηλά, είναι αναγκαία και η λήψη μέτρων προκειμένου να συνεχίζεται η τουριστική δραστηριότητα και να διευκολύνονται οι μεταφορές των επισκεπτών.

Μέσω της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έχουν τεθεί οδηγίες για την αύξηση του τουρισμού, όπως η διαφοροποίηση των τουριστικών προϊόντων, η βελτίωση της ποιότητας των καταλυμάτων, η ανακαίνιση των ιστορικών μνημείων, ο εκσυγχρονισμός των υποδομών γενικά, η επέκταση της τουριστικής περιόδου, ο εναλλακτικός τουρισμός ακόμα και η φορολογία για τους επισκέπτες (για συμβολή στην τοπική οικονομία). Επιπλέον αρκετά διεθνή και εθνικά προγράμματα έχουν λάβει χώρα για τον ίδιο λόγο.

Ταυτόχρονα είναι αναγκαίο να είναι γνωστό το αντίκτυπο του μαζικού και ανεξέλεγκτου τουρισμού. Είναι σημαντική η γνώση, ότι εκτός από τα οικονομικά οφέλη του, υπάρχουν πάντα και αρνητικές επιπτώσεις. Από πολιτιστική και κοινωνική άποψη είναι η διατάραξη των παραδόσεων και ο υπερπληθυσμός και από περιβαλλοντική, η ηχορύπανση, η συγκέντρωση σκουπιδιών και λυμάτων, η αύξηση του κινδύνου πυρκαγιάς, η έντονη εξόρυξη πολύτιμων πηγών, η διατάραξη της άγριας ζωής και η εισαγωγή ειδών εισβολέων. Γι' αυτό είναι πολύ σημαντική η στροφή του απλού τουρισμού σε οικοτουρισμό (οικολογικό τουρισμό). Ο οικολογικός τουρισμός έχει 5 αρχές, τη διατήρηση και τη συντήρηση της φύσης, το όσο το δυνατόν μικρότερο αντίκτυπο του τουρισμού στο περιβάλλον, τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος, την ουσιαστική συμμετοχή της κοινότητας και την περιβαλλοντική εκπαίδευση (Ars, 2010).

Διάγραμμα 1.1 Συμμετοχή του τουρισμού στο εγχώριο ΑΕΠ, στην Ελλάδα

πηγή : <http://www.wttc.org>

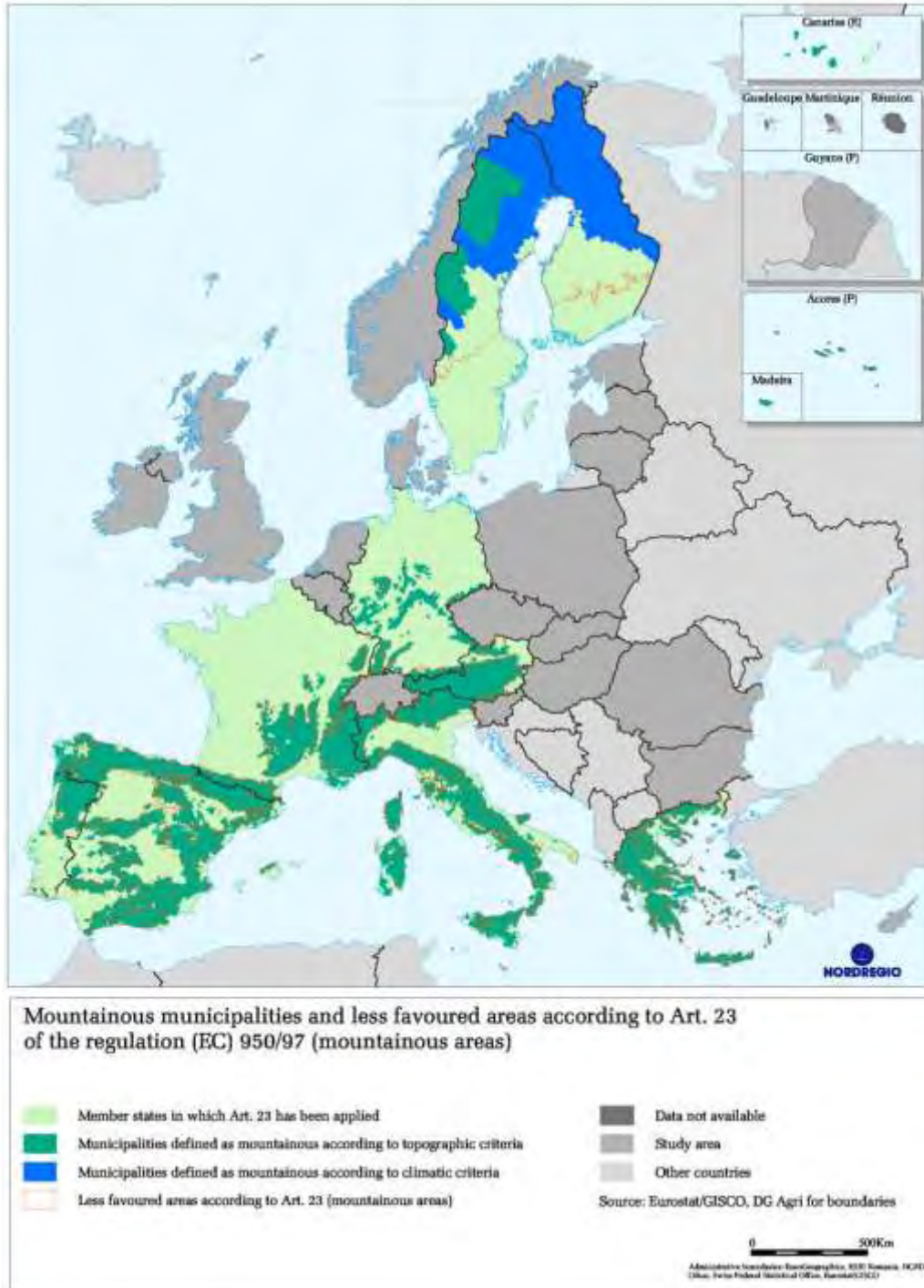
1.5.2.2 ΑΕΙΦΟΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Οι ορεινοί πόροι πρέπει να διαχειρίζονται σωστά και ορθολογικά και να υπάρχει στην προοπτική των υπευθύνων, η έννοια του αειφορικού - βιώσιμου τουρισμού για τη διατήρηση της μακροπρόθεσμης σκοπιμότητάς του (Schorner, 2010). Σύμφωνα με τον Cater , ο αειφορικός τουρισμός βασίζεται στην επαρκή κάλυψη των αναγκών των κατοίκων της περιοχής που δέχεται τους επισκέπτες, αλλά και των επισκεπτών, βραχυχρόνια και μακροχρόνια, σε συνδυασμό πάντα με τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και γενικά χρειάζεται ομαλή ενσωμάτωση της οικονομίας και της κοινωνίας του περιβάλλοντος (Farrell, 1999). Ο επίσημος ορισμός από το WTO αναφέρει ότι ο βιώσιμος τουρισμός πρέπει να ενσωματώνει τις ανάγκες των τουριστών και της περιοχής που δέχεται τους τουρίστες, ενώ ταυτόχρονα να αυξάνει και προστατεύει τις ευκαιρίες για το μέλλον. Πρέπει, η διαχείριση όλων των πόρων να γίνεται με τέτοιο τρόπο, που οι οικονομικές, οι κοινωνικές και οι αισθητικές ανάγκες να διαφυλάσσονται παράλληλα με την πολιτισμική ακεραιότητα, τις οικολογικές διαδικασίες, τη βιοποικιλότητα και τις εγκαταστάσεις διαβίωσης (Schorner, 2010 :4).

Ο αειφορικός τουρισμός όπως αναφέρεται στο TTCI (του World Economic Forum) το 2009, πρέπει να συνάδει με την οικονομική, την οικολογική και την πολιτιστική αειφορία (Schorner, 2010). Για την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού, χρειάζεται η σύνταξη καλύτερης νομοθεσίας και κανονισμών, η βελτίωση της ασφάλειας, των υπηρεσιών υγείας και του αειφορικού περιβάλλοντος η ενίσχυση μεταφορικού οδικού – σιδηροδρομικού δικτύου, καθώς και η βελτίωση αεροπορικών υποδομών (Schorner, 2010 :5). Ακόμα πρέπει να τεθούν προτεραιότητες στον τομέα των ταξιδιών, της πληροφορικής και επικοινωνιών, στη μείωση του κόστους για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των τιμών, στην ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου και τέλος να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους.

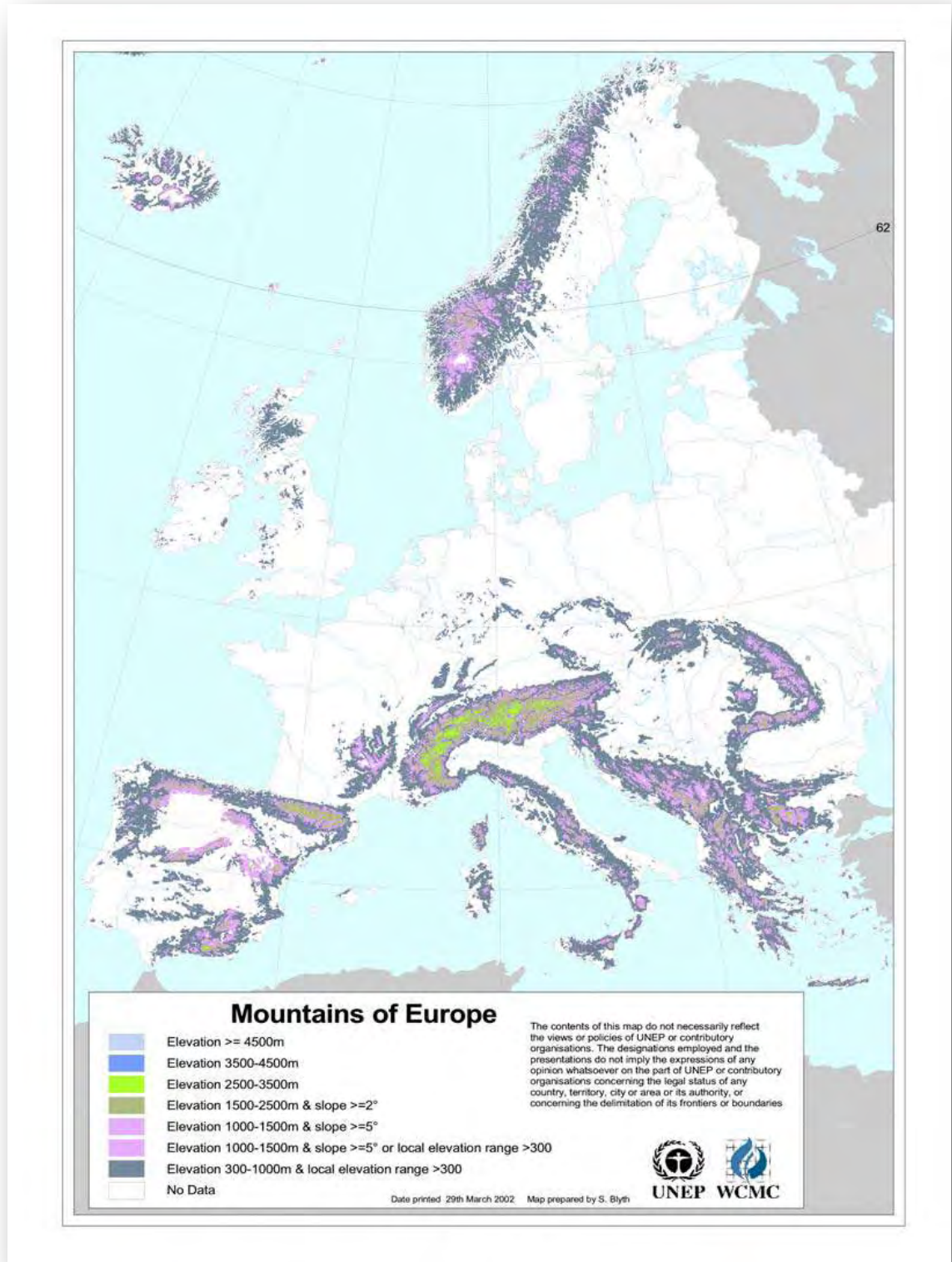
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΣ

Εικόνα 2.1 Ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Ευρώπης

πηγή: Nordregio, 2004

Εικόνα 2.2 Βουνά της Ευρώπης

Πηγή: Nordregio, 20

2.1 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Όσον αφορά την Ευρώπη, τα περισσότερα κράτη θεωρούνται ορεινά, με αρκετές οροσειρές να επεκτείνονται σε μια ή και περισσότερες χώρες. Τα μεγαλύτερα όρη είναι οι Άλπεις, τα Απέννινα και τα Πυρηναία. Οι Άλπεις για παράδειγμα εκτείνονται σε επτά κεντρικές χώρες της ηπείρου: Αυστρία, Σλοβενία, Ιταλία, Λιχτενστάιν, Ελβετία, Ιταλία και Γερμανία. Γενικά, όπως έχει ορίσει η εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το 2003 τα ορεινά της ηπείρου, διαχωρίζονται σε 4 ομάδες:

- Ορεινές και συναφείς περιοχές της Βόρειας Ευρώπης(Φινλανδία, Σουηδία και Σκωτία)
- Ορεινές εύκρατης Ευρώπης(Πυρηναία και Άλπεις)
- Όρη της Μεσογείου
- Ορεινά και απομακρυσμένα νησιά σε απομονωμένες περιφέρειες

Το μεγαλύτερο ποσοστό ορεινού εδάφους της Ευρώπης, συγκεντρώνεται στα νότια (Ελλάδα, Ιταλία, Σλοβακία, κα) σε σχέση με τις σκανδιναβικές χώρες, ενώ η κεντρική Ευρώπη δεν έχει σχεδόν καθόλου ορεινές περιοχές (Λουλάκης, 2011 :11).

Γενικά οι αναπτυξιακές στρατηγικές του ορεινού χώρου στο σύνολο της Ευρώπης άρχισαν να εμφανίζονται από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Από το 1996, χώρες όπως η Γαλλία, Αυστρία και Ιταλία είχαν συντάξει τα πρώτα μνημόνια για την ορεινή γεωργία και δασοκομία στο Αγροτικό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (MacDonald et al, 2000). Παράλληλα με αυτές τις πρωτοβουλίες, από το 1990 ξεκίνησαν τα προγράμματα δράσης LEADER τα οποία είναι δεσμευτικά επίσης. Τώρα πλέον υπάρχουν κάποιες χώρες που έχουν αναπτύξει ισχυρές αντισταθμιστικές και εξισωτικές πολιτικές για τις περιφέρειές τους όπως η Γερμανία, Ιταλία και ειδικότερα η βόρεια, Ισπανία και Σκωτία (Nordregio, 2004). Επίσης χώρες όπως η Γερμανία, η Ελβετία και η Γαλλία έχουν αναπτύξει αρκετά τον ορεινό τους χώρο, κάτι το οποίο είναι γενικά εμφανέστερο στη δυτική Ευρώπη σε σχέση με την ανατολική και σε επίπεδο χώρας στη βόρεια σε σχέση με τη νότια.

Οι υποδομές των ορεινών περιοχών είναι εξελιγμένες στις ανεπτυγμένες χώρες, ενώ στις υποανάπτυκτες, οι υποδομές είναι ανύπαρκτες. Στα όρη χωρών όπως Γερμανία, Αυστρία, Γαλλία υπάρχει μεγάλο δίκτυο μεταφορών, είτε αυτό πρόκειται για

σιδηρόδρομο, είτε για αυτοκινητόδρομους σε αντίθεση με άλλες χώρες και αυτός είναι ο βασικός λόγος απομόνωσης των προβληματικών αυτών περιοχών. Αυτό σχετίζεται με το γεγονός ότι οι ευρωπαϊκές πολιτικές για τα ορεινά διαφέρουν ανάλογα με το ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα οι ορεινές ή ημιορεινές χώρες της Ευρώπης εφαρμόζουν αρκετά διαφορετικές πολιτικές, οι οποίες διακρίνονται σε 4 τύπους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009).

Ο πρώτος τύπος είναι η να μην αναγνωρίζεται ιδιαίτερη πολιτική των ορεινών και αυτό συναντάται στις χώρες χωρίς καθόλου ορεινές περιοχές, στις χώρες με λίγα ή χαμηλά βουνά, όπου η ορεινή πολιτική ενσωματώνεται στη γεωργική και την γενικότερη περιφερειακή (Βέλγιο Λουξεμβούργο, Ιρλανδία, Πολωνία). Σε αυτόν τον τύπο εντάσσονται και οι κατεξοχήν ορεινές χώρες, όπου η ανάπτυξη των ορεινών ταυτίζεται αναπόφευκτα με τη γενική ανάπτυξη.

Ο δεύτερος τύπος αφορά τις χώρες με τομεακές πολιτικές (γεωργία, τουρισμός, περιβάλλον) για τα βουνά, οι οποίες συνήθως είναι οι χώρες με μεσαίου μεγέθους βουνά ή χώρες που είναι υποψήφιες για ένταξη στην ΕΕ.

Ο τρίτος τύπος αφορά τις χώρες που η πολιτική τους απευθύνεται στην πολυτομεακή ανάπτυξη, δηλαδή συνήθως ξεκινάει από τη γεωργία και μετά κατευθύνεται σε άλλους οικονομικούς τομείς, όπως ο τουρισμός, το περιβάλλον και οι υποδομές.

Ο τέταρτος και τελευταίος τύπος αφορά τις χώρες που οι πολιτικές ορεινού χώρου απευθύνονται στη συνολική ανάπτυξη. Αυτές οι χώρες ξεκινώντας από την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης κατέφεραν να έχουν μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη. Αυτές είναι η Γαλλία, η Ιταλία, η Ελβετία¹, η Νορβηγία², η Βουλγαρία και η Ρουμανία(οι οποίες στηρίχτηκαν στο γαλλικό και στο ιταλικό μοντέλο ανάπτυξης).

Οι ορεινές χώρες που έχουν καταφέρει να αναπτύξουν αποτελεσματική πολιτική για τα ορεινά τους, είναι επειδή δημιούργησαν ερευνητικά κέντρα, τα οποία έχουν στόχο τη διαχείριση των αποθεμάτων τους, την ανάλυση των τάσεων στα ορεινά και τη βοήθεια

¹ Η Ελβετία μέσω της LIM επενδύει στην επένδυση των ορεινών, αν και μέσω δημοσκόπησης για την αξιολόγηση της συγκεκριμένης πολιτικής, φάνηκε να μην έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα.

² Η Νορβηγία έχει ολοκληρωμένη πολιτική ανάπτυξης, αν και οι ορεινές περιοχές δεν είναι συνεπώς ορισμένες.

για την κατάρτιση και πληροφόρηση, όσον αφορά τη διαχείριση των φυσικών πόρων. Τα ερευνητικά αυτά κέντρα βρίσκονται κατά κύριο λόγο στις Άλπεις.

Σε γενικές γραμμές η εθνικές και περιφερειακές πολιτικές των ορεινών περιοχών βασίζονται στη γεωργία, που είναι ο κρίσιμος τομέας για την ανάπτυξη της οικονομίας. Βέβαια υπάρχουν και διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα, ενώ υπάρχουν και κάποια μειονεκτήματα όσον αφορά αυτό τον τομέα, όπως αναφέρθηκαν και προηγουμένως. Έτσι κρίθηκε αναγκαία η διαφυγή σε εναλλακτικές λύσεις σε σχέση με τη γεωργία, όπως η δημιουργία προσαρμοσμένων μοντέλων με συγκεκριμένα προϊόντα τεχνολογίας και η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας. Μέσω της ΚΓΠ (Κοινής Γεωργικής Πολιτικής), δημιουργήθηκε ένα κοινό πλαίσιο δράσης και πιο εκτεταμένα μέτρα, ενώ από το 1975 ξεκίνησαν τα πρώτα αντισταθμιστικά εισοδήματα και οι άμεσες πληρωμές και οι επιδοτήσεις στους αγρότες. Από το 1996 στην Ελβετία και τη Γαλλία εφαρμόστηκε η πολυλειτουργικότητα της γεωργίας. Επίσης αρκετά μέτρα τα οποία συμβάλλουν στην πολυλειτουργικότητα της γεωργίας και λαμβάνονται από πολλές χώρες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009) είναι οι επενδύσεις στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, οι άμεσες πληρωμές στους αγρότες, η βελτίωση του εξοπλισμού των εγκαταστάσεων, οι επιχορηγήσεις των συνταξιοδοτήσεων, οι επιδοτήσεις για ενεργοποίηση των νέων ανθρώπων στη γεωργία, η στήριξη των βοσκοτόπων, οι πιστοποιήσεις μέσω ετικετών για τα παραγόμενα προϊόντα και η ενίσχυση περιβαλλοντικής διάστασης στην ορεινή γεωργία.

Όσο αφορά τη δασοκομία, είναι κι εκείνη ένας σημαντικός οικονομικός παράγοντας των ορεινών, μέσω της φύτευσης, συγκομιδής, επεξεργασίας ξύλου και παραγωγής χαρτιού. Επίσης μέσω αυτής, δίνονται ευκαιρίες για αναψυχή και τουρισμό. Έτσι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στηρίζει τη δενδροφύτευση, η διατήρηση των αυτοχθόνων ειδών και την επέκτασή τους, τις αντισταθμιστικές αποζημιώσεις στην αειφόρο διαχείριση των δασών και την επέκταση των προστατευόμενων δασών. Τέλος στηρίζεται η βελτίωση των παραγωγικών δομών του ξύλου και η πρόληψη των φυσικών ζημιών.

Οι υποδομές, δεν είναι πολύ καλά συντονισμένες σε όλες τις ορεινές περιοχές, παρά μόνο σε εκείνες με έντονη τουριστική δραστηριότητα (Άλπεις, Απέννινα, γερμανικά βουνά). Έτσι οι μειωμένη προσβασιμότητα αποτελεί ένα μεγάλο πρόβλημα στα ορεινά.

Ταυτόχρονα ακόμα και στις περιοχές με τουριστική ανάπτυξη, όπως στις Άλπεις, υπάρχει το θέμα της κυκλοφοριακής συμφόρησης, των συγκρούσεων μεταξύ των τοπικών και μη τοπικών οργανώσεων, καθώς και μεταξύ των οικονομικών και οικολογικών φορέων. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι αν δεν υπάρχει καλός σχεδιασμός των υποδομών, ειδικά προσαρμοσμένος στο πλαίσιο των ορεινών περιοχών, δημιουργείται αντίκτυπο στο περιβάλλον, στο τοπίο, στη βιοποικιλότητα και στα δάση, λόγω της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και του θορύβου.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός είναι επίσης ελλιπής σχεδόν σε όλες τις χώρες. Έχουν αναπτυχθεί τυπικά καθοδηγητικά σχέδια, τα οποία ισχύουν μόνο σε περιφερειακό επίπεδο και χάνουν την ισχύ τους, όσο απομακρυνόμαστε από την περιφέρεια. Συνεπώς χρειάζεται ένα κοινό πλαίσιο που θα καλύπτει όλους τους τύπους των εδαφών και ένας μακροπρόθεσμος προγραμματισμός των χρήσεων γης για την πρόληψη των φυσικών κινδύνων.

Τέλος είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι διεθνείς συμφωνίες είναι πολύ σημαντικές για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών (Σύμβαση Άλπεων, Καρπάθιων). Αυτές είναι αποτελεσματικές όταν υλοποιούνται μέσω της αναγνώρισης συγκεκριμένων περιοχών με κοινά διακριτά πολιτικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, με την εναρμόνιση των περιφερειακών πολιτικών, με τη διάδοση ορθών πρακτικών και με τη συνοχή της δράσης με συνεχόμενα έργα.

2.2 ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΕΝΙΑΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ ΔΡΑΣΗΣ

Η ανάπτυξη του ορεινού χώρου, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως χρειάζεται να είναι ολοκληρωμένη, δηλαδή να συμπληρώνεται η οικονομική της υπόσταση με την άμβλυνση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων (Σαμαρά, 2008). Ως έννοια η ανάπτυξη θα μπορούσε να προσδιοριστεί ως μια ‘‘νέα κατάσταση ισορροπίας σχέσεων και αλληλεπιδράσεων, με σκοπό την καλύτερη και μέγιστη αξιοποίηση των πραγματικών δυνατοτήτων της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, σύμφωνα με το κάθε φορά κυρίαρχο κοινωνικό πλαίσιο αξιών και επιλογών ‘‘ (Ρόκος, 2001:4).

Άρα, πρέπει βάσει των υλικών αγαθών και δυνατοτήτων να υπάρξει μια εξέλιξη από την προηγούμενη κατάσταση, η οποία όμως θα δέχεται και εκείνη νέα βελτίωση (αυτό είναι εφικτό όταν εξασφαλίζονται εξισωτικές αποζημιώσεις από την εκμετάλλευση των πόρων ή ακόμα και όταν βρίσκεται ένας τρόπος να διαχειρίζονται ορθολογικά αυτοί οι πόροι) (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001). Αυτή η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης προϋποθέτει οικονομική αποδοτικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη, εδαφική συνοχή και περιβαλλοντική ακεραιότητα.

Οι πολιτικές ανάπτυξης στηρίζονται συνήθως στην ένωση μεταξύ ορεινού και αστικού χώρου, άρα επενδύουν στα δίκτυα μεταφορών και στον τουρισμό. Επίσης λόγω της απασχόλησης στον ορεινό χώρο, η ανάπτυξη πρέπει να στηρίζεται και στους τομείς γεωργίας, δασοκομίας, εξόρυξης, μεταποίησης, στο περιβάλλον και στις υπηρεσίες προσβασιμότητας και υποδομών.

Οι πολιτικές αυτές σύμφωνα με τη SWOT analysis του Nordregio 2004 διακρίνονται σε 3 κατηγορίες : *αντιδραστικές*, για χώρες υποψήφιες για ένταξη στην ΕΕ, *προληπτικές*, για χώρες που έχουν διαφοροποιημένη οικονομία και *βιώσιμες/αειφορικές*, για χώρες που έχουν αναπτύξει πλήρως τις στρατηγικές αυτές και έχουν εντάξει πλέον περιβαλλοντικά θέματα.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι γενικά στην Ευρώπη τα μέτρα είναι κυρίως για αντιστάθμιση και εξισωτικές αποζημιώσεις, λόγω των προβλημάτων και των μειονεκτημάτων σε αυτές τις περιοχές. Επιπλέον, η εγκατάλειψη μπορεί να αντιμετωπισθεί είτε με την πρόληψή της μέσω τομεακών διαρθρωτικών έργων (που όμως δεν μελετάνε τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, όπως οι καθαρά αγροτικές πολιτικές), είτε μέσω της διαχείρισης της ήδη εγκαταλελειμμένης γης (MacDonald et al, 2000). Ταυτόχρονα υπάρχουν πολιτικές και σχέδια δράσης πιο ανεπτυγμένα που αφορούν πολλούς τομείς και πιο συγκεκριμένα των δεκαετιών 1980-1990, που μετατοπίζουν την πολιτική της ανάπτυξης από τον πρωτογενή τομέα στον τριτογενή, δηλαδή τις υπηρεσίες και την κατανάλωση. Αυτή την περίοδο έγινε πρώτη φορά προσπάθεια για οριζόντια ανάπτυξη σε πολλούς τομείς. Αρκετές φορές όμως εντοπίζονται αδυναμίες.

Τα σημαντικότερα προγράμματα, οδηγίες και σχέδια δράσης που αφορούν τις ορεινές περιοχές όλης της Ευρώπης είναι τα παρακάτω:

Κοινές Αγροτικές Πολιτικές (1975): μέσω των ΚΑΠ αναγνωρίζονται τα φυσικά μειονεκτήματα των αγροτικών και ορεινών περιοχών, όπως η εγκατάλειψη και η μείωση του πληθυσμού, με σκοπό την αντιστάθμιση του εισοδήματος για τις φυσικές αντιξοότητες αυτών, μέσω εξισωτικών αποζημιώσεων. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι μέχρι το 1992, το κύριο θέμα των ΚΑΠ ήταν μόνο η αγροτική παραγωγή και το εισόδημα. Αργότερα ξεκίνησαν παράλληλα με τις εισοδηματικές ενισχύσεις και τις ενισχύσεις των μικρών παραγωγών, οι περιβαλλοντικοί στόχοι για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος. Οι βασικές αρχές των ΚΑΠ, ήταν η διαμόρφωση ενιαίας αγοράς και ελεύθερου εμπορίου των αγαθών της ΕΕ, ενώ εισάγονταν δασμοί στα φθηνά προϊόντα από τις ανατολικές χώρες. Επίσης όλα τα κράτη μέλη είναι συνυπεύθυνα για τις χρηματοδοτήσεις από τις ΚΑΠ ενώ οι αγρότες ήταν υπεύθυνοι και είχαν συμβολή στις δαπάνες της υπερπαραγωγής διάφορων τομέων. Από το 1988 καθιερώθηκαν νέα διαρθρωτικά μέτρα και νέα μέτρα για τον έλεγχο των δαπανών στη γεωργία. Το 1992, πραγματοποιήθηκε η μεταρρύθμιση των ΚΑΠ, όπου στόχος ήταν η ανάληψη μεγαλύτερης ευθύνης για τις αγροτικές πολιτικές, με όσο το δυνατόν μικρότερο αντίκτυπο στο περιβάλλον. Το 1997 αξιολογήθηκαν οι επιπτώσεις της μεταρρύθμισης αυτής και το 1999, από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επισημάνθηκε η αναγκαιότητα της πολυλειτουργικότητας της γεωργίας και της αειφόρου ανάπτυξης στις προτάσεις των ΚΑΠ. Βασικοί στόχοι είναι η προστασία του περιβάλλοντος, η ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας, η ποιότητα και η ασφάλεια των γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων και η βιώσιμη ανάπτυξη. Μια ακόμα μεταρρύθμιση έλαβε χώρα το 2007, όπου σχεδιάζονται και υποστηρίζονται εντατικότερα τα μέτρα για ανάπτυξη της υπαίθρου, των υπηρεσιών, του αγροτουρισμού και των μικρών επιχειρήσεων στις μειονεκτικές περιοχές (Λουλάκης, 2011).

Οδηγία 75/268/ΕΟΚ: δίνει οδηγίες για μέτρα και μεταρρυθμίσεις για την ορεινή γεωργία (δασμοί, εξισωτικές αποζημιώσεις) και παίρνει υπόψη την κοινωνική διάρθρωση της γεωργίας.

Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα(1986-1993): αναφέρονται στις χώρες της Μεσογείου. Το 1985 εντάχθηκαν σε αυτά τα προγράμματα η Ελλάδα, η Γαλλία και η

Ιταλία και αργότερα η Ισπανία και η Πορτογαλία. Στόχος τους ήταν να χρηματοδοτήσουν τοπικά ολοκληρωμένα ενιαία προγράμματα ανάπτυξης, με προϋποθέσεις πολυτομεακής σύμπραξης. Δηλαδή, όχι προγράμματα του αγροτικού τομέα μονοδιάστατα, αλλά προγράμματα συνεργασίας αρκετών φορέων και τομέων, με σκοπό την ανάπτυξη και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού τομέα (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001).

Προγράμματα δράσης – κοινοτικές πρωτοβουλίες Leader (Liaisons Entre Actions de Developpement de l' Economie Rurale) (I, II, +): Τα τρία αυτά προγράμματα ασχολούνται με την ενίσχυση αγροτικών, ορεινών και γενικά μειονεκτικών περιοχών. Για πρώτη φορά αναγνωρίζονται οι ιδιαίτερες ικανότητες των προβληματικών αυτών περιοχών και ενσωματώνονται στις πολιτικές. Στα πλαίσια του Leader δημιουργούνται τοπικές ομάδες δράσης με διακρατική συνεργασία και περιφερειακή προσέγγιση. Σχέδια περαιτέρω του Leader είναι το Equal (για ισότητα μεταξύ των δύο φύλων και όλων των πολιτών, ιδιαίτερα στις θέσεις εργασίας), το Interreg και το Urban για την ανάπτυξη του αστικού χώρου (Παναγιώτου, 2007).³ Λειτουργήσαν μετά από συγκρότηση τοπικών ομάδων δράσης, όπου αναλήφθηκαν πρωτοβουλίες και επιδοτήσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση με σκοπό την αγροτική ανάπτυξη με καινοτομίες και νέα πρότυπα. Επίσης υπάρχει η έννοια της χωρικής προσέγγισης και οι τοπικοί φορείς αναλαμβάνουν τη δράση τους σε περιοχές με χωρική και τοπική ομοιογένεια. Δηλαδή για την υιοθέτηση κάποιας στρατηγικής και την εφαρμογή των σχεδίων δράσης των επιμέρους τοπικών φορέων, χρειάζεται τα τοπικά χαρακτηριστικά να είναι κοινά. Επίσης η ανάπτυξη ενδείκνυται να είναι εκ των κάτω προς τα πάνω (bottom-up), δηλαδή για τη λήψη των αποφάσεων και των στρατηγικών πρέπει να συνεργάζονται όλοι οι τοπικοί φορείς, με ομόφωνες αποφάσεις, ουσιαστικά δηλαδή πρέπει να γενικεύονται τα ειδικά μέτρα βάσει των επιμέρους τοπικών χαρακτηριστικών και όχι το αντίθετο, ενώ ταυτόχρονα είναι αναγκαίο τα μέτρα αυτά να περιέχουν κάποιο βαθμό καινοτομίας και εξέλιξης. Επιπρόσθετα, πρέπει οι ενέργειες και τα μέτρα να στοχεύουν στην αποκέντρωση. Ακόμα, χρειάζεται πολυτομεακή ανάπτυξη και

³ Τα προγράμματα Leader για την Ελλάδα θα αναλυθούν στο υποκεφάλαιο 4.2 αναλυτικότερα

διασύνδεση των δράσεων, ούτως ώστε να μην είναι αποσπασματικά τα μέτρα. Τέλος, είναι αναγκαία η διακρατική συνεργασία (Παναγιώτου, 2007).

Agenda 21 παγκόσμιο): συντάχθηκε στη συνδιάσκεψη του Ρίο το 1992 και υποστηρίζει εκτός των άλλων την οικολογική σημασία των ορεινών χώρων. Ακόμα υποστηρίζει ότι η διαδικασία λήψης αποφάσεων στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή τους, προϋποθέτει τη συμμετοχή όλης της τοπικής κοινότητας (Swiss Academy of Science, 2012), ενώ αναφέρει ότι ο τουρισμός πρέπει να συνάδει με τη βιώσιμη ανάπτυξη, δηλαδή οι δραστηριότητές του να είναι σε αρμονία με τη φύση, να μην υπάρχει μεγάλο αρνητικό αντίκτυπο στο περιβάλλον και στις πολιτιστικές και παραδοσιακές αξίες του ενδογενούς πληθυσμού, χρησιμοποιώντας πρότυπα αειφορίας (Μαυρουδάκης, 2010). Πιο συγκεκριμένα το κεφάλαιο 13 αναγνωρίζει το ρόλο των βουνών ως προϋπόθεση για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και τη σημαντικότητάς τους, για τη διάθεση στον υπόλοιπο πληθυσμό, σημαντικών αγαθών. Το γεγονός ότι τα οικοσυστήματα τους είναι ευάλωτα, σημαίνει ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή και προστασία σε αυτά (Σαμαρά, 2008).

Οδηγία 92/43/ΕΟΚ: αναγνωρίζει τις Άλπεις ως μια από τις 6 βιογεωγραφικές ζώνες παγκοσμίως, τονίζει τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων στα ορεινά και αγροτικά οικοσυστήματα και υποστηρίζει την ανάπτυξη γεωργικών πολιτικών φιλικών ως προς το περιβάλλον.

Ευρωπαϊκός χάρτης των Ορεινών Περιοχών (1996): Ο χάρτης αυτός είναι εργαλείο χωρικού σχεδιασμού, όπου παρουσιάζονται οι ορεινές περιοχές και οι πολιτικές που πρέπει να ακολουθηθούν προκειμένου να συνδυάζονται οι παραγωγικές δυνατότητες κάθε περιοχής, καθώς και η ιδιαίτερη πολιτιστική κληρονομιά της. Μερικά από τα μέτρα που προτείνονται είναι τα εξής: αναγνώριση ορεινών περιοχών και των ιδιαίτερων φυσικών τους δυνατοτήτων, σεβασμός αυτών, τρόποι για μείωση της εξερχόμενης μετανάστευσης, συγκράτηση του πληθυσμού των ορεινών περιοχών, εκσυγχρονισμός των υποδομών, ανάπτυξη του τριτογενή τομέα, των τουριστικών δραστηριοτήτων και εκσυγχρονισμό της διαθέσιμης τεχνολογίας (αν υπάρχει), αλλά ταυτόχρονα διατήρηση των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών και της

παράδοσης (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001). Ο γενικότερος στόχος αυτής της πρωτοβουλίας ήταν η αλληλεξάρτηση της απομακρυσμένης ή ορεινής περιοχής με την πόλη, ενώ για περιοχές που είναι αρκετά μακριά και η διασύνδεση με την πόλη δεν είναι εύκολη, προτείνεται η ανάπτυξη και άλλων μορφών τουρισμού (αιφορικός, οικοτουρισμός) (Μαυρουδάκης, 2010).

Σχέδιο Ανάπτυξης Κοινοτικού Χώρου (1999): μέσω του προγράμματος, εμφανίζονται οι παραγωγικότερες καλλιέργειες σε σχέση με τη γεωργική παραγωγή και προτείνουν για τις αγροτικές περιοχές που είναι κοντά σε πόλη, να επενδύσουν στη σχέση με την πόλη και για εκείνες που είναι μακριά από πόλη να επενδύσουν στον τουρισμό και στην αναψυχή (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001).

Agenda 2000: εντατικοποιεί την προσπάθεια των ΚΑΠ και προτείνει μεταρρυθμίσεις σε αυτές. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα δράσης αποτελεί έναν κώδικα ορθής τακτικής, που παίρνει υπ' όψιν του την περιβαλλοντική υπόσταση της ανάπτυξης και πλέον οι κανονισμοί είναι υποχρεωτικοί.

Διεθνές έτος βουνών (2002) (παγκόσμιο μέσω του ΟΗΕ): το έτος 2002 καθιερώθηκε παγκόσμια ως έτος βουνών από τη διεπιστημονική συνάντηση "Η Κοινοτική Πολιτική και το Βουνό" και αναγνωρίστηκε η μεταρρύθμιση και η τροποποίηση των μέχρι τότε ΚΑΠ (Σαμαρά, 2008).

Στρατηγική Αγροτικής Ανάπτυξης 2000-2006: η στρατηγική αυτή ενισχύει την εδαφική, την οικονομική και την κοινωνική συνοχή, την άμβλυνση των ανισοτήτων και τονίζει την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού μοντέλου γεωργίας.

Συνθήκη Λισαβόνας: είναι μια στηρικτική πολιτική που αναγνώρισε την εφαρμογή μέτρων για την καταπολέμηση της περιφερειακής ανισότητας. Το 2007 αναθεωρήθηκε τελευταία φορά και στηρίχτηκε η έννοια της ανάπτυξης μέσω της "δραστηριοποίησης σε τοπικό επίπεδο" και την κινητοποίηση όλων των τοπικών φορέων (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2010 :13).

Διεθνείς οργανισμοί:

Eyromontana (1998): με έδρα τις Βρυξέλλες, ιδρύθηκε με συμμετοχή από 22 χώρες και 47 οργανισμούς. Είναι ένας αρκετά σημαντικός οργανισμός, μιας και συντονίζει όλες τις περιοχές της Ευρώπης. Ταυτόχρονα πρότεινε και νέες μεταρρυθμίσεις για την Agenda 2000. Έκανε γνωστό ότι η αειφόρος ανάπτυξη προϋποθέτει σεβασμό στο περιβάλλον, προστασία της βιοποικιλότητας, καινοτόμο διαχείριση του τοπίου και των φυσικών πόρων, οικονομική αποδοτικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη, εδαφική συνοχή και περιβαλλοντική ακεραιότητα (Σαμαρά, 2008).

ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης): έμφαση στην πολυλειτουργικότητα της γεωργίας, δηλαδή καινοτόμες ιδέες για την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς της, για να επέλθει και η ανάπτυξη στους παρεμφερείς τομείς (Σαμαρά, 2008).

Padima: είναι μια διεθνής οργάνωση, με συμμετοχή εθνικών οργανισμών και του eyromontana και έχει ως σκοπό την ανάπτυξη πολιτικής περιφερειακού και εθνικού επιπέδου για την πρόληψη της μείωσης του πληθυσμού στις απομακρυσμένες περιοχές και την ανάπτυξη των τρόπων έλξης των ορεινών περιοχών. Είναι ένα έργο ανταλλαγής των καλύτερων πρακτικών για την καταπολέμηση της ερημοποίησης των ορεινών. Ουσιαστικά είναι 8 συνεργασίες (προγράμματα δράσης) από 5 χώρες της Ευρώπης (Ισπανία, Νορβηγία, Γαλλία, Ιταλία, Σουηδία) με κατευθυντήριες γραμμές για την προσέλκυση του πληθυσμού.

Ευρωπαϊκά εθνικά και διεθνικά προγράμματα:

Σύμβαση των Άλπεων (Οκτώβρης 1991): πρώτη φορά δημιουργήθηκε μια κοινή δράση από τις χώρες των Άλπεων και διαμορφώθηκε το τόξο των Άλπεων. Τέθηκε σε ισχύ από το 1995, αφού υπέγραψαν όλες οι αλπικές χώρες και εστιάζει σε τέσσερα θέματα, όπως: διατήρηση ποιότητας του ατμοσφαιρικού αέρα, εξοικονόμηση υδάτινων πόρων, διαχείριση αποβλήτων, διατήρηση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών και

ιδιαιτεροτήτων, καθώς και του πληθυσμού (Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2003).

Γαλλική ομοσπονδία της ορεινής οικονομίας : λειτουργεί από το 1920 (Σαμαρά, 2008 :56) και συντονίζει τις προσπάθειες για την ανάπτυξη των ορεινών.

Δεκάλογος του Βουνού στην Ιταλία : είναι δέκα απαραίτητα μέτρα που εκδόθηκαν από την Ιταλική Αγροτική Συνομοσπονδία, για την ανάπτυξη του ορεινού χώρου (Σαμαρά, 2008).

Ομάδες πίεσης Ελβετίας: ο σχηματισμός αυτών των ομάδων, γίνεται μέσω της εκλογής βουλευτών από ορεινές περιοχές, για το σχεδιασμό δράσεων στην Ελβετία και τη Ρουμανία (Σαμαρά, 2008).

Ακόμα, μεγάλη σημασία έχει το θέμα της απώλειας της βιοποικιλότητας και της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, έτσι σε κάποιες χώρες, όπως η Ισπανία και η Πορτογαλία, παρουσιάζονται κάποιες αρχές για την κατανόηση των παραδοσιακών συστημάτων στους αγροτικούς χώρους και για τη στρατηγική του σχεδιασμού των νέων χρήσεων γης: (Plieninger et al, 2006 :318)

Αρχή των πολλαπλών χρήσεων : όπου βελτιώνεται η χρήση των πόρων και ελαχιστοποιούνται οι κίνδυνοι μέσω της πολυκαλλιέργειας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής γης.

Αρχή της περιστροφικής χρήσης: όπου ο στόχος είναι η κάλυψη των ιδιαίτερων αναγκών και όχι η μεγιστοποίηση του κέρδους κάποιων ομάδων, άρα ικανοποιούνται πολυάριθμες χρήσεις χωρικά και χρονικά διαφοροποιημένες και εφαρμόζονται παγκοσμίως.

Αρχή της ανακύκλωσης : όπου μειώνονται οι απώλειες νερού και γίνεται επαναχρησιμοποίηση των αποβλήτων.

Αρχή εξοικονόμησης ενέργειας: όπου στα παραδοσιακά συστήματα δεν απαιτείται μεγάλη κατανάλωση ενέργειας, ούτε υπάρχουν μεγάλες μεταφορικές υποδομές, κάτι που συμβάλλει στη διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος.

Αρχή χωρικής ασάφειας: δηλαδή ότι υπάρχει ασάφεια μεταξύ των χρήσεων γης και των διαδικασιών για τις διαρθρωτικές δομές, ενώ οι οικολογικές και ρυθμίσεις και οι ρυθμίσεις των χρήσεων γης αποκλίνουν μεταξύ τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ- ΕΛΒΕΤΙΑ- ΑΛΠΕΙΣ

3.1 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Εικόνα 3.1 Βουνά Γαλλίας

πηγή : <http://www.france-pub.com>

Η Γαλλία είναι μια χώρα, κατά κύριο λόγο πεδινή. Οι ορεινοί της όγκοι αντιστοιχούν σε μεγάλο μέρος των Άλπεων και στα νότια της περιοχής των Πυρηναίων. Η εγκατάλειψη του ορεινού χώρου ξεκίνησε και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Η οικονομία της στηρίζεται στη γεωργία, βιομηχανία κτηνοτροφία και αλιεία (live-pedia). Επίσης ήταν από τις πρώτες χώρες, όμως που ανέπτυξε πολιτικές που αφορούν τις μειονεκτικές

περιοχές και το περιβάλλον, ενώ η ορεινή πολιτική της θεωρείται από τις ολοκληρωμένες της Ευρώπης και πιο αποτελεσματικές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009). Συγκεκριμένα η Γαλλία υποστηρίζει την κρατική παρέμβαση (Hrabanski, 2013) σε θέματα που αφορούν την ανάπτυξη των περιφερειών της και αυτό διαφαίνεται από πάρα πολλά κυβερνητικά μέτρα και νόμους. Είναι πολύ σημαντικό να αναφερθεί ότι στη Γαλλία, οι αγροτικές δομές είχαν πάντα κεντρικό ρόλο στη γαλλική πολιτική (Daniel & Perraud, 2009).

Ιστορικά, όσον αφορά τις ορεινές εκτάσεις και τις περαιτέρω σχετικές πολιτικές, το 1913 δημιουργήθηκε η γαλλική εταιρεία αλπικής οικονομίας, ενώ από τα τέλη της δεκαετίας του 1960, ξεκίνησε το ενδιαφέρον για την ανάπτυξη του περιβαλλοντικού τομέα, σε συνδυασμό με την τεχνολογία και το 1961 γίνεται η πρώτη οριοθέτηση των ορεινών όγκων (Creation of Massif Commissariats) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009). Στη συνέχεια, το 1967, σχηματίστηκε από τον Γάλλο πρωθυπουργό, ομάδα δράσης με σκοπό την καταγραφή των ορεινών περιοχών σε ετήσια βάση. Το 1971 δημιουργήθηκε το Υπουργείο Περιβάλλοντος και τέλος το 1985 συντάσσεται ο πρώτος νόμος για τις ορεινές περιοχές (Mountain Law with delimitation of Massifs). Η Γαλλία, γενικά προτείνει τη συνεργασία σε διαπεριφερειακό επίπεδο σχετικά με την πολιτική των ορεινών, ενώ είναι η μόνη χώρα που συνδέει την έννοια της οριοθέτησης του ορεινού όγκου με το πολιτικό και επιχειρησιακό επίπεδο.

Κατά κύριο λόγο η γεωργία ήταν ο κρίσιμος τομέας ανάπτυξης των ορεινών περιοχών σε σχέση με την οικονομία, αλλά σε αυτόν υπήρχαν αρκετά μειονεκτήματα, όπως τα χαμηλά εισοδήματα των αγροτών, η μη εξειδίκευσή τους, καθώς και η έλλειψη τεχνολογίας. Έτσι το 1975 προτάθηκαν εναλλακτικές λύσεις και αναπτύχθηκαν οι ΚΑΠ, που ήταν πλαίσια δράσης με επεκταμένα μέτρα, όπως είναι τα αντισταθμιστικά εισοδήματα των αγροτών και οι άμεσες πληρωμές και επιδοτήσεις. Παρ' όλα αυτά οι αξιολογήσεις στη Γαλλία, όπως επίσης στην Ιταλία, στην Ισπανία και τη Γερμανία, έδειξαν ότι οι πεδινές γεωργικές περιοχές ήταν πιο ευνοημένες από τις ορεινές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009).

Από το 1999, όμως συντάχθηκε νόμος, ο οποίος στηριζόταν στις ΚΑΠ (οι οποίες από το 1992 μεταρρυθμίστηκαν λόγω της περιβαλλοντικής κρίσης στην Ευρώπη, οπότε και

αναπτύχθηκαν περιβαλλοντικά μέτρα) και αναγνώριζε την πολυλειτουργικότητα της γεωργίας ως το κρισιμότερο στοιχείο της γεωργικής πολιτικής (Daniel & Perraud, 2009). Σκοπός της πολυλειτουργικότητας είναι η ανάπτυξη του υπαίθρου χώρου αναλόγως τις τοπικές ιδιαιτερότητες, λαμβάνοντας υπ' όψιν δυο διαστάσεις : εδαφική και περιβαλλοντική , οικονομική και κοινωνική. Ο στόχος ήταν να ενσωματωθεί η οικονομική ευημερία στο γεωργικό τομέα με την περιβαλλοντική ανάπτυξη, δηλαδή δεν στόχευαν μόνο στη μείωση του χάσματος της Ευρώπης σε σύγκριση με τις διεθνείς αγορές, αλλά και στην προστασία του περιβάλλοντος. Ταυτόχρονα, βάσει του εθνικού πλαισίου της Γαλλίας, υπάρχει θεσμοθετημένο σύστημα στενής συνεργασίας μεταξύ αγροτών και κράτους, ενώ οι αγρότες θεωρούνται και διαχειριστές της υπαίθρου, εκτός από παραγωγοί. Αυτός είναι και ο λόγος που τα μέτρα αυτά είχαν θετικό αντίκτυπο στη Γαλλία σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες (Daniel & Perraud, 2009). Επίσης η νέα αυτή μεταρρύθμιση στη Γαλλία είχε και τα εξής πλεονεκτήματα: αντιστοιχούσε στην οδηγία 1257/1999/ΕΚ (Νομοθεσία Ευρωπαϊκής Αγροτικής Ανάπτυξης), υποστήριζε τη γεωργία ως κεντρικό μηχανισμό για τη διαχείριση του περιβάλλοντος και χρηματοδοτούσε αγροκτήματα με σκοπό τη μακροπρόθεσμη καλλιέργειά τους.

Ακόμα το γεγονός ότι η Γαλλία έχει εφαρμόσει ισχυρή και ολοκληρωμένη πολιτική, όσον αφορά τις ορεινές περιοχές φαίνεται και από την ύπαρξη ερευνητικών κέντρων, που αναφέρθηκαν και προηγουμένως, με προσανατολισμό στην έρευνα και εκπαίδευση σε σχέση με τον αγροτικό τομέα και τις ορεινές δραστηριότητες. Επιπρόσθετα στη Γαλλία αναπτύχθηκαν προγράμματα με σκοπό την ανάπτυξη των υποδομών και συγκοινωνιών στον ορεινό χώρο, χωρίς επιβάρυνση στο περιβάλλον (θόρυβος, ρύπανση, κυκλοφοριακή συμφόρηση) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009). Γι' αυτό και εκεί, αλλά και στις άλλες αλπικές χώρες στηρίζεται για τις μεταφορές ο σιδηρόδρομος, περισσότερο από τον αυτοκινητόδρομο. Έτσι στη Γαλλία σχεδιάστηκε η γραμμή του σιδηροδρόμου Λυών – Τορίνο με σκοπό την αύξηση της χωρητικότητας των μεταφερόμενων εμπορευμάτων. Ακόμα, η αναδιάρθρωση των ορεινών χωριών, μέσω επιχορηγήσεων, για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και στέγασης, ακόμα και για την οικονομική ενίσχυση αυτών των περιοχών, μέσω των καινούριων εγκαταστάσεων που μπορεί να προκύψουν, βοήθησε αρκετά.

Όσον αφορά τα περιφερειακά προγράμματα, η Γαλλία συμμετέχει, μαζί με την Ισπανία και την Ανδόρα, σε περιφερειακό πρόγραμμα για την περιοχή των Πυρηναίων από το

1983 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009) και μαζί με την Ελβετία σε περιφερειακό πρόγραμμα για την οροσειρά του Ιούρα, από το 1985. Η μεγαλύτερη διεθνής συμφωνία είναι η Σύμβαση των Άλπεων (1991) και αφορά όλες τις αλπικές χώρες, ενώ η εφαρμογή αυτού του προγράμματος διαφέρει από χώρα σε χώρα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009).

Κάποια από τα εθνικά προγράμματα που ασχολούνται με τις ορεινές περιοχές αναφέρονται παρακάτω. Αρχικά το *Leader+*, όπου το 36% των τοπικών ομάδων δράσης του, τοποθετούνται στα βουνά. Επίσης σε σχέση με το χωροταξικό σχεδιασμό, ο οποίος δεν είναι πλήρως ανεπτυγμένος στις ευρωπαϊκές χώρες, αφού οι προτάσεις του ισχύουν σε γενικότερα πλαίσια και σε περιφερειακό επίπεδο, χωρίς να υπάρχει κάτι συγκεκριμένο για κάθε τύπο εδάφους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009), η Γαλλία έχει αναπτύξει ένα σχετικό πρόγραμμα, το *Unites Touristiques Nouvelles*. Αυτό αναδεικνύει αυστηρά μέτρα για την προστασία του ορεινού χώρου. Για να εγκριθεί η επέκταση ή η δημιουργία νέας εγκατάστασης, ζητείται η άδεια από το Υπουργείο Ανάπτυξης και παρουσιάζεται αναλυτικά, από την υπεύθυνη περιφερειακή επιτροπή, το πιθανό βραχυχρόνιο και μακροχρόνιο αντίκτυπο στο περιβάλλον, στην κοινωνία και την οικονομία. Η τελική απόφαση, λαμβάνεται από αντιπρόσωπο του κράτους και απορρίπτεται όταν δεν υπάρχουν οι οικονομικές βάσεις για την υποστήριξη αυτού του έργου. Τέλος, ένα ακόμα πλαίσιο είναι το *UCCIMAC*. Αυτό αναλαμβάνει να υλοποιεί τις δραστηριότητες, που έχουν σκοπό την οικονομική ανάπτυξη και την καταπολέμηση της μείωσης του ορεινού πληθυσμού, ενώ είναι εκπρόσωπος των κοινωνικο – οικονομικών φορέων της Κεντρικής Οροσειράς (Massif Central) στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα PADIMA (Policies Against Depopulation In Mountain Areas), που αναφέρθηκε παραπάνω, μαζί με το Dalarna Regional Development County της Σουηδίας, το Torino Province, IREALP της Ιταλίας, τα Buskerud County Authority και Hedmark County Authority της Νορβηγίας, και το Euromontana και το Province of Teruel της Ισπανίας, τα οποία είναι τα δυο κυρίαρχα.

3.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΒΕΤΙΑ

Εικόνα 3.2 Οριοθέτηση ορεινών περιοχών Ελβετίας

Πηγή: Ελβετική Επιτροπή Περιβάλλοντος και τοπίου, 1997

Αντίθετα με τη Γαλλία, η Ελβετία είναι μια κατεξοχήν ορεινή χώρα, καθώς τα 2/3 της επιφάνειας του εδάφους της, αποτελείται από βουνά. Όπως φαίνεται και στον παραπάνω χάρτη, οι ορεινές περιοχές της Ελβετίας είναι η οροσειρά του Ιούρα στα βόρεια, οι Άλπεις στα νότια, οι οποίες διαχωρίζονται στις προ-Άλπεις, τις Άλπεις και τις βορειοανατολικές πλαγιές των Άλπεων, καθώς και το οροπέδιο (plateau), το οποίο δεν θεωρείται ορεινό (Stucki et al, 2004). Το 2001 από τους 2.926 δήμους της Ελβετίας, οι 2.528 ήταν ορεινοί. Αυτό σημαίνει ότι αυτές οι περιοχές κατέχουν καθοριστικό ρόλο της εθνικής ταυτότητας, κυρίως λόγω του τουρισμού στις Άλπεις και λόγω της ωρολογοποιίας, που είναι ανεπτυγμένη στην οροσειρά του Ιούρα (Swiss Academy of Sciences, 2012). Τα ορεινά εδάφη συμβάλλουν στο 87% του κοινωνικού εισοδήματος της χώρας και στο 32% της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Άρα, κατέχουν μεγάλο ρόλο στον πολιτικό, κοινωνικό - πολιτισμικό και οικονομικό τομέα. Η

παγκοσμιοποίηση (Balsiger, 2009), η αστικοποίηση, ο νέος τρόπος ζωής και συνθηκών στην οικονομία και την κοινωνία, καθώς και το άνοιγμα του εμπορίου τις δυο τελευταίες δεκαετίες, η περιθωριοποίηση των ορεινών εδαφών και η έλλειψη των υποδομών, ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες, συντέλεσε στην εγκατάλειψη των ορεινών, στην υποβάθμιση του εδάφους και στις απειλές της αειφόρας ανάπτυξης (Swiss Academy of Sciences, 2012). Παρ' όλα αυτά, η Ελβετία, ειδικότερα στις εκβιομηχανισμένες περιοχές των Άλπεων, έχει αναπτύξει ιδιαίτερα αποτελεσματικές περιφερειακές πολιτικές. Τα συνταγματικά προνόμια της χώρας την έχουν καταστήσει την πιο αποκεντρωμένη από όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ (Stucki et al, 2004).

Η ιστορία της περιφερειακής πολιτικής της Ελβετίας ξεκίνησε από τα τέλη του 1800 στα αλπικά δάση και από το 1920 στα γεωργικά βουνά, μιας και τη δεκαετία του 1930 η ορεινή πολιτική ήταν επικεντρωμένη στη γεωργία (Balsiger, 2009), μιας και από το 1900 ξεκίνησε σιωπηρή πολιτική για τη γεωργία (Stucki et al, 2004), με στόχο την αντιμετώπιση της μείωσης του πληθυσμού και της έντονης κινητοποίησης προς τις πόλεις, καθώς και της άμβλυνσης των ανισοτήτων σε σχέση με τις πεδινές (κάτι που αργότερα έγινε ακόμα πιο έντονο με τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) (Balsiger, 2009).

Πριν το Β' παγκόσμιο, με τα ορεινά ασχολούνταν μη κρατικοί φορείς και ειδικά εκτελεστικά και νομοθετικά φόρουμ μεταξύ κράτους – πολιτών (Parliament Group of Mountain Populations). Αρχικά επικεντρώνονταν στην ανταλλαγή πληροφοριών και δρούσαν ως ομάδες πολιτικής κινητοποίησης και επιρροής. Παράλληλα υπήρχε και μεγάλος αριθμός μη κρατικών οργανώσεων, για τη στήριξη των ορεινών, που δημιουργήθηκαν μέσω του Κοινοβουλίου, όπως η δημιουργία των Swiss Working Group for Mountain Region και Mountain Aid το 1940, ενώ δημιουργήθηκαν και αντίστοιχες ομάδες περιφερειακής ανάπτυξης, όπως το Swiss Working Group for Mountain Farmers το 1943. Από το Β' Παγκόσμιο μέχρι το 1970 η κοινωνία χαρακτηρίζεται από έντονη διεύρυνση και ανταλλαγή πληροφοριών που οδήγησε σε κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη (Balsiger, 2009).

Όσον αφορά τις περιφερειακές πολιτικές ήταν προκαθορισμένες και σαφείς και είχαν να κάνουν με την περιφερειακή δημοσιονομική εξίσωση των περιφερειακών μονάδων

και με την περιφερειακά διαφοροποιημένη παροχή δημοσίων υπηρεσιών. Το 1959 εφαρμόστηκε ο πρώτος νόμος περί δημοσιονομικής εξίσωσης (fiscal equalization), ο οποίος προτείνει την ανακατανομή των δημοσίων πόρων μεταξύ των καντονιών (τοπικές ομάδες, που ο ρόλος τους θα αναλυθεί παρακάτω) και σε περιφερειακό επίπεδο προτείνει τη χωροθέτηση δημοσίων επιχειρήσεων στις ορεινές περιοχές (Balsiger, 2009).

Αργότερα λαμβάνονταν συμπληρωματικά έργα, μέχρι το 1974 που ήρθε εις πέρας ο νόμος για τις επενδύσεις στις ορεινές περιοχές (Law on Investment in Mountain regions), ο οποίος είχε βασικό στόχο τη βελτίωση των υποδομών (Stucki et al, 2004) και αυτό επετεύχθη μέσω δανείων με χαμηλό επιτόκιο για σχετικά έργα (Balsiger, 2009). Παράλληλα στις ορεινές περιοχές δημιουργήθηκαν περιφερειακά όργανα, υπεύθυνα για τα δάνεια στις εγκαταστάσεις του τουρισμού, για δάνεια και εγγυήσεις στις επιχειρήσεις και για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Αυτά τα μέτρα, παρά το γεγονός ότι αναπτύχθηκαν μετά από τους πρώτους περιβαλλοντικούς νόμους της χώρας, δεν είχαν ενσωματωμένη την περιβαλλοντική διάσταση. Περιβαλλοντικές οργανώσεις λειτουργούσαν μόνο τοπικά ενώ οι περιβαλλοντικές διαστάσεις σταδιακά περικλείονται στην οικονομική αναπτυξιακή πολιτική των ορεινών περιοχών (Balsiger, 2009).

Οι πρώτες περιφερειακές πολιτικές ολοκληρώνονται στα μέσα του 1990, όπου έγινε αντιληπτή η μεταστροφή από το κεϋνσιανό πνεύμα, που επικρατούσε μέχρι τότε (στήριξη της περιφέρειας από το κράτος μέσω επιδοτήσεων), στην ενδογενή ανάπτυξη, την περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και την καινοτομία. Κεντρικά παραδείγματα είναι το 1996 με την ανάπτυξη της πολυλειτουργικότητας της γεωργίας και το 1997 με την αναθεώρηση του LIM. Μέχρι το 2005 ενσωματώθηκαν οι περιφερειακές πολιτικές, λαμβάνοντας υπόψη την έννοια του χώρου και τον πρωταρχικό ρόλο της άμβλυνσης των ανισοτήτων (Frey, 2008). Δηλαδή στην περίοδο 1950-1990, η πολιτική ορεινού χώρου και περιφερειακή πολιτική χαρακτηρίζεται από μεταφορά των πόρων με σκοπό την κοινωνική συνοχή. Στην περίοδο από το 1990 και μετά, η πολιτική ορεινού χώρου και η περιφερειακή πολιτική είναι προσανατολισμένες στην ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας μέσω της καινοτομίας και της απορρύθμισης.

Οι προτεραιότητες της πολιτικής σε αυτή τη φάση, είναι η ισορροπία της κοινωνικής συνοχής στη χώρα και ο διεθνής ανταγωνισμός. Πρέπει δηλαδή να υπάρξει ισορροπία

μεταξύ μιας στρατηγικής των ανάπτυξης των μεταφορών στις μειονεκτικές περιοχές και μιας στρατηγικής στην οποία εξασφαλίζεται μια πιο αποδοτική χρήση των δημοσίων πόρων. Μερικές από τις κινητήριες δυνάμεις της αλλαγής είναι η ελβετική πολιτική να είναι συμβατή με τους κανόνες του WTO (όπως η μεταρρύθμιση της γεωργικής πολιτικής), να προσαρμοστούν οι αγροτικές και περιφερειακές πολιτικές με τις πολιτικές των μεταφορών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να ιδιωτικοποιηθούν οι εθνικές επιχειρήσεις και να προωθηθεί η οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη (Stucki et al, 2004).

Συνοπτικά η περίοδος 1992-2012 χαρακτηρίζεται από κατάλληλες συνθήκες για βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών, πολύ καλή πολιτική μεταφορών και συγκοινωνιών, από μέτρα για άμεση πληρωμή των αγροτών και οικονομικής αποζημίωσης, από προηγμένη περιφερειακή πολιτική και από βελτίωση της χρήσης των υδάτινων πόρων. Επίσης αυτή την περίοδο καθιερώθηκε το Ελβετικό Ταμείο Τοπίου (SAB), το οποίο ιδρύθηκε από ερευνητικά κέντρα, αποτελεί ένωση οργανώσεων και μη κερδοσκοπικών φορέων για τα ορεινά και ασχολείται με θέματα που σχετίζονται με την αειφορική χρήση της γης και του νερού, την κλιματική αλλαγή, τη βιοποικιλότητα, τους φυσικούς κινδύνους, τη διαχείριση του μεγάλου όγκου των τουριστών και τη συμβολή της επιστήμης στη λήψη των πολιτικών αποφάσεων. Όμως, αυτή την περίοδο άρχισε να διαχωρίζεται ο αγροτικός με τον αστικό χώρο με αποτέλεσμα να διαχωριστεί στη συνέχεια και ο ορεινός. Παράλληλα ξεκίνησαν οι ανισότητες από τη μεγάλη αύξηση ζήτησης κατοικιών στις Άλπεις, μειώθηκε η γεωργική χρήση γης, συνέχισε η απώλεια βιοποικιλότητας και δεν υπήρξε μεγάλη βελτίωση σε βασικά θέματα όπως η αντικατάσταση του οδικού δικτύου σε σιδηροδρομικό (Swiss Academy of Sciences, 2012).

Όσον αφορά τον έλεγχο και την αξιολόγηση των περιφερειακών πολιτικών αρχικά γινόταν από τη γεωργική διοίκηση και αργότερα από το Ομοσπονδιακό Γραφείο Βιομηχανίας, Εμπορίου & Εργασίας, που έγινε ευρέως γνωστή η οικονομική ανισότητα στα ορεινά εδάφη (Balsiger, 2009).

3.2.1 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ (ΣΙΩΠΗΡΕΣ ΚΑΙ ΡΗΤΕΣ) ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΗΣ ΕΛΒΕΤΙΑΣ

Οι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη του ορεινού χώρου στην Ελβετία, συνειδητοποίησαν αρκετά νωρίς ότι η δημόσια πολιτική για να στηρίξει την ορεινή ανάπτυξη δεν μπορεί να εμμένει στην τομεακή πολιτική. Επίσης οι διαρθρωτικές αλλαγές και η οικονομική απώλεια που συντέλεσαν στη μείωση του ορεινού πληθυσμού, επισημαίνουν ότι χρειάζεται ολοκληρωμένη προσέγγιση ανάπτυξης, δηλαδή δημόσια, ιδιωτική, διατομεακή, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη (Stucki et al, 2004). Οι πολιτικές του ορεινού χώρου διακρίνονται σε σιωπηρές και σε ρητές.

Οι *σιωπηρές* εμφανίστηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και αναφέρονται στη βιώσιμη γεωργία στα ορεινά. Ο πρώτος ομοσπονδιακός νόμος της γεωργίας συντάχθηκε το 1951, με ανανέωση το 1998. Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, λόγω του μεγάλου ανταγωνισμού από τις διεθνείς αγορές και με την ενσωμάτωση της Ελβετίας στον WTO (λόγω των υψηλών τιμών στα γεωργικά αγαθά της σε σύγκριση με των άλλων χωρών), σε συνδυασμό με την περιβαλλοντική κρίση, ο γεωργικός τομέας χρειάστηκε βοήθεια και στήριξη. Η στήριξη ήρθε μέσα από διαχωρισμό γεωγραφικών ζωνών στις ορεινές περιοχές. Αναλόγως τη ζώνη, έχουμε διαφορετική επένδυση και διαχείριση φυσικού και ζωικού κεφαλαίου.

Ο διαχωρισμός σε ζώνες είναι πολύ σημαντικός γιατί διευκολύνεται η εφαρμογή των μέτρων της γεωργικής πολιτικής, δηλαδή γίνεται πιο εύκολη και πιο γρήγορη η διαδικασία άμεσων πληρωμών σε περιοχές που έχουν τις μεγαλύτερες κλίσεις, δηλαδή τις ορεινές και μειονεκτικές, η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η καλή μεταφορά των προϊόντων από τα βουνά στις πεδιάδες, οι διαρθρωτικές ενισχύσεις και στηρίζει τις οικογένειες, μέσω επιδοτήσεων για τα τέκνα (OFAG, 2002). Πιο συγκεκριμένα από το 1930, ξεκινάει ένας πρώτος διαχωρισμός μεταξύ ορεινής και απλής γεωργίας. Ύστερα, από το 1951 που συντάχθηκε ο νόμος για τη γεωργία, μέχρι σήμερα, δημιουργήθηκαν σταδιακά 9 ζώνες (4 ζώνες για καλλιέργεια στις πεδιάδες, 4 των ορεινών και ένας ορεινός βοσκότοπος).

Παράλληλα, εκτός του διαχωρισμό σε ζώνες, για την αγροτική στήριξη, έχουμε και την προστασία των προϊόντων μέσω των ΠΟΠ, τα οποία ξεκίνησαν από το 1995. Το 1996 αναπτύχθηκε το πρόγραμμα Regio Plus, το οποίο παρέχει οικονομική βοήθεια για τις καινοτόμες έννοιες και ιδέες, που έχουν να κάνουν με τις διαρθρωτικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις στη γεωργία και βασίζονται σε διατομεακή συνεργασία. Το έργο αυτό διευκολύνεται μέσω της Ομοσπονδιακής κυβέρνησης.

Όσον αφορά την άμβλυνση των ανισοτήτων μεταξύ αδύναμων και οικονομικά ενισχυμένων καντονιών, το 1966 συντάχθηκε ο νόμος περί δημοσιονομικής εξίσωσης που υποστηρίζει τη χρηματοοικονομική μεταφορά από τα πλουσιότερα στα πιο αδύναμα καντόνια. Το 2004 επανεξετάστηκε ο παρών νόμος με σκοπό την καλύτερη αυτή μεταφορά των οικονομικών πόρων και τον καλύτερο διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων των καντονιών. Επίσης το 1966 είχαμε σύνταξη ειδικού νόμου με σκοπό την βελτίωση των ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων και των υπηρεσιών υγείας και το 1978, μετά από κρίση στον τομέα παραγωγής ειδικών προϊόντων των ορεινών περιοχών, ψηφίστηκε νομοσχέδιο με σκοπό τη στήριξη αυτών των δραστηριοτήτων, αλλά και την προώθηση της τεχνολογίας και τεχνογνωσίας σε αυτούς τους τομείς (ωρολογοποιία, κλωστοϋφαντουργία).

Στη συνέχεια, το 1979 ψηφίστηκε νόμος για τον χωροταξικό σχεδιασμό και για τη χρήση γης και από το 1998 και μετά, στηρίχθηκε η καινοτομία και στον τουρισμό. Ταυτόχρονα στηρίχθηκαν και οι διεθνείς συνεργασίες για τον τουρισμό επίσης, ειδικότερα στο χώρο των Άλπεων. Με αυτό ασχολήθηκε ιδιαίτερα το Interreg IIIb, όπου ενίσχυσε την ενσωμάτωση της ελβετικής οικονομίας στην στις υπόλοιπες της ευρωπαϊκής κοινότητας. Τέλος, ακολουθήθηκαν και διαρθρωτικές αλλαγές στον τομέα των μεταφορών, των επικοινωνιών και της ηλεκτρικής ενέργειας (δημόσιες υπηρεσίες).

Οι ρητές πολιτικές που επικεντρώνονται στα ορεινά είναι περιφερειακές πολιτικές για βελτίωση των κατοικιών και τις στέγασης και του επιπέδου διαβίωσης. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 οι οικονομικές δραστηριότητες προκάλεσαν έντονη αστικοποίηση και μείωση του πληθυσμού των ορεινών. Η κυβέρνηση τότε αντέδρασε άμεσα για τη στήριξη των ορεινών περιοχών, με τη θέσπιση γενικού πλαισίου για τη διατήρηση της οικονομικής ανάπτυξης σε αυτά τα εδάφη. Το 1974 ψηφίστηκε ο LIM. Ο LIM θεωρείται ολοκληρωμένος νόμος και αυτό οφείλεται κυρίως στην εκ των κάτω ανάπτυξη. Τα πεδία εφαρμογής του LIM κατά τη δεκαετία του 1970 ήταν οι δημόσιες υποδομές, οι δρόμοι και οι υπηρεσίες μεταφορών. Αυτός ο νόμος αποτελεί την κυρίαρχη ρητή πολιτική και αναφέρεται σε μια σειρά από επενδύσεις στις ορεινές περιοχές, σε σχέση με τη βελτίωση των υποδομών, την ενίσχυση των οικονομικών δραστηριοτήτων, την εκπαίδευση, την υγεία, τον πολιτισμό, τις αθλητικές δραστηριότητες και γενικά τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Επίσης προωθεί την ανάπτυξη των μικρών κέντρων των ορεινών περιοχών, με σκοπό την προσέλκυση επιχειρήσεων, που είχε ήδη

ξεκινήσει τα προηγούμενα χρόνια. Ο νόμος αυτός βρίσκει αντίκρισμα ιδιαίτερος στις Άλπεις και στην οροσειρά του Ιούρα, στα οποία αντιστοιχούν άλλωστε τα 2/3 της συνολικής έκτασης της χώρας. Η μεταρρύθμιση αυτού του νόμου έγινε το 1997, με αναπροσδιορισμό των στόχων της, όπου παρατηρείται μεταφορά του επίκεντρου της πολιτικής από την άμβλυση των ανισοτήτων στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της αποδοτικότητας. Έτσι οι νέοι στόχοι του LIM έχουν να κάνουν με την ενθάρρυνση της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ορεινών περιοχών, με την ενδυνάμωση των περιφερειακών δυνατοτήτων, τη διατήρηση της αποκέντρωσης, τη συντήρηση των κοινωνικών, πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων και της βιοποικιλότητας, τη συνεργασία μεταξύ δήμων – περιφερειών – υποπεριοχών, αλλά και στη μείωση των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων. Τέλος μέσω του OECD το 2002, προτάθηκε η εφαρμογή πιο ολοκληρωμένης περιφερειακής πολιτικής.

3.2.2 ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΕΛΒΕΤΙΑΣ

Όπως αναφέρθηκε και πιο πριν, η Ελβετία είναι η πιο αποκεντρωμένη χώρα της Ευρώπης. Αυτή η αποκέντρωση επιτυγχάνεται μέσω της άσκησης άμεσης δημοκρατίας. Το ομοσπονδιακό πολιτικό σύστημα θέτει και πολυάριθμες διοικητικές μονάδες, τα καντόνια, που βρίσκονται κυρίως στα ορεινά δείχνουν το συνεχόμενο ενδιαφέρον της πολιτικής σκηνής για την ανάπτυξη των ορεινών, η οποία είναι έντονα συνδεδεμένη με τον πολιτισμό.

Τα καντόνια είναι μικρές τοπικές ομάδες της χώρας, οι οποίες έχουν δημοσιονομική εξουσία και ευθύνη και κατέχουν σημαντικό ρόλο στην πολιτική και στη λήψη αποφάσεων. Αποτελούν ένα κυβερνητικό όργανο, ενώ υπάρχουν και άλλα δυο, η συνομοσπονδία και οι δήμοι, στα οποία μοιράζονται διάφορες ευθύνες και λειτουργίες, για την οικονομική ανάπτυξη. Η κοινωνική πρόνοια είναι ευθύνη κυρίως των δήμων, με συμμετοχή των καντονιών, μέσω κάθετων και οριζοντίων εξισωτικών προγραμμάτων (OECD, 2002). Τα καντόνια παίζουν το μεγαλύτερο ρόλο για την ανάπτυξη σε περιφερειακό επίπεδο. Η επιδότηση τους είναι ανάλογη των δυνατοτήτων τους και των αδυναμιών τους. Το μεγαλύτερο μέρος των επιδοτήσεων είναι για την εκπαίδευση και την κοινωνική πρόνοια, ενώ εκείνες για τη γεωργία έχουν να κάνουν με την άμβλυση

ανισοτήτων μεταξύ αγροτικού και αστικού χώρου. Παράλληλα τα καντόνια εφαρμόζουν τις δικές τους τροχιές ανάπτυξης. Μαζί με τους δήμους, έχουν δικούς τους φορολογικούς συντελεστές, με σκοπό το δικαιοδοτικό φορολογικό ανταγωνισμό. Όμως η κατακόρυφη διακυβερνητική πολιτική συνεργασία μαζί με το τελειοποιημένο σύστημα χρηματοοικονομικών μεταφορών, έχουν ως αποτέλεσμα το αντιστάθμισμα του ανταγωνιστικού περιβάλλοντος και την εξομάλυνση αυτού (Stucki et al, 2004).

Όσον αφορά τη λήψη αποφάσεων για την εφαρμογή κάποιων μέτρων ή πολιτικών, η διαδικασία θεωρείται κρίσιμη και πρέπει να ακολουθείται από τις εξής ενέργειες. Αφού γίνει η πρόταση, συνήθως από τον αρμόδιο Υπουργό, ακολουθεί έντονη έρευνα και μια ευρεία συμβουλευτική διαδικασία, στην οποία αναφέρονται όλες οι νομικές πράξεις και καταγράφονται πλήρως οι επιπτώσεις σε χρηματοοικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, νομικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Στη συνέχεια, είναι απαραίτητη η επικύρωση ότι όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, όπως τα καντόνια θα εφαρμόσουν αυτή τη στρατηγική. Παράλληλα, δίνεται η δυνατότητα σε άτομα που δεν παίρνουν μέρος στη συμβουλευτική διαδικασία, να εκφέρουν την άποψή τους, η οποία εξετάζεται. Ύστερα παρουσιάζονται στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, από το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο τα βασικά σημεία της πρότασής του. Μετά αναλύονται, μέσω συζήτησης τα αποτελέσματα σε δυνατή εφαρμογή του μέτρου. Σε περίπτωση αρνητικής απόφασης, εάν υπάρχει σημαντικός αριθμός ενστάσεων (50.000 πολίτες), καλείται δημοψήφισμα. Άρα η εφαρμογή νέου κανονισμού για τις ορεινές περιοχές, είναι μια διαδικασία που χρειάζεται πάρα πολύ καλή πληροφόρηση και λαμβάνει υπ' όψιν το γενικό καλό της χώρας.

Σε εθνικό επίπεδο, τα κυβερνητικά όργανα που ασχολούνται με την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, είναι το Περιφερειακό Συμβούλιο Σχεδιασμού, όπου συντονίζονται οι αρμόδιες υπηρεσίες των υπουργείων για τον χωρικό σχεδιασμό, οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ελβετικού Χωρικού Σχεδιασμού και τέλος το πρόγραμμα "Ομοσπονδιακά Μέτρα για την Εδαφική Οργάνωση, 2000-2003".

Τα Ευρωπαϊκά προγράμματα που ασχολούνται με τον ορεινό χώρο και αφορούν την Ελβετία, είναι τα εξής: Interreg (Ελβετίας – Γαλλίας), (Ελβετίας – Γαλλίας – Ιταλίας – Γερμανίας, για την περιοχή των Άλπεων) και μεταξύ Ελβετίας - Ιταλίας (Interreg III), το οποίο χρηματοδοτείται για τη διατήρηση της φύσης και τις πολιτιστικές

κληρονομιάς και έχει προτεραιότητες την οικονομική ανάπτυξη, το περιβάλλον και τη συνεργασία και τη συμμετοχή των πολιτών σε κοινωνικά και πολιτιστικά θέματα (OECD, 2002). Στη συνέχεια, άλλα προγράμματα είναι το Regio Plus, το Leader+, για την ανάπτυξη του υπαίθρου χώρου, μέσω της τοπικής συμμετοχής και της ανάπτυξης από κάτω προς τα πάνω. Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα Regio Plus, είναι ένα προσωρινό ομοσπονδιακό μέτρο για τον αγροτικό τουρισμό και τη γεωργία και συμβάλει στη συνεργασία μεταξύ βιομηχανίας και εμπορίου. Τέλος, ένα ακόμα ευρωπαϊκό πρόγραμμα είναι το ESPON, στο οποίο συμμετέχει η χώρα με σκοπό τη βελτίωση της χωρικής ανάπτυξης των ορεινών και του χωρικού σχεδιασμού τους.

3.2.3 ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – ΑΛΛΑΓΕΣ ΧΡΗΣΕΩΝ ΓΗΣ

Ο χωροταξικός σχεδιασμός της Ελβετίας, επίσης θεωρείται πολύ αποτελεσματικός, κάτι πολύ σημαντικό, αν λάβουμε υπόψη ότι στην υπόλοιπη Ευρώπη είναι αδύναμος. Στον τομέα της *αλλαγής των χρήσεων γης* και στην εδαφική οργάνωση της Ελβετίας, είναι θεμιτό να αναφερθεί ότι τα τελευταία χρόνια ειδικά τις δυο τελευταίες δεκαετίες, οι καλλιεργήσιμες και οι αγροτικές εκτάσεις έχουν μειωθεί αρκετά. Στα ορεινά εδάφη, η αλλαγή των χρήσεων γης εξαρτάται πολύ από το βουνό. Για παράδειγμα στις Άλπεις υπάρχει μικρότερο ποσοστό γεωργικών και δασικών εκτάσεων, έτσι κι αλλιώς, που με το πέρασμα των χρόνων μειώνεται, ενώ αυξάνονται οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις στέγασης. Στον Ιούρα, πάλι, οι γεωργικές και δασικές εκτάσεις κατέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό της περιοχής σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα και το χαμηλότερο ποσοστό μη παραγωγικών χρήσεων γης (λίμνες, ποτάμια). Παράλληλα κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, εκεί παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση στον τομέα των υποδομών σε σύγκριση με την υπόλοιπη χώρα.

Τα ομοσπονδιακά μέτρα που αφορούν το *χωροταξικό σχεδιασμό* είναι οι “Κατευθυντήριες Γραμμές Ελβετικού Χωροταξικού Σχεδιασμού”, που συντάχθηκαν το 1996 και είναι τα πρώτα για την εδαφική οργάνωση και το “Πρόγραμμα Υλοποίηση”, για την εδαφική οργάνωση, που υλοποιήθηκε κατά το 2000-2003. Αυτά αφορούν συγκεκριμένα μέτρα για την εδαφική οργάνωση που λαμβάνονται από τις τομεακές αρχές.

Ο στόχος των Κατευθυντήριων Γραμμών είναι η μακροπρόθεσμη αποτελεσματική χρήση γης και η ισόρροπη ανάπτυξη όλων των περιοχών της χώρας. Για τον αστικό σχεδιασμό, προτείνεται η ανακαίνιση των αστικών κέντρων, ο περιορισμός της άστατης εξάπλωσης, η ορθολογική χρήση γης και η εγκατάσταση δικτύων μεταξύ αστικών – αγροτικών περιοχών, για την ισομερή κατανομή των βαρών των μικρών και μεσαίου μεγέθους πόλεων. Στην πραγματικότητα όμως, δεν υπήρξε σημαντική παρέμβαση της κυβέρνησης.

Για τις αγροτικές περιοχές, οι κατευθυντήριες γραμμές επικεντρώνονται στη βιώσιμη ανάπτυξη και στην ισόρροπη ανάπτυξη οικονομικών και γεωργικών δραστηριοτήτων. Πιο συγκεκριμένα ο αγροτικός χώρος, μπορεί να διαχωριστεί σε 4 υποπεριοχές, δηλαδή στην υποπεριοχή *Mittelland*, όπου ο χωροταξικός σχεδιασμός επικεντρώνεται στη μεγιστοποίηση της εν δυνάμει ανάπτυξης και στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Η δεύτερη υποπεριοχή είναι η οροσειρά του Ιούρα. Εκεί ο σκοπός είναι ο περιορισμός της περαιτέρω ανάπτυξης και η επικέντρωση στον τουρισμό και τις δραστηριότητες αναψυχής. Ύστερα, είναι η υποπεριοχή των προ – Άλπεων, όπου ο σκοπός είναι η διατήρηση της βιοποικιλότητας σε συνδυασμό, πάντα με την ανάπτυξη των μεταφορών και των υποδομών. Τέλος είναι η υποπεριοχή των Άλπεων, όπου στόχος είναι η βελτίωση των συνθηκών ζωής, η διατήρηση του τοπίου και η μείωση της κίνησης λόγω του τουρισμού (Stucki et al, 2004).

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές, καθιστούν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για τη χωροταξική πολιτική σε όλη τη χώρα και για όλους τους τύπους εδάφους. Λόγω της μη γεωργικής χρήσης των γεωργικών εκτάσεων και των στρατηγικών που διαμορφώνονταν στα καντόνια (που ήταν πιο φιλόδοξες σε σχέση με τα διαρθρωτικά σχέδια, αλλά οι βλέψεις τους, άρχισαν να ξεπερνάνε το χωροταξικό σχεδιασμό), οι Κατευθυντήριες Γραμμές ήταν αναγκαίες και εξασφάλισαν ευέλικτη περιφερειακή πολιτική και διαπεριφερειακή συνεργασία (OECD, 2002). Παρ' όλα αυτά, εφαρμόστηκαν περισσότερο στις αστικές περιοχές.

3.2.4 ΤΟΜΕΙΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΕΛΒΕΤΙΑΣ

Οι οικονομικές δραστηριότητες και οι κοινωνικές συνθήκες στα ορεινά διαμορφώνονται αναλόγως με τις τοπικές ιδιαιτερότητες.

Το επίπεδο εκπαίδευσης στα ορεινά, αδυναμεί, μιας και δεν υπάρχουν ούτε κάποια ειδικά καταρτισμένα κέντρα για τα επαγγέλματα που σχετίζονται με την ανάπτυξη και την απασχόληση τις ορεινές περιοχές, ενώ όσο αφορά τα πανεπιστήμια, αυτά είναι εγκατεστημένα στις πόλεις. Αυτό συμβάλλει στη μείωση του πληθυσμού των βουνών και στη διαρροή κεφαλαίων από εκεί. Παρόλα αυτά υπάρχουν αρκετά μεγάλα ερευνητικά προγράμματα που λειτουργούν από το 1979, που επικεντρώνονται στις ορεινές περιοχές.

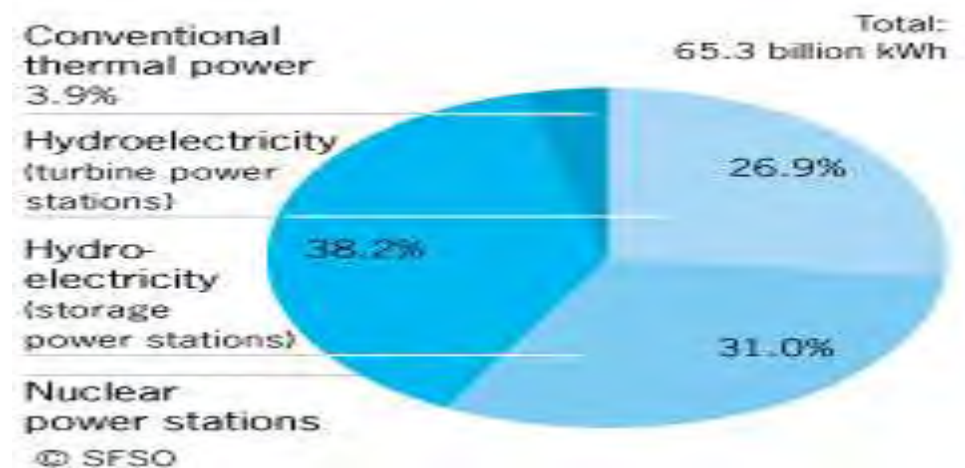
Ο πρωτογενή τομέας βασίζεται στη γεωργία, στις καλλιέργειες και στην κτηνοτροφία. Οι πολιτικές που έχουν διαμορφωθεί στηρίζουν τον επαρκή εφοδιασμό των ορεινών περιοχών σε τρόφιμα, καθώς και την αποφυγή της μείωσης του πληθυσμού. Επίσης φροντίζουν για την ασφάλεια των φυσικών πόρων και της βιοποικιλότητας. Από το 1996 με όλες τις μεταρρυθμίσεις και τον αναπροσδιορισμό των στόχων της γεωργικής πολιτικής, εμφανίστηκε η *πολυλειτουργικότητα της γεωργίας*, δηλαδή μια νέα διάσταση αυτής, που εξασφαλίζει το σεβασμό στο περιβάλλον. Το κράτος προσφέρει άμεσες πληρωμές στους αγρότες, λόγω του μεγάλου κόστους παραγωγής, ενώ η αγορά έχει το ρυθμιστικό ρόλο στη διαδικασία της παραγωγής και όχι η κυβέρνηση. Οι άμεσες πληρωμές των αγροτών διακρίνονται σε γενικές και σε οικολογικές, οι οποίες δίνονται με ειδικά αποδεικτήρια της περιβαλλοντικής τους συμμόρφωσης. Ταυτόχρονα, υπάρχουν και μέτρα για τη βελτίωση τόσο των συνθηκών διαβίωσης, όσο των οικονομικών συνθηκών για τις αγροτικές περιοχές. Η βοήθεια έρχεται μέσω επιδοτήσεων στα καντόνια. Οι πολιτικές για την αγροτική ανάπτυξη, επηρέασαν πολύ το έδαφος και τις χρήσεις γης. Εξασφαλίστηκε η αποφυγή της μεγάλης μείωσης του πληθυσμού και τον γεωργικών εκτάσεων (παρ' όλο που από τα μέσα του 1990 οι εκτάσεις αυτές μειώθηκαν), ενώ στηρίχτηκε πολύ η ανάπτυξη των υποδομών.

Στον τομέα της δασοκομίας, χρειάζεται και εκεί η πολυλειτουργικότητα. Πρέπει, δηλαδή να εξυπηρετούνται αρκετές δραστηριότητες, πέρα της παραγωγής. Τέτοιες δραστηριότητες αφορούν την αναψυχή και την δημιουργία ασφαλών δρόμων και εδάφους. Τέτοιες δραστηριότητες, παράλληλα μπορούν να ενισχύσουν τον τομέα της απασχόλησης. Παρόλα αυτά, η κατάσταση των δασών επιδεινώνεται, με την έκταση των δασών να μειώνεται ή να καταστρέφεται από φυσικές συνθήκες. Εκτός από τον πρώτο νόμο του 1912, ο οποίος αφορούσε την γενικότερη αποψίλωση των δασών, έχουν εκπονηθεί και άλλα μέτρα με σκοπό την αειφορική διαχείριση και την προστασία

του φυσικού περιβάλλοντος των δασών κατά τη διάρκεια όλου του προηγούμενου αιώνα. Άρα παρόλο που ο τομέας αυτός είναι αρκετά επισφαλής, στηρίζεται αρκετά από την κυβέρνηση.

Οι τομείς παραγωγής στα ορεινά εδάφη, πέρα της γεωργίας και κτηνοτροφίας, εκτείνονται και στη βιομηχανία. Για παράδειγμα, στην οροσειρά του Ιούρα, ο κύριος τομέας δραστηριότητας είναι η ωρολογοποιία, ενώ το 58% του ηλεκτρισμού προέρχεται από την υδροηλεκτρική ενέργεια, που παράγεται στα βουνά.

Διάγραμμα 3.1 πηγές ηλεκτροδότησης Ελβετίας

Πηγή: Ελβετική Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

Τέλος, στις ορεινές περιοχές δίνονται σημαντικές ευκαιρίες απασχόλησης, ειδικά στον τομέα των υποδομών. Η βιομηχανία και οι δραστηριότητες των κατασκευών υποστηρίζονται επίσης από το πρόγραμμα Regio Plus. Όσον αφορά τον ενεργειακό τομέα, το πρόγραμμα Energie 2000, από τις αρχές του 1990, έχει ως σκοπό τη σταθεροποίηση της κατανάλωσης ενέργειας, την αύξηση της χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τη μείωση των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα (Stucki et al, 2004).

3.2.4.1 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η Ελβετία είναι πλούσια σε φυσικούς και πολιτιστικούς χώρους. Ακόμα, μεγάλη έκταση της χώρας είναι προστατευόμενη και η ίδια, αποτελεί πολύ ελκυστικό

περιβάλλον για την ταξιδιωτική και τουριστική βιομηχανία παγκοσμίως, χάρη στη γεωγραφική της θέση και τα περιουσιακά της στοιχεία. Επίσης είναι σημαντικός τόπος για επαγγελματικό ταξίδι (διοργανώσεις συνεδρίων), ενώ έχει καλές ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις και μεταφορές (Schorner, 2010). Ο τουρισμός στην Ελβετία ξεκίνησε μετά το 1850, όπου ήταν έντονος λόγω ορειβασίας, χειμερινών αθλημάτων και της ανάπτυξης των καταλυμάτων, μεταφορών και θέσεων εργασίας του τοπικού πληθυσμού. Από τον Α' Παγκόσμιος και ύστερα, κυριάρχησε σταθεροποίηση ανάπτυξης και τουρισμού μέχρι το 1950 (Schorner, 2010).

Ο τουρισμός μαζί με την αναψυχή είναι οι κρισιμότεροι παράγοντες ανάπτυξης των βουνών της Ελβετίας. Στις Άλπεις το ποσοστό του τουρισμού είναι μεγαλύτερο σε σχέση με την οροσειρά του Ιούρα. Σε αυτές τις περιοχές παρατηρείται πολύ μεγάλος αριθμός δωματίων και πλήθος διανυκτερεύσεων. Έτσι ο τουρισμός αποτελεί βασική πηγή εισοδήματος για το ΑΕΠ της χώρας, καθώς έχει το ίδιο αντίκτυπο στο ισοζύγιο, όσο και οι εξαγωγές της (Stucki et al, 2004), αφού αποτελεί μοναδικό κύριο έσοδο από εξωτερικές παροχές (Schorner, 2010).

Λόγω της έντονης τουριστικής δραστηριότητας, υπάρχουν καλές υποδομές και επενδύσεις σε αυτόν τον τομέα (δρόμοι, σιδηρόδρομοι), με αποτέλεσμα την εύκολη πρόσβαση στις ορεινές περιοχές και τη δημιουργία του φιλόδοξου προγράμματος σιδηροδρόμων μέσω Άλπεων, το Rail 2000, που αποτελείται από διμερείς συμβάσεις με Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009).

Σε σχέση με τις θέσεις εργασίας, οι τουριστικές εγκαταστάσεις δεν απασχολούν κατά κύριο λόγο ελβετικό εργατικό δυναμικό, λόγω της γενικής ευημερίας της χώρας και λόγω της εποχικότητας του τουρισμού. Η αγορά όμως του τουρισμού παρουσιάζει καλή εποχιακή ισορροπία, σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη, ενώ το ποσοστό των ξένων τουριστών είναι σχεδόν ίσο με των Ελβετών. Αυτό που χρειάζεται είναι μια ποιοτική αναπτυξιακή στρατηγική και η εκμετάλλευση του τουρισμού όλες τις εποχές, αφού ο χειμερινός τουρισμός εξαρτάται από τις καιρικές συνθήκες και από την ποσότητα χιονιού, κάτι το οποίο μπορεί να έχει διακυμάνσεις. Έτσι προτείνονται νέες δραστηριότητες στον τουρισμό και την αναψυχή όπως ο αγροτικός και ο οικολογικός τουρισμός, με απαραίτητες προϋποθέσεις την βιώσιμη οικολογία – κοινωνία και οικονομία, για την πολιτιστική προστασία και την προστασία του φυσικού τοπίου και για τη συνέχιση της ανάπτυξης (Schorner, 2010).

Το ομοσπονδιακό διάταγμα που έχει στηρίζει τον τουρισμό, ήταν το Innotour από το 1998 μέχρι το 2002. Αυτό το πρόγραμμα βοήθησε μέσω χρηματοδότησης, την προώθηση καινοτόμων σχεδίων και συμπράξεων, ενώ ο LIM έχει επικεντρωθεί επίσης στον τουρισμό. Από το 1974 μέχρι το 1999, χρηματοδότησε 886 προγράμματα τουριστικής υποδομής σε 400 δήμους (Stucki et al, 2004).

Σύμφωνα με την αναφορά του Travel & Tourism Competiveness, το 2009, το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα το 2009 σημείωσε την ευθύνη ελβετικού λαού έναντι των επόμενων γενεών καθώς και το γεγονός, ότι η βιώσιμη ανάπτυξη είναι συγκρίσιμη με ηθικές αξίες όπως η ελευθερία. Θεωρεί καθήκον της κυβέρνησης και των πολιτών της διατήρησης του περιβάλλοντος και του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της χώρας. Έτσι όταν ο τουρισμός εάν δεν είναι βιώσιμος και συμβάλλει στην καταστροφή και υποβάθμιση του περιβάλλοντος, πρέπει να λαμβάνονται απαραίτητα μέτρα. Επίσης, το 2002, το Ελβετικό Συμβούλιο ορίστηκε για την ενίσχυση της αειφόρου ανάπτυξης, της περιβαλλοντικής ευθύνης, την οικονομική αποτελεσματικότητα και την κοινωνική αλληλεγγύη. Το Συμβούλιο, όρισε κάποια καθοδηγητικά μέτρα για βιώσιμο τουρισμό. Αυτά ήταν, η εξισορρόπηση μεταξύ οικονομίας – κοινωνίας – περιβάλλοντος, η προσοχή στις εξωτερικές και εγχώριες πολιτικές, η πρακτική και αποτελεσματική προσέγγιση, η αυστηρή επιλογή των μέτρων, η ανάπτυξη που στηρίζεται στη γεωργία και τον τουρισμό, αφού ο τουρισμός θεωρείται η οικονομική βάση και η κύρια πηγή πλούτου για την τοπική κοινότητα, ενώ η γεωργία η πολιτιστική βάση που βοηθάει την περιβαλλοντική ποιότητα (Schorner, 2010).

Όσον αφορά τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού της Ελβετίας οι Owen & Maggio, το 2005 τη στηρίζουν στην ισορροπία μεταξύ των τριών πυλώνων της αειφόρου ανάπτυξης (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον) και πρότειναν διάφορες καθοδηγητικές γραμμές.

Οι γραμμές αυτές, γενικά υποστηρίζουν την αναγνώριση της σημασίας των ορεινών περιοχών και την υποστήριξη των δικαιωμάτων των κατοίκων τους, τη βελτίωση της ευημερίας τους, την υποστήριξη της συμμετοχής του τοπικού πληθυσμού στα κοινά, την εξασφάλιση ισότητας των δυο φύλων, την προώθηση της εκπαίδευσης, τις κάθετες και οριζόντιες διασυνδέσεις και τους νόμους δημόσιου συμφέροντος.

Σε διεθνικό επίπεδο αναφέρονται στην ενίσχυση περιφερειακής πολιτικής, στην ανάπτυξη του διεθνούς οργάνου, στη δημιουργία ειδικών πρωτοκόλλων για τα ορεινά και στην εξασφάλιση διασυνοριακής συνεργασίας των κρατών. Σε εθνικό επίπεδο αναφέρονται στην υποστήριξη παραδοσιακών και αυτοχθόνων θεσμών και μηχανισμών, στην εφαρμογή ξεχωριστής ολοκληρωμένης πολιτικής, που απευθύνεται σε όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες που παράγονται στα ορεινά, στη στοχευόμενη αναπτυξιακή βοήθεια, στη θέσπιση τομεακών νόμων, στην προστασία οικοσυστημάτων, στη δημιουργία ειδικών πλαισίων για την προστασία των ιερών χώρων, στην προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας των τοπικών πληθυσμών και στην πληροφόρηση των κατοίκων. Τέλος σε τοπικό επίπεδο στηρίζεται η αναγνώριση και εκτίμηση των ορεινών από τους κατοίκους.

Επίσης, διάφορες προτάσεις για την αειφορική ανάπτυξη του τουρισμού αναφέρουν ότι η Ελβετία πρέπει να συνεργάζεται με άλλες χώρες, αφού οι ορεινές της περιοχές εξαπλώνονται σε πολλά κράτη. Ακόμα η κυβέρνηση, οφείλει να στηρίζει τους ορεινούς τοπικούς πληθυσμούς για την ανάπτυξη του τουρισμού και της παραγωγής μέσω γεωργικών επιδοτήσεων για την αποζημίωση δαπανηρών λήψεων αποφάσεων. Επιπρόσθετα, πρέπει να δημιουργούνται αυστηροί νόμοι ζωνών για την προστασία της φύσης και της ομορφιάς του βουνού. Τέλος η λήψη αποφάσεων πρέπει να έχει ενσωματωμένες τις τοπικές αναγκαιότητες και να χαρακτηρίζεται από ομοφωνία των καντονιών.

Το 1999 οι Kohler και Byers, διατύπωσαν δεσμευτικές κατευθυντήριες γραμμές και μέτρα πολιτικής για ανάπτυξη του τουρισμού σε συνδυασμό με την ισορροπία μεταξύ οικονομίας – κοινωνίας και περιβάλλοντος. Αυτές είναι η διαφοροποίηση του τουρισμού για άμεση ανταπόκριση σε πιθανές αλλαγές στη ζήτηση και τη συμπεριφορά των τουριστών και η κοινωνικοπολιτική και οικονομική αυτονομία του τοπικού πληθυσμού. Επίσης, μιας και η ορεινή κοινότητα αποτελείται από πολίτες, επιχειρηματίες και τις κοινότητες, πρέπει να αναγνωρίζουν όλοι την ποικίλη και εναλλασσόμενη ζήτηση στον τουρισμό και πρέπει να εξασφαλίζεται ότι οι τουρίστες σέβονται τη βιολογική και πολιτιστική ποικιλότητα του τόπου και τον τοπικό πληθυσμό (Schorner, 2010).

Τέλος η βιώσιμη ανάπτυξη δεν εντείνεται μόνο από τα όργανα πολιτικής, αλλά και στη συνεργασία αρκετών τομέων (τεχνολογία, περιβάλλον, οικονομία). Επίσης υπάρχουν αρκετά παραδείγματα περιοχών που ενώ είχαν υποστεί εγκατάλειψη παλαιότερα, αναπτύχθηκαν με την ανακάλυψη από τους κατοίκους της πόλης των θετικών της φύσης και της πολιτιστικής αξίας των Άλπεων και με τη στήριξη από τον τοπικό πληθυσμό.

3.3 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ

Οι Άλπεις είναι μια σειρά ορών από τις μεγαλύτερες της Ευρώπης. Οι χώρες που την περικλείουν είναι η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, η Ελβετία, το Λιχτενστάιν, η Αυστρία και η Σλοβενία. Είναι από τις πιο οικονομικά ανεπτυγμένες οροσειρές και αποτελούν πηγή φυσικού πλούτου και κατοικιών, ενώ θεωρούνται επίσης και σύμβολο πολιτισμού (Balsiger, 2009).

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Άλπεων είναι ότι αποτελούν, κατά κύριο λόγο ένα συνεκτικό οικότοπο, με ποικιλία γεωμορφολογίας και δραστηριοτήτων (Μαυρουδάκης, 2010) άμεσα συνδεδεμένο με το περιβάλλον και το γεγονός ότι εκτείνονται σε διαφορετικές περιφέρειες και χώρες δίνει έναυσμα για διαπεριφερειακή συνεργασία (παρά το γεγονός ότι αυτό θα μπορούσε να είναι και σημαντικό πρόβλημα λόγω της μεγάλης τους έκτασης). Οι απειλές, που πρέπει να αντιμετωπιστούν από τη διαπεριφερειακή συνεργασία και πολιτική, έχουν να κάνουν με τα προβλήματα που δημιουργεί η κλιματική αλλαγή, ο διεθνής οικονομικός ανταγωνισμός, η μείωση της βιοποικιλότητας και η δημογραφική αλλαγή. Έτσι η Σύμβαση των Άλπεων, που ήταν η πρώτη συνεργασία με σκοπό τη συνολική ανάπτυξη των Άλπεων, συντάχθηκε το 1991, από όλα τα κράτη των Άλπεων. Μέσω αυτής στηρίζονται οι τοπικές σχέσεις, η δημιουργία στρατηγικών δικτύων και η ανταλλαγή πληροφοριών για στοιχεία των Άλπεων (Swiss Academy of Sciences, 2012). Σκοπός της Σύμβασης είναι η αειφορική ανάπτυξη, η διατήρηση της βιοποικιλότητας και των δασών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009), η μείωση των τοπικών ανισοτήτων, μέσω της ενίσχυσης των οικονομικά ασθενέστερων περιοχών και γενικά την ενθάρρυνση της ανάπτυξης σε όλη την έκταση των ορεινών, ταυτόχρονα με την προστασία του περιβάλλοντος.

Ο τουρισμός κατέχει τον κεντρικό ρόλο ανάπτυξης στις Άλπεις από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και μέσω αυτού έλλειψε η οικονομική και δημογραφική περιθωριοποίηση, που υπάρχει σε άλλες ορεινές περιοχές (Γουργιώτης, 2012). Κατά κύριο λόγο, οι Άλπεις θεωρούνται το πιο τουριστικό μέρος της Ευρώπης μετά τη Μεσογειακή Ακτή.

Συγκεκριμένα στις Άλπεις, το 90% του περιφερειακού εισοδήματος προέρχεται από τον τουρισμό (Schorner, 2010), ο οποίος συντέλεσε στη βελτίωση των υποδομών, στην αύξηση της πρόσβασης στους απομονωμένους τόπους, στην καλύτερη επικοινωνία και στη βελτίωση της εκπαίδευσης. Αυτό αποδεικνύεται και από το μεγάλο αριθμό ερευνητικών κέντρων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009) ξενοδοχείων και κατοικιών που είναι εγκατεστημένα στις Άλπεις (Stucki et al, 2004) καθώς επίσης από τις επενδύσεις στον τομέα του σιδηροδρόμου και των μεταφορών (Rail 2000), για τα αγαθά, αλλά και για τη μετακίνηση των επιβατών μεταξύ των Άλπεων (New Railway Transalpine Transit) (Stucki et al, 2004). Παρόλα αυτά, η έντονη τουριστική δραστηριότητα, δεν έχει την ίδια ένταση σε όλη την έκταση των Άλπεων και είναι ανάλογος με τη γεωγραφική θέση, τις τοπικές δυνατότητες και τους διαθέσιμους πόρους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009).

Σημαντικότερο από όλα είναι όμως, στις περιοχές που ο τουρισμός είναι υψηλής έντασης, να μην προκαλεί αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, την κουλτούρα και τον πολιτισμό των μόνιμων κατοίκων. Η κυριότερη αρχή είναι ο βιώσιμος και οικολογικός τουρισμός, όπως έχουν υποδείξει αρκετές μελέτες. Πιο συγκεκριμένα οι Samy και El-Barmelgy το 2005, ανέδειξαν 3 βασικές αρχές για το βιώσιμο τουρισμό. Η πρώτη βασίζεται στον πλήρη και ολοκληρωμένο σχεδιασμό για την ανάπτυξη του τουρισμού στις Άλπεις, ο οποίος πρέπει να είναι συμβατός και ενσωματωμένος με τις υπόλοιπες δραστηριότητες και απαιτήσεις της τοπικής κοινότητας και περιφέρειας. Η επόμενη υποστηρίζει, ότι πρέπει οι υπεύθυνοι, για την ανάπτυξη του αλπικού τουρισμού, να συμβουλευονται και να διαπραγματεύονται με την τοπική κοινότητα πριν και μετά την εφαρμογή των διαφόρων έργων, για να μην υπάρχουν αμφιβολίες από τη μεριά των πολιτών και του τοπικού πληθυσμού και να εξασφαλίζεται η στήριξη της κοινότητας. Παράλληλα η τοπική κοινότητα, πρέπει να κατέχει σημαντικό ρόλο στην επιλογή του κατάλληλου τουριστικού προϊόντος που παρέχεται σε αυτήν. Η τελευταία αρχή υποστηρίζει την παρακολούθηση και την αξιολόγηση σε όλα τα στάδια της

τουριστικής ανάπτυξης, μιας και το περιβαλλοντικό αποτύπωμα μπορεί να αργήσει να φανεί (Schorner, 2010).

Σαν κατακλείδα, πρέπει να αναφερθεί ότι οι Άλπεις κατέχουν ένα πολύ μεγάλο φυσικό πλούτο, ο οποίος έχει πλήρως εκτιμηθεί τόσο από τον τοπικό πληθυσμό, όσο και από τους τουρίστες. Οι Άλπεις, λόγω του τουρισμού τους έχουν βοηθήσει στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών στις οποίες περικλείονται, ενώ η τόσο μεγάλη τους έκταση, η βιοποικιλότητα και το πλήθος των δραστηριοτήτων που φιλοξενούν, έχουν δώσει το έναυσμα για την πλήρη μελέτη της πολιτικής ανάπτυξης που χρειάζονται.

3.3.1 ΜΟΝΤΕΛΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΛΠΕΩΝ

Για την πολιτική ανάπτυξης του αειφορικού τουρισμού στην Ευρώπη έχουν αναπτυχθεί αρκετά μοντέλα, τα οποία συναντήθηκαν σε διάφορες χρονικές περιόδους και έλαβαν χώρα κυρίως στις περιοχές μαζικού τουρισμού, όπως στις Άλπεις. Αυτά τα μοντέλα, δείχνουν τους τρόπους με τους οποίους μπόρεσαν οι Άλπεις να συγκρατήσουν τον πληθυσμό των εδαφών τους, αλλά και να προσελκύουν και άλλον, ειδικά τη χειμερινή περίοδο.

Πιο συγκεκριμένα, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα που άρχισε να αναπτύσσεται ο τουρισμός, μέχρι το 1930, οι περιοχές αυτές ξεκίνησαν με την αξιοποίηση των οικισμών τους, την πολυλειτουργικότητα της γεωργίας και την αναψυχή. Σε αυτή τη φάση, γίνεται προσέλκυση τουριστών με υψηλό εισόδημα. Το πρόβλημα σε αυτή την περίοδο ήταν ότι δεν υπήρχε ο απαραίτητος πολεοδομικός και χωροταξικός σχεδιασμός και οι εγκαταστάσεις άρχισαν να γίνονται ανεξέλεγκτες, ενώ δεν ήταν κατάλληλες σε χαμηλά υψόμετρα και κρίθηκε απαραίτητη η ανάγκη εγκατάστασης σε μεγαλύτερα.

Μέχρι το 1960, αρχίζουν να σχεδιάζονται και να κατασκευάζονται σε μεγαλύτερα υψόμετρα εγκαταστάσεις για χιονοδρομικές δραστηριότητες, κάτι το οποίο οδήγησε σε εκ νέου άναρχη εκμετάλλευση του χώρου και περιβαλλοντική υποβάθμιση. Από το 1960 μέχρι το 1974, εφαρμόζεται το Γαλλικό Πρότυπο ανάπτυξης, όπου δημιουργούνται αυτοδύναμα κέντρα και υπάρχει εντονότερη δραστηριότητα στις κατασκευές και απευθύνεται κυρίως στο μαζικό και πιο εξειδικευμένο χειμερινό τουρισμό. Οι σταθμοί αυτοί, δημιουργήθηκαν γι' αυτό το λόγο από το πουθενά "ex

nihilus'' (Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης, 2003), μέσω ξένων κεφαλαίων, γι' αυτό και δεν λαμβάνονταν υπόψη τα τοπικά χαρακτηριστικά, παρ' όλο που οδήγησε στην οικονομική ανάπτυξη. Τα αρνητικά αυτού του προτύπου ήταν η επιπλέον περιβαλλοντική υποβάθμιση, η υπερεκμετάλλευση των πόρων, η αισθητική παρέμβαση στο φυσικό τοπίο, η μη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στην κατασκευή των τουριστικών υποδομών, η απομόνωση και η μεγάλη απόσταση μεταξύ αυτών των κέντρων και των ορεινών οικισμών (λόγω του μεγάλου υψομέτρου των σταθμών). Ύστερα, μέχρι το 1990, εφαρμόζεται το μοντέλο του Τιρόλο, όπου ξεκινάει το ενδιαφέρον για τη διαφύλαξη των παραδόσεων και γίνεται έλεγχος του χωρικού πλαισίου (Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης, 2004). Εδώ πλέον, οι κατασκευές των χιονοδρομικών κέντρων γίνονται πιο χαμηλά, ενώ αναπτύσσεται ο αγροτουρισμός και ο οικοτουρισμός για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και τοπίου. Παρόλα αυτά, έτσι μειώνονται και οι εκτάσεις για απασχόληση σε χιονοδρομικές δραστηριότητες, ενώ το κόστος εργασίας που ήταν υψηλό, οδήγησε στην απασχόληση των νέων θέσεων εργασίας από ξένο εργατικό δυναμικό (Μαυρουδάκης, 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

4.1 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Πίνακας 4.1 : ποσοστά ορεινών περιοχών στην Ελλάδα

50%	της εθνικής επικράτειας
90,80%	των δασών
79,50%	των βοσκοτόπων
46%	των γεωργικών γαιών
3.293	κοινότητες (59,8%) επί του συνόλου της επικράτειας
10,20%	του εθνικού πληθυσμού
36 κάτοικοι/km ²	πυκνότητα πληθυσμού (εθνικός μέσος όρος: 74 κάτοικοι/km ²)

Πηγή: εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2003

Η Ελλάδα, μαζί με την Αυστρία, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα είναι οι ορεινότερες χώρες της Ευρώπης (Μιχαηλίδου, 2008). Το υψηλότερο βουνό της χώρας φτάνει τα

2.197 μέτρα, ενώ οι πιο ορεινές περιοχές θεωρούνται εκείνες της Ηπείρου, της Κρήτης, της Στερεάς Ελλάδας, της Εύβοιας, της Πελοποννήσου και της Θεσσαλίας. Το 1991 καταμετρήθηκαν από την ΕΛ.ΣΤΑΤ 3.643 ορεινοί οικισμοί (2.138 αμιγώς ορεινοί και 1.505 ημιορεινοί).

Η σημασία του ορεινού χώρου στην Ελλάδα, είναι διττή και έχει να κάνει με τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, που προσφέρουν οι ορεινές περιοχές. Αυτό γιατί χαρακτηρίζεται, από ποικιλία ιστορικών και αρχαίων μνημείων, εκτός από το φυσικό πλούτο, από τον οποίο χαρακτηρίζονται παντού οι ορεινές περιοχές. Όμως, οι διαρθρωτικές αλλαγές στα ορεινά παραγωγικά συστήματα και ειδικότερα στις χρήσεις γης, ακόμα περισσότερο μετά το τέλος της τουρκοκρατίας και των Παγκοσμίων Πολέμων (ως γνωστών το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ήταν εγκατεστημένο στα βουνά μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα), αποτέλεσε στη στροφή του πληθυσμού στα αστικά κέντρα, με αποτέλεσμα τη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων (Γουργιώτης, 2012). Τώρα πλέον, ο πληθυσμός δεν αναλογεί με την έκταση των ορεινών περιοχών στη χώρα, κάτι που δημιουργεί προβλήματα στην ανάπτυξη πολιτικών και την άμβλυνση των ήδη υπάρχοντων ανισοτήτων, καθώς και απειλές στο φυσικό περιβάλλον του ορεινού χώρου. Πιο συγκεκριμένα το 2001, το 70% της συνολικής έκτασης της χώρας ήταν ορεινή – ημιορεινή, η οποία αντιπροσώπευε το 7,2% του πληθυσμού (ΕΣΥΕ, 2001). Ωστόσο σε περιοχές που αναπτύσσονται οι τομείς των υπηρεσιών και του τουρισμού, καθώς και εκεί που υπάρχει έντονη εισροή μεταναστών, ο πληθυσμός σταθεροποιείται (Λουλάκης, 2011 :18).

Το μεγαλύτερο πρόβλημα στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας, από τη μείωση του πληθυσμού, είναι η γήρανσή του και η μείωση των ανθρώπων σε παραγωγική ηλικία. Επίσης βάσει διεθνών στατιστικών, το 80% των κατοίκων των βουνών ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας, ενώ παράγουν και διαθέτουν τα προϊόντα τους στους κατοίκους των πόλεων. Οι τομείς απασχόλησης στον ελληνικό χώρο δεν είναι ισομερώς καταμερισμένοι. Ο πρωτογενής τομέας καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μερίδιο απασχόλησης και παραγωγής του ορεινού χώρου. Αμέσως μετά είναι ο τριτογενής τομέας (αναλόγως της έντασης της τουριστικής δραστηριότητας της περιοχής) (Λουλάκης, 2011 :19) και τέλος ο δευτερογενής. Συγκεκριμένα, το 2007 ο πρωτογενής τομέας απασχολούσε το 48,7% του εργατικού δυναμικού, ο τριτογενής το 30,9 % και ο δευτερογενής το 20,4 % (Σαμαρά, 2007). Όμως τα μειονεκτήματα στον πρωτογενή

τομέα, που έχουν να κάνουν με τις γεωργικές εκτάσεις στα ορεινά, σε συνδυασμό με τη μείωση του πληθυσμού, της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και την έλλειψη τεχνογνωσίας και πληροφοριών, που μπορούν να συμβάλλουν στην καινοτομία, μπορούν να εξηγηθούν τα οικονομικά προβλήματα και η μείωση της ανάπτυξης στον ορεινό χώρο. Μεγάλο ρόλο παίζει και το γεγονός ότι οι καλλιέργειες βασίζονται στην εμπειρία των αγροτών και όχι στην εξειδίκευση ή στην κατάρτισή τους, ενώ η σμίκρυνση της βλαστητικής περιόδου συντελεί στην κι εκείνη στην υποαπασχόληση του αγροτικού τομέα (Λουλάκης, 2011:19). Ο δευτερογενής τομέας, αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω της γεωγραφικής θέσης, της έλλειψης των υποδομών, της λανθασμένης χρήσης των πόρων και του υψηλού κόστους εγκατάστασης και διακίνησης των προϊόντων, έτσι δεν μπορούν να αναπτυχθούν οι βιοτεχνίες και οι βιομηχανικές δραστηριότητες περιορίζονται στις μικρές βιοτεχνικές μονάδες και στους συνεταιρισμούς.

Ο τουρισμός είναι ένας σημαντικός τομέας με θετικές επιρροές, αλλά το πρόβλημα στην Ελλάδα, είναι ότι δεν έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα στα ορεινά, όσο σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Ο ορεινός τουρισμός συγκεντρώνεται στην περιοχή του Πηλίου και του Παρνασσού, κυρίως, λόγω χειμερινών δραστηριοτήτων, αλλά και δραστηριοτήτων αναψυχής και εκτίμησης του φυσικού τοπίου. Κατά τα άλλα οι περισσότερες ορεινές περιοχές είναι πολύ απομονωμένες, με σημάδια εγκατάλειψης και μεγάλα προβλήματα συγκοινωνίας και επικοινωνιών. Από την άλλη βέβαια, το γεγονός ότι ο τουρισμός δεν είναι στον ίδιο βαθμό μαζικός, όσο σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, δίνει έναυσμα στον ορεινό χώρο της χώρας μας, να διατηρήσει το φυσικό της πλούτο και να μην επιδοθεί στην υπεράντληση και υπερεκμετάλλευση των πόρων της (αν δηλαδή ο πληθυσμός των περιοχών αυτών ήταν μεγαλύτερος, θα ήταν αναγκαίο να διατεθούν περισσότερα αγαθά) (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001).

Ένα ακόμα πρόβλημα των ορεινών περιοχών της Ελλάδας, είναι ότι δεν είναι συνεκτικές, ότι υπάρχει μεγάλη ανομοιογένεια έντονη χωρική διάσπαση μεταξύ αυτών (Τσίππρας, 2001). Άρα είναι αρκετά δύσκολη η εφαρμογή ενιαίας πολιτικής σε όλη την έκταση των ορεινών εδαφών. Ακόμα περισσότερο, όταν οι πολιτικές και τα μέτρα για την περιφέρεια, ειδικά για τον ορεινό χώρο, ήταν σχεδόν ανύπαρκτα μέχρι το 1980, ενώ αργότερα τα μέτρα ήταν αποσπασματικά (Τσίππρας, 2001) και είχαν έντονες επιρροές από το εξωτερικό.

4.2 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Στην Ελλάδα τα ορεινά εδάφη ήταν πυκνοκατοικημένα κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, ενώ η εγκατάλειψη ξεκίνησε σταδιακά από το 1950 και ήταν όλο και πιο έντονη μέχρι το 1970 (Μιχαηλίδου, 2008). Παράλληλα τα τελευταία 25 χρόνια του 20^{ου} αιώνα μπορούν να χωριστούν σε 3 φάσεις σε σχέση με τις προσπάθειες για την ανάδειξη των ορεινών περιοχών (Σαμαρά, 2008). Η πρώτη είναι μεταξύ 1975-1980, όπου δημιουργούνται οι αναπτυξιακές εταιρείες 1^{ης} γενιάς που προέρχονται από τη Γαλλία και ιδρύονται φορείς για την ανάδειξη και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων των βουνών. Η δεύτερη είναι μεταξύ 1980-1990, όπου έχουμε τις αναπτυξιακές εταιρείες 2^{ης} γενιάς και σχεδιάζονται δράσεις και προγραμματίζεται η χρηματοδότηση από το εξωτερικό. Όπως φαίνεται από το 1980 και μετά υπάρχουν οι επιδράσεις από το εξωτερικό, όσον αφορά αυτές τις πολιτικές και το 1981 σχηματίζεται ο πρώτος κατάλογος κατάταξης των περιοχών σε μειονεκτικές (Μιχαηλίδου, 2008), έτσι ώστε μετά την αναγνώρισή τους να είναι δυνατή η ανάπτυξη στρατηγικής για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους. Η τρίτη και τελευταία φάση είναι από το 1990 μέχρι σήμερα, όπου εμφανίζονται οι εταιρείες 3^{ης} γενιάς, όπου πλέον υπάρχει συνεργασία μεταξύ τοπικού και ιδιωτικού φορέα και πλέον συνίσταται η ενεργοποίηση του ανθρώπινου και φυσικού δυναμικού. Όμως οι ελληνικές στρατηγικές για τα ορεινά εδάφη δεν ήταν πλήρως οργανωμένες και αποτελεσματικές, κάτι το οποίο φαίνεται από τα προβλήματα και από την εγκατάλειψη του ορεινού χώρου. Οι εθνικές πολιτικές επικεντρώνονταν κυρίως στο χειμερινό τουρισμό, χωρίς ολοκληρωμένους στόχους και ήταν έντονα επηρεασμένες από τις ευρωπαϊκές.

Με την είσοδο της Ελλάδας στην ΕΟΚ, από το 1980 και έπειτα άρχισαν να υιοθετούνται ευρωπαϊκές στρατηγικές και άρχισε να γίνεται αισθητό το ενδιαφέρον για τις περιφέρειες και την ανάπτυξή τους με αρκετά μέτρα (Μιχαηλίδου, 2008). Οι αρμόδιες υπηρεσίες και το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, κατά τη δεκαετία του 1970 προχώρησαν σε αρκετές μεταρρυθμίσεις, που είχαν να κάνουν με τη στήριξη των αγροτών. Τα πρώτα μέτρα, όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη, ήταν αυτά των ΚΑΠ.

Αυτό γιατί χρειαζόταν άμεση αντιστάθμιση των προβλημάτων, που αντιμετώπιζαν οι αγρότες, λόγω των μειονεκτημάτων στις καλλιέργειες και του πρωτογενή τομέα, που αναφέρθηκαν και στο πρώτο κεφάλαιο. Όμως βάσει των αξιολογήσεων, οι ανισότητες εξακολουθούσαν. Έτσι το 1984, πραγματοποιείται η πρώτη αναθεώρηση των ΚΑΠ. Τότε, πρώτη φορά, αναφέρεται η έννοια της ολοκληρωμένης ανάπτυξης και της συνεργασίας μεταξύ διαφόρων τομέων (Παναγιώτου, 2007). Μέσω της πιο πρόσφατης πολιτικής για τα μέτρα αυτά, την Πολιτική Αγροτική Ανάπτυξης ‘‘Αλέξανδρος Μπαλατατζής’’ του 2007-2013 (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2010) τα σημαντικότερα μέτρα είναι η πρόωρη συνταξιοδότηση των αγροτών και επιδοτήσεις σε αυτήν, για την πρόληψη της γήρανσης του πληθυσμού. Επίσης σημαντικό είναι ο εκσυγχρονισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, δηλαδή ο εκσυγχρονισμός της τεχνολογίας, της τεχνογνωσίας, η αύξηση των καινοτομιών, η χρήση νέων μηχανολογικών και ηλεκτρικών εξοπλισμών, με σκοπό τη βελτίωση των προϊόντων, αλλά και του περιβάλλοντος. Ακόμα ένα βοηθητικό μέτρο, είναι οι ενισχύσεις στις γεωργικές καλλιέργειες, δηλαδή παραγωγή και εμπορευματοποίηση ειδικών προϊόντων και προϊόντων του δάσους, προϊόντα με πιστοποιήσεις και ενδείξεις γεωγραφικής προέλευσης και ονομασίας, καθώς επίσης και βιολογικά προϊόντα (πολυλειτουργικότητα γεωργίας) (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2010). Επιπλέον, άλλες δράσεις έχουν να κάνουν με την αναδιάρθρωση του μεγέθους των εκμεταλλεύσεων και τις επιδοτήσεις για την εγκατάσταση και ενασχόληση με τη γεωργία νέων ανθρώπων (Παναγιώτου, 2007). Επίσης μιας και ο τουρισμός στην Ελλάδα συγκεντρώνεται κυρίως στις νησιωτικές περιφέρειες ή παράκτιες περιοχές, το Υπουργείο Ανάπτυξης και Τροφίμων σε συνεργασία με το Υπουργείο Τουρισμού, το 2010 διαμόρφωσαν κάποια μέτρα για τη στήριξη του τουρισμού και στις ορεινές περιοχές. Αυτά τα μέτρα έχουν να κάνουν με την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, του αγροτουρισμού, αλλά και με την ενίσχυση των ήδη υπαρχόντων χιονοδρομικών κέντρων. Στόχος είναι η ανάδειξη μέσω της τουριστικής δραστηριότητας, μια γεωργία υψηλής ποιότητας και όχι χαμηλού κόστους. Δηλαδή, πλέον οι πολιτικές επικεντρώνονται στο περιβάλλον και στην ανάπτυξη βιολογικών και ποιοτικών προϊόντων, τα οποία πρέπει να αναδεικνύονται από τον τουρισμό. Ταυτόχρονα ενθαρρύνεται η αξιοποίηση των τοπικών χαρακτηριστικών

Παρακάτω είναι τα κυριότερα σχέδια και προγράμματα δράσης, που αφορούν μόνο την Ελλάδα, αλλά και εκείνα που αφορούν την Ευρώπη γενικά και έχουν προσαρμοστεί στα μεγέθη της χώρας.

Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (1986): τα προγράμματα αυτά συνδέουν τον αγροτικό χώρο με άλλους τομείς, με σκοπό εκτός των άλλων, της οικονομικής ανάπτυξης, ενώ σε οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα στον τομέα της παραγωγής, των εγκαταστάσεων και έργων υποδομής, εφαρμόστηκαν μέτρα για να μην αλλοιωθεί το οικολογικό και φυσικό περιβάλλον, να διατηρηθούν τα πολιτισμικά στοιχεία και να υπάρξει ανάπτυξη των δεξιοτήτων και της εκπαίδευσης των εργαζομένων (κυρίως αγροτών). Όλα αυτά μέσω της κοινής χρηματοδότησης και των άλλων μεσογειακών χωρών (Μιχαηλίδου, 2008).

Κοινοτικές πρωτοβουλίες (1988): είναι επιχειρησιακά προγράμματα, που χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ενώ εφαρμόζονται από τα κράτη μέλη για την αντιμετώπιση των βασικών βιοτικών επιπέδων. Οι κοινοτικές πρωτοβουλίες διακρίνονται σε περιφερειακές, που έχουν να κάνουν με τα περιφερειακά θέματα, σε γεωργικές, που ασχολούνται με τις γεωργικές μεταρρυθμίσεις και την αγροτική ανάπτυξη και σε κοινωνικές, που επικεντρώνονται στην κοινωνική βελτίωση (Σαμαρά, 2007) .

LeaderI (1991 - 1993): το πρώτο πρόγραμμα Leader, εξασφαλίζει τις χρηματοδοτήσεις για την ανάπτυξη κυρίως του αγροτικού τομέα και της γεωργικής ενδυνάμωσης, άρα ήταν φυσικό στην Ελλάδα να καλύψει μεγάλο χώρο. Το πρόγραμμα αυτό έχει να κάνει με την ενίσχυση των μικρών επιχειρήσεων, της απασχόλησης και της επαγγελματικής κατάρτισης, του αγροτουρισμού, την εμπορευματοποίηση των γεωργικών, δασοκομικών και αλιευτικών προϊόντων, τον εξοπλισμό και τη διαχείριση των ομάδων τοπικής ανάπτυξης, καθώς και την συνεργασία μεταξύ αυτών (Παναγιώτου, 2007) (Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1991).

LeaderII (1994 – 2000): αποσκοπεί εκτός από την ανάπτυξη και την ενδυνάμωση των αγροτικών και γεωργικών περιοχών μέσω των συγκριτικών τους πλεονεκτημάτων, στη διατήρηση της πολιτισμικής και φυσικής κληρονομιάς, στην εφαρμογή μεθόδων

καινοτομίας και στην ανάπτυξη διακρατικής συνεργασίας. Παράλληλα στοχεύει και στην αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων των ΚΑΠ στη χώρα. Τα μέτρα του LeaderII, για την ανάπτυξη της καινοτομίας είναι η τεχνική στήριξη, η επαγγελματική κατάρτιση, η ενδυνάμωση του αγροτουρισμού, η ενίσχυση των μικρών επιχειρήσεων και της εμπορίας των γεωργικών και δασοκομικών προϊόντων Λουλάκης, 2011:43). Οι φορείς που ανέλαβαν την υλοποίηση των προτάσεων, είναι οι Ομάδες Τοπικής Δράσης της αγροτικής ανάπτυξης και ιδιωτικοί ή δημόσιοι συλλογικοί φορείς του αγροτικού χώρου. Για την εφαρμογή των μέτρων αρχικά γινόταν η ‘απόκτηση ικανοτήτων’, μέσω της αναγνώρισης των μειονεκτημάτων κάθε περιοχής και της ενεργοποίησης του τοπικού πληθυσμού. Ύστερα προτείνονται ‘καινοτόμα προγράμματα για τοπική ανάπτυξη’, τα οποία πρέπει εκτός και από καινοτόμα σε σύγκριση με τα προηγούμενα, να είναι και υλοποιήσιμα και να είναι δυνατή η μεταφορά της τεχνογνωσίας. Αμέσως μετά, χρειάζεται διακρατική συνεργασία των φορέων που βρίσκονται σε διαφορετικά κράτη και τέλος η ένταξη του προγράμματος Leader II στην ομάδα των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης (Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1994).

Leader + (2002 – 2008): είναι η συνέχεια των δυο προηγούμενων προγραμμάτων και μέσω αυτού, αναπτύσσονται οι στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης των ορεινών και γενικά μειονεκτικών περιοχών για την Ελλάδα, με πλέον ολοκληρωμένο και πολυτομεακό χαρακτήρα. Πρώτη φορά εξετάζεται η πολιτική εκ των κάτω ανάπτυξης και έχουμε δημιουργία ομάδων τοπικής δράσης, αλλά και των διακρατικών, ενώ ταυτόχρονα λαμβάνεται υπόψη η κοινωνικοοικονομική, περιβαλλοντική και φυσική υπόσταση του χώρου, η υποστήριξη νέων θέσεων εργασίας και η βελτίωση της οργανωτικής ικανότητας των περιοχών, ενώ εξασφαλίζεται η ενεργός συμμετοχή των κατοίκων, η ενεργοποίησή τους για επενδύσεις και η συλλογική τους δράση. Βάσει της Επίσημης Εφημερίδας των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων το πρόγραμμα αυτό, πρέπει να εφαρμόζει ‘ ολοκληρωμένες και πιλοτικού χαρακτήρα στρατηγικές αγροτικής ανάπτυξης ’ , να στηρίζει τη συνεργασία μεταξύ αγροτικών περιοχών, σε επίπεδο κρατικό και διακρατικό, να συμβάλλει στη ‘ δικτύωση του συνόλου των αγροτικών περιοχών καθώς και όλων των φορέων ανάπτυξης ’ . Για όλα αυτά υπάρχουν και τα απαραίτητα μέτρα (Παναγιώτου, 2007 :44-46). Πιο συγκεκριμένα το Leader+ στοχεύει στη βιώσιμη ανάπτυξη του περιβάλλοντος, στην οικονομική ανάπτυξη για μείωση της ανεργίας και

αύξηση της απασχόλησης και στη 'βελτίωση των οργανωτικών δυνατοτήτων της τοπικής κοινωνίας' (Λουλάκης, 2011 :44)

Πρόγραμμα Καποδίστριας (Νόμος 2539/97): μέσω του προγράμματος χαρτογραφούνται και καταγράφονται όλοι οι ορεινοί δήμοι και κοινότητες, έτσι γίνεται πιο εύκολος ο εντοπισμός τους και η γνώση και κατανόηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους.

Κανονισμός 1257/99: εντάσσεται στη Στρατηγική Αγροτικής Ανάπτυξης 2000-2006 που θα αναφερθεί παρακάτω. Υποστηρίζει την ορεινή δασοκομία, κτηνοτροφία, γεωργία. Ενισχύει την πολυλειτουργικότητα (διαφοροποίηση) της γεωργίας μέσω πιστοποιημένων προϊόντων και ταυτόχρονα μέσω του σεβασμού στο περιβάλλον.

Νόμος 2742/1999 :Χωροταξικός Σχεδιασμός και αειφορική ανάπτυξη. Ο νόμος αυτός αναφέρει τις κατευθυντήριες γραμμές για το χωροταξικό σχεδιασμό, αναφέρεται έντονα στις μειονεκτικές και ορεινές περιοχές. Καταρτίζεται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων έργων. Πιο συγκεκριμένα: *Άρθρο 1:* ορίζει το σκοπό αυτού του σχεδίου. Επικεντρώνεται στην ανάληψη εξουσίας από νέα θεσμοθετημένα όργανα, με σκοπό την αειφόρο ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος.

Άρθρο 2: ο χωροταξικός σχεδιασμός υποστηρίζει την προστασία και διαχείριση του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, την οικονομική και κοινωνική συνοχή των προβληματικών περιοχών και τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων με τη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας. Έτσι, πρέπει το πρόγραμμα αυτό να συμβάλλει στις υποδομές στο σύνολο της χώρας και στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής σε αυτές περιοχές και στη διατήρηση και την ανάδειξη της βιολογικής και πολιτιστικής ποικιλότητας, ειδικότερα στις περιοχές που ο τουρισμός την επηρεάζει. Επίσης πρέπει να στηρίζει την ορθολογική διαχείριση των δασών και των υδάτων. Ακόμα είναι αναγκαίο, να υποστηρίζει τη συγκράτηση του πληθυσμού στις περιφέρειες (νησιά, ορεινά, παραμεθόριες περιοχές), τη διατήρηση των παραδοσιακών κλάδων της παραγωγής σε συνδυασμό πάντα με τη βελτίωση της τεχνογνωσίας. Παράλληλα, πρέπει να εξασφαλίζει ισότιμη σχέση μεταξύ αστικού και περιφερειακού χώρου, να συντονίζει

τα προγράμματα χωροθέτησης και χωροταξικού σχεδιασμού, για την αύξηση της αποτελεσματικότητάς τους, να στηρίζει την ανάπτυξη νέων θέσεων εργασίας και την επαρκή και ορθολογική πληροφόρηση.

άρθρο 6: το άρθρο αυτό αναφέρεται στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρας ανάπτυξης. Μέσα από αυτό γίνεται η αξιολόγηση και η αποτίμηση των εθνικών πολιτικών και προγραμματίζονται, για μια περίοδο 15 χρόνων από την σύνταξη του νόμου, οι βασικοί άξονες προτεραιότητάς του. Για την ανάπτυξη των στρατηγικών του σχεδιασμού απαιτείται να ληφθούν υπόψη οι δράσεις και τα σχέδια σε ευρωπαϊκό, κρατικό και περιφερειακό επίπεδο, όπως επίσης απαιτείται να συνάδει με τα υπόλοιπα αναπτυξιακά προγράμματα.

Αυτό αναθεωρείται κάθε 5 χρόνια, ενώ δίνει κατευθύνσεις για τη διατήρηση και διαφύλαξη των φυσικών πόρων και της ποικιλότητας, για τις χωρικές κατευθύνσεις των στρατηγικών όσο αφορά τα δίκτυα υποδομών και μεταφορών. Δίνονται κατευθύνσεις επίσης, για τη χωρική διάρθρωση των παραγωγικών τομέων, τη χωρική οργάνωση των κεντρικών εθνικών σημείων και τις συνδέσεις μεταξύ τους και τη γεωγραφική ανασυγκρότηση όλης της χώρας για τη δημιουργία διοικητικών και αναπτυξιακών ενοτήτων στις περιφέρειες με διάρκεια ζωής. Η αξιολόγησή του γίνεται κάθε 2 χρόνια, μέσω έκθεσης από το αρμόδιο Υπουργείο. Σε αυτή, συμπεριλαμβάνονται η αξιολόγηση του βαθμού και του τρόπου εφαρμογής του πλαισίου κατά τη διάρκεια των δυο τελευταίων χρόνων, ενώ παρουσιάζονται επιπρόσθετα μέτρα που απαιτούνται για την υλοποίησή του.

Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης (2000 – 2006), του Υπουργείου Ανάπτυξης: το πλαίσιο, αυτό συγκεντρώνεται σε 3 άξονες – χώρους: αστικό, ορεινό, νησιωτικό (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001) και παρουσιάζει διάφορες διαρθρωτικές παρεμβάσεις σε αυτούς.

Άρθρο 2 : επικεντρώνεται στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, στην άμεση πληροφόρηση και εκπαίδευση, στις καινοτομίες, στην τοπική – αστική – αγροτική ανάπτυξη, στη διαχείριση και προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, στην τεχνική αρωγή και στην ανάπτυξη των υποδομών.

Σχέδιο Ανάπτυξης Ορεινού Χώρου (ΣΑΟΧ): από το προηγούμενο Σχέδιο Ανάπτυξης 2000 – 2006. Υποστήριξε την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών και κατευθύνεται στην αύξηση του τουρισμού, άρα και της προσβασιμότητας στον ορεινό χώρο και στο μετασχηματισμό της αγροτικής δραστηριότητας μέσω νέων μεθόδων για πιστοποίηση της ποιότητας, όπως αναφέρθηκαν και νωρίτερα. Ακόμα υποστήριξε, τη σύνδεση και τη συγκρότηση των ορεινών απομακρυσμένων περιοχών με κωμοπόλεις που είναι ήδη συνδεδεμένες με κύριο οδικό δίκτυο, με την ασφαλή σύνδεση που συντηρείται τακτικά μεταξύ των εσωτερικών ζωνών και των ορεινών κέντρων, τα οποία παρέχουν βασικές υπηρεσίες στους κάτοικους και τέλος με την ανάπτυξη της μικρής βιοτεχνίας, οικοτεχνίας, συνεταιρισμών κα (Σαμαρά, 2008). Τέλος, οι 5 άξονες δράσης του σχεδίου ανάπτυξης του ορεινού χώρου είναι οι εξής: ο μετασχηματισμός της αγροτικής δραστηριότητας, η εντατική ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού, η στήριξη της οικοτεχνίας και της μικρής βιοτεχνίας, συγκρότηση κέντρων ανά περιφέρεια και η βελτίωση της πρόσβασης (Λουλάκης, 2011 :36).

ΕΣΠΑ (2007 – 2013): Το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς δημιουργήθηκε από το Υπουργείο Οικονομικών, το 2007. Στοχεύει στην αναγνώριση των πιέσεων που δέχονται οι ορεινές, μειονεκτικές και με ειδικά προβλήματα περιοχές. Συγκεκριμένα, η παράγραφος 4.4.2.1 αναφέρεται στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, όπου προτείνεται οριζόντια πολιτική γι' αυτές. Προτείνει την ανάπλαση των ορεινών περιοχών, με σεβασμό στην πολιτιστική κληρονομιά και τη διατήρηση των παραδόσεών τους, που συνάδει με την οικονομική ανάπτυξη. Η οικονομική ανάπτυξη στηρίζεται εκτός των άλλων και στον τουρισμό, στην κτηνοτροφία, στη γεωργία και στη διατήρηση των μικρών βιοτεχνιών (Υπουργείο Οικονομικών, 2007). Προτείνεται για ακόμα μια φορά ο συνδυασμός σύγχρονων με παραδοσιακών πρακτικών και η λειτουργία ενός πολυλειτουργικού προτύπου ανάπτυξης. Τέλος αναγνωρίζεται η ιδιαιτερότητα των ορεινών στα νησιά και η δυσκολία για την ανάπτυξή τους, ενώ προτείνονται πιο εξειδικευμένες στρατηγικές (Λουλάκης, 2011 :40).

Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης - Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (2007-2013) 'Αλέξανδρος Μπαλατζής': αναπτύχθηκε από το Υπουργείο Ανάπτυξης για τη βελτίωση και τη διαφοροποίηση των αγροτικών δραστηριοτήτων, καθώς επίσης

και για την αναβάθμιση των μειονεκτικών και ορεινών περιοχών. Σχεδιάζει την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου και βασίζεται σε 3 άξονες. Αυτοί είναι η αύξηση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας και δασοκομίας, η βελτίωση του περιβάλλοντος και του υπαίθρου χώρου και η βελτίωση της ποιότητας ζωής αυτού του χώρου, όπως η διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2009). Οι άξονες αυτοί συμπληρώνονται με έναν τέταρτο άξονα που βασίζεται στην εμπειρία από την εφαρμογή των κοινοτικών πρωτοβουλιών των leader. Μέσω αυτού του προγράμματος, εφαρμόστηκαν μέτρα για τη συγκράτηση του πληθυσμού, για την άμβλυνση των ανισοτήτων, για τη βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης και για την προστασία του περιβάλλοντος. Τα μέτρα αφορούν άμεσα τη γεωργία και υποστηρίζουν την εγκατάσταση νέων αγροτών, την πρόωρη συνταξιοδότηση των γεωργών, τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και των εξισωτικών αποζημιώσεων στους αγρότες (Λουλάκης, 2011) (Ρόκος, Μιχαηλίδου, 2010).

Γενικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού, (2008): Λειτουργεί συμπληρωματικά με τα πλαίσια του εθνικού χωροταξικού σχεδιασμού. Αποτελεί τη στρατηγική για ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και συνοχή στον εθνικό χώρο. Για την εφαρμογή αυτών των στόχων οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας, διαχωρίζονται ως *περιοχές σχετικά ανεπτυγμένες*, οι οποίες έχουν αυξημένο πληθυσμό με βιώσιμη ανάπτυξη και υπάρχει εκμετάλλευση των διαθέσιμων φυσικών τους πόρων. Σε αυτές υπάρχουν μεγάλοι οικισμοί, οι αποστάσεις με τις πόλεις είναι κοντινές, ενώ υπάρχουν και δυναμικοί κλάδοι απασχόλησης και δραστηριότητας (Λουλάκης, 2011 :37). Η δεύτερη ομάδα είναι *περιοχές δυναμικές με αναξιοποίητους πόρους*, οι οποίες έχουν αρκετό πληθυσμό, ο οποίος μειώνεται και ενώ υπάρχουν διαθέσιμοι πόροι δεν αξιοποιούνται για την ανάπτυξή τους, με αποτέλεσμα τη σταδιακή εγκατάλειψη και υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Σε αυτές τις περιοχές εντοπίζεται καλό δίκτυο υποδομών, ενώ είναι κοντά με τις πόλεις και υπάρχει ενδογενής ανάπτυξη (Λουλάκης, 2011 :37). Η επόμενη ομάδα είναι οι *εσωτερικές περιοχές*, είναι εκείνες που η εγκατάλειψη έχει παρέλθει, δεν υπάρχουν πλέον πόροι για εκμετάλλευση, ο πληθυσμός έχει μειωθεί αισθητά και το περιβάλλον έχει υποβαθμιστεί (Μαυρουδάκης, 2010). Τέλος υπάρχουν δυο ακόμη ομάδες, οι οποίες είναι οι λοιπές ηπειρωτικές περιοχές και ορεινές περιοχές των νησιών

(Λουλάκης, 2011 :36). Η κατηγοριοποίηση για αυτές τις περιοχές, όπως φαίνεται γίνεται με κριτήρια που αφορούν τους οικισμούς, τον τουρισμό, τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα καθώς, το βαθμό αξιοποίησής αυτών, τον πληθυσμό και την αποκέντρωση, την παρουσία υποδομών και γενικά της ενδογενούς ανάπτυξης.

Άρθρο 2: Υποστηρίζει την ενδογενή ανάπτυξη των μειονεκτικών και προβληματικών περιοχών, την άμβλυνση των ανισοτήτων (οικονομικών, κοινωνικών) μεταξύ αστικού και περιφερειακού χώρου και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος

Άρθρο 4 : Υποστηρίζει την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας σε όλες τις περιοχές της χώρας, απέναντι στις διεθνείς αγορές, τη βιώσιμη και αειφορική ανάπτυξη, την οικονομική συνοχή, την προστασία του περιβάλλοντος και προτείνονται κατευθυντήριες γραμμές για την χωρική οργάνωση όλων των υπολοίπων περιοχών, εκτός των αστικών (Λουλάκης, 2011 :33)

Άρθρο 9: Προβλέπεται ισόρροπη σχέση πόλης και υπαίθρου και ανασυγκρότηση των παραδοσιακών δραστηριοτήτων. Τα κυριότερα μελήματα αυτού του σχεδίου είναι η αποτροπή από την εγκατάλειψη του πληθυσμού, μέσω των νέων υποδομών και υπηρεσιών, οι περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης, η ανάδειξη των πλεονεκτημάτων της περιφέρειας, η συντήρηση και προστασία του περιβάλλοντος, των πολιτισμικών στοιχείων, του εδάφους, των δασών, η διαφύλαξη του τοπίου, η βελτίωση των υποδομών, της επικοινωνίας και η ενδυνάμωση των ορεινών οικισμών που λειτουργούν ως κόμβοι διοίκησης, υπηρεσιών και μεταφοράς (Μιχαηλίδου, 2008). Ακόμα το άρθρο 9, επικεντρώνεται και στις παράκτιες και νησιωτικές περιοχές εκτός από των αγροτικών, ορεινών και των παραμεθόριων. Αυτό γιατί αυτές οι περιοχές έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά και αποτελούν μεγάλο ποσοστό της χώρας (Λουλάκης, 2011).

Άρθρο 10 : Αναφέρει τα μέτρα για τη διαχείριση και την προστασία περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων και ανταποκρίνεται άμεσα στον ορεινό χώρο (Μιχαηλίδου, 2008). Υποστηρίζει επίσης την βιολογική και πολιτιστική ποικιλομορφία, την αλληλεπίδραση των δασών με τις ορεινές περιοχές και τη σημασία που έχουν οι δασικές εκτάσεις για αυτές και τέλος ενθαρρύνει την παραγωγή εναλλακτικών δασικών προϊόντων.

Πίνακας 4.2: Μεγαλύτερα όρη Ελλάδας

Μεγαλύτερα βουνά	Ύψος	Διαμέρισμα
Όλυμπος	2.917	Θεσσαλία
Σμόλικας	2.637	Ήπειρος- Μακεδονία
Βόρας (Καϊμακτσαλάν)	2.524	Μακεδονία
Γράμμος	2.520	Ήπειρος
Γκιώνα	2.510	Στερεά Ελλάδα
Τύμφη (Γκαμήλα)	2.497	Ήπειρος
Αθαμανικά Όρη (Τζουμέρκα)	2.469	Ήπειρος
Παρνασσός	2.457	Στερεά Ελλάδα
Ίδη (Ψηλορείτης)	2.456	Κρήτη
Λευκά Όρη	2.452	Κρήτη
Βαρδούσια	2.437	Στερεά Ελλάδα
Ταύγετος	2.407	Πελοπόννησος

Πηγή: ebooks.edu.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΑΛΛΙΑΣ – ΕΛΒΕΤΙΑΣ – ΕΛΛΑΔΑΣ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ

5.1 ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Τα μέτρα για την ανάπτυξη και τη διατήρηση του ορεινού χώρου κατά μήκος της Ευρώπης και της Ελλάδας έχουν βελτιωθεί σε γενικές γραμμές, τις δυο τελευταίες δεκαετίες. Παλαιότερα, οι πολιτικές ήταν αποσπασματικές και μονοτομεακές, ενώ αγνοούσαν την περιβαλλοντική παράμετρο και αφορούσαν κυρίως τις αστικές περιοχές. Αυτός είναι κι ένας από τους σημαντικότερους λόγους για τα σημερινά προβλήματα και μειονεκτήματα που έχουν να αντιμετωπίσουν οι ορεινοί πληθυσμοί.

Σε γενικές γραμμές, οι υπεύθυνοι των σχεδίων δράσεων, έχουν επιτύχει καλύτερη προστασία του ορεινού χώρου και οικονομική διαφοροποίηση τις τελευταίες δεκαετίες, αλλά μόνο σε τοπικό επίπεδο. Οι χώρες που έχουν αξιοποιήσει αρκετά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των ορεινών περιοχών σε σχέση με των πεδινών, είναι η Ελβετία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Νορβηγία, η Σουηδία και η Ιταλία. Αυτές έχουν επενδύσει κυρίως στον τουρισμό, όσον αφορά ειδικά και τις αλπικές χώρες, από αυτές (Ελβετία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία). Επίσης έχουν αναπτύξει την προσβασιμότητα στις απομονωμένες και ορεινές περιοχές, μέσω των υποδομών μεταφοράς και επικοινωνιών (η Γερμανία διαθέτει μεγάλο ποσοστό σιδηροδρόμων και αυτοκινητόδρομων στα μεγαλύτερα βουνά) (Nordregio, 2004). Επίσης, μπορεί να υποστηριχτεί ότι τα πρόσφατα προγράμματα ήταν πιο ολοκληρωμένα, όπως τα προγράμματα Leader, που ήταν αποτελεσματικότερα, τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Παναγιώτου, 2007).

Παρ' όλα αυτά, σε γενικές γραμμές τόσο της Ευρώπης, όσο και της Ελλάδας, η χρηματοδότηση για αυτά τα έργα δεν επιτυγχάνει πάντα τους αρχικούς σκοπούς και στόχους και σε αρκετά προγράμματα, οι αξιολογήσεις δείχνουν παραμονή της ανεργίας και συνέχιση των χαμηλών μισθών των απασχολούμενων και των κατοίκων αυτών των περιοχών (Nordregio, 2004).

Ακόμα, η ανισόρροπη ανάπτυξη των τομέων της οικονομίας, εις βάρος των γεωργικών και αγροτικών προϊόντων, οδηγούν σε αγροτική έξοδο και στην εγκατάλειψη του

πρωτογενούς τομέα παραγωγής και εάν αυτά προϋπήρχαν, τότε εντείνονται (Σαμαρά, 2008). Ακόμα, μέχρι τα μέσα του προηγούμενου αιώνα, φαίνεται ότι οι κυβερνήσεις και οι αρμόδιες υπηρεσίες, έθεταν ελάχιστα μέτρα για την αντιμετώπιση των απειλών των ορεινών περιοχών, ενώ για πάρα πολλά χρόνια τα κράτη επένδυναν σε μονοδιάστατες πολιτικές, οι οποίες απευθύνονταν κυρίως στον αστικό και πεδινό χώρο και αφορούσαν το δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα, την ανταγωνιστικότητα και την εκβιομηχάνιση, ενώ οι εξειδικευμένες πολιτικές για τα βουνά δεν απέδιδαν κυρίως λόγω κόστους. Ταυτόχρονα στις πολιτικές αυτές δεν υπάρχει αλληλεπίδραση και συνεργασία ευρωπαϊκού – εθνικού – περιφερειακού – τοπικού επιπέδου.

Επιπλέον δεν συντονίζονταν οι δράσεις και δεν υπήρχε ενιαία πολιτική για τα βουνά, κάτι που επηρέαζε περισσότερο τις χώρες με τις μεγαλύτερες οροσειρές και εκείνες που οι οροσειρές τους εκτείνονται και σε άλλα κράτη. Μια ακόμα αρνητική αξιολόγηση, είναι ότι δεν υπήρχε σαφής καθορισμός των στόχων του κάθε προγράμματος και το πώς δύναται να επηρεάσει το μέλλον του χώρου.

Ειδικότερα, το κεφάλαιο 13 της Agenda 21 που εφαρμόζεται σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν περιείχε όλες τις διαθέσιμες πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά που είναι αναγκαία για την εφαρμογή των μέτρων (Nordregio, 2004), ενώ ταυτόχρονα δεν ήταν δεσμευτικές οι προτάσεις της (Ρόκος, 2001). Ακόμα, η συμβολή της συνθήκης της Λισαβόνας, δεν ήταν η επιθυμητή και τα μέτρα που έθεσε ήταν περιορισμένα (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001). Τέλος, τόσο το προσχέδιο του Ευρωπαϊκού Χάρτη των Ορεινών Περιοχών, όσο και το προσχέδιο του Ευρωπαϊκού Χάρτη των Αγροτικών Περιοχών, του 1995 και 1996, που ήταν φιλόδοξα, περιείχαν μέτρα που δεν ήταν δεσμευτικά (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001).

5.1.1 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΧΩΡΟ

Η Γαλλία έχει επιτύχει σημαντική περιφερειακή ανάπτυξη. Παρά τις δυσκολίες του αγροτικού και ορεινού τομέα και τις πρώτες αξιολογήσεις των ΚΑΠ, που έδειξαν ότι οι πεδινές περιοχές ήταν πιο ευνοημένες σε σχέση με τις ορεινές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009), μπόρεσε να αξιοποιήσει τις δυνατότητες των γεωργικών εκτάσεων, με τους αγρότες να έχουν σημαντικό ρόλο στον διοικητικό τομέα, να έχουν άμεση συνεργασία με την κυβέρνηση και να θεωρούνται διαχειριστές της φύσης. Ταυτόχρονα η Γαλλία

χρησιμοποίησε επιτυχώς τις Χάρτες των ορεινών περιοχών, όπως τη *Charte de la Montagne de la Fédération Française de Club Alpins et de Montagne pour un Développement Respectueux de l'environnement*, και τη *Charte de la Montagne Basque*, για τη διαχείριση και την ανάπτυξη των φυσικών πόρων στην περιοχή των Πυρηναίων (Γουργιώτης, 2012). Παράλληλα σε κάποιες έρευνες που έγιναν για κάποιες απομονωμένες και περιθωριοποιημένες περιοχές της Γαλλίας, όπως αναφέρει ο Miclet το 2002 για την περιοχή Lozere, που μετά τα αγροτικά μέτρα, σταθεροποιήθηκε ο πληθυσμός, τα εισοδήματα των αγροτών και των κτηνοτρόφων αυξήθηκαν, αναπτύχθηκε ο αειφορικός τουρισμός, ενώ προγράμματα όπως η Agenda 2000, το Leader+ και το Γαλλικό Αγροτικό Εθνικό Σχέδιο έδειξαν να είναι πιο προσαρμοσμένα στις τοπικές ιδιαιτερότητες. Παρ' όλα αυτά οι εξελίξεις δεν ήταν δραματικές, αφού συνεχίζονταν η γήρανση των αγροτών, δεν καλλιεργούνται οι πιο αποδοτικές εκτάσεις και η τεχνολογία δεν εκσυγχρονίστηκε τόσο γρήγορα. Ανάλογα συνεχίστηκαν οι αναδιαρθρώσεις του ορεινού χώρου και τα επόμενα χρόνια.

Όμως το πρότυπο ανάπτυξης του τουρισμού στη Γαλλία, που αναπτύχθηκε το 1960, επικεντρωνόταν στην εξυπηρέτηση του μαζικού χειμερινού τουρισμού, οδηγώντας το τοπίο σε άστατες εγκαταστάσεις, με καλό χωροταξικό σχεδιασμό, ο οποίος όμως δεν σεβόταν την περιβαλλοντική διάσταση του χώρου. Βάσει αυτού του προτύπου αναπτύσσονται κέντρα σε απομακρυσμένες και απομονωμένες περιοχές. Οι κατασκευές και οι εγκαταστάσεις που τα χαρακτηρίζουν είναι σε όλο και πιο μεγάλα υψόμετρα και είναι ογκώδεις και μεγάλες, προκαλώντας έτσι υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος. Πλέον ο τουρισμός δεν επικεντρώνεται στο φυσικό πλούτο και την πολιτιστική κληρονομιά των ορεινών, αλλά το ενδιαφέρον έχει μετατοπιστεί μόνο στις χιονοδρομικές αθλητικές δραστηριότητες. Παράλληλα τα κεφάλαια προέρχονταν από ξένους επενδυτές, άρα δεν υπήρχε καμία προοπτική ανάπτυξης εκ των κάτω. Έτσι, ενώ οι τουριστικές δραστηριότητες εξυπηρετήθηκαν άμεσα με αυτό το μοντέλο, η οικολογική αξία των ορεινών περιοχών επηρεάστηκε αρνητικά και χρειάστηκαν μεταρρυθμίσεις για την τουριστική δραστηριότητα.

5.1.2 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΒΕΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

Η Ελβετία έχει αναπτύξει ιδιαίτερα τον ορεινό της χώρο και έχει καταφέρει να εκμεταλλευτεί τα πλεονεκτήματα των ορεινών της χώρων. Ιστορικά, μέχρι το 1997 η πολιτική των ορεινών είχε θετικές επιπτώσεις. Εκείνη τη χρονιά όμως η ανάπτυξη που σημειώθηκε ήταν η χαμηλότερη όλης της δεκαετίας του '90, ενώ η αγροτική ανάπτυξη ήταν μεγαλύτερη της αστικής. Από το 1998 και μετά, οι αστικές περιοχές κατάφεραν μεγαλύτερη ανάπτυξη από τις αγροτικές. Σαν γενική αξιολόγηση, μπορεί να διαπιστωθεί ότι η Ελβετία, είχε κι αυτή να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που έχουν τα ορεινά εδάφη, όμως μπόρεσε να ανταποκριθεί καλύτερα.

Για παράδειγμα, με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την ενσωμάτωση της γεωργίας στο παγκόσμιο εμπόριο, η αγροτική πολιτική της Ελβετίας υπέστη σημαντική αλλαγή. Αυτό συνέβη, λόγω του υψηλού ανταγωνισμού των αγροτικών προϊόντων, που χαρακτήριζε την ευρωπαϊκή οικονομία (μιας και τα το κόστος παραγωγής των ελβετικών προϊόντων ήταν υψηλό). Οι αγροτικές μεταρρυθμίσεις που τέθηκαν έφεραν μεγάλη στήριξη στο γεωργικό τομέα, ενώ βελτίωσαν το περιβάλλον διαβίωσης και τις οικονομικές συνθήκες. Ταυτόχρονα, υπήρξε μεγάλη επιρροή στο έδαφος, άρχισε να επιβραδύνεται η μείωση του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών και η μείωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων και στηρίχτηκαν πολύ οι υποδομές. Παρ' όλα αυτά η γεωργική έκταση, από το 1990 μειώνεται. Στον τομέα της παραγωγής επίσης, όταν οι τεχνολογικές αλλαγές, γύρω στο 1975, απείλησαν την παραγωγή και τις καινοτομίες της Ελβετίας, υπήρξε άμεση ανταπόκριση από τη μεριά της κυβέρνησης με νομοσχέδιο το 1978, για τη στήριξη των κοινωνικών και τεχνολογικών καινοτομιών (Stucki et al, 2004).

Όσον αφορά συγκεκριμένες περιφερειακές πολιτικές, η σημαντικότερες είναι ο LIM και η RegioPlus. Οι στρατηγικές για τον τουρισμό ήταν αδύναμες μέχρι το 2002, το διάταγμα InnoTour είχε τα πρώτα καινοτόμα σχέδια, ενώ σε ομοσπονδιακό επίπεδο δεν υπάρχει άλλη στρατηγική εκτός από του LIM, ο οποίος από το 1974 μέχρι το 1999 στήριξε 886 προγράμματα τουριστικής υποδομής σε 400 δήμους (Stucki et al, 2004). Σε σχέση με το χωροταξικό σχεδιασμό της χώρας, είναι ολοκληρωμένος και ο στόχος του είναι η χωροταξική ανάπτυξη σε όλη τη χώρα. Όμως, έχει εφαρμοστεί μόνο στις πόλεις,

ενώ η συνέχιση της μείωσης του γεωργικού τομέα, έχει ως ακόλουθο τη χρήση των γεωργικών εκτάσεων σε τομείς που δεν έχουν να κάνουν με τη γεωργία.

Οι υποδομές είναι καλά ανεπτυγμένες, όπως διαπιστώθηκε και πιο πριν, αλλά υπάρχουν αρκετές περιβαλλοντικές πιέσεις, λόγω του μαζικού τουρισμού και αυξάνονται αναλόγως του τρόπου μεταφοράς, ιδίως στα δίκτυα ιδιωτικών μεταφορών. Οι οικονομικές επιδράσεις είναι θετικές, μιας και οι επενδύσεις στις μεταφορές και αυτά τα κατασκευαστικά έργα απαιτούν προσωπικό και δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας, τόσο που η απασχόληση του τομέα στις ορεινές ξεπερνάει την αντίστοιχη στις αγροτικές, άρα έχουμε μείωση των ανισοτήτων.

Τα ιδιαίτερα προβλήματα των στρατηγικών ανάπτυξης, εντοπίζονται στην έλλειψη κατάρτισης και εκπαίδευσης και απασχόλησης των ορεινών περιοχών, επίσης η έλλειψη πανεπιστημίων, οδηγεί τους νέους στην εγκατάλειψη του ορεινού χώρου και στην εύρεση εργασίας στις πόλεις. Ακόμα και οι στρατηγικές για το περιβάλλον δεν είναι αρκετά αποτελεσματικές και ειδικά παλαιότερα δεν υπήρχαν σημαντικά σχέδια για το περιβάλλον.

Επιπλέον βάσει ερωτηματολογίου (Stucki et al, 2004), απεδείχθη ότι η εφαρμογή των περιφερειακών πολιτικών υστερεί και ότι παρουσιάζονται αρκετά προβλήματα παρόμοια με αυτά των πολιτικών των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Πιο συγκεκριμένα, κρίθηκε ότι δεν υπάρχει κάποια ολοκληρωμένη πολιτική, άρα είναι αναγκαίος ο συντονισμός των τομεακών, η καλύτερη πρόβλεψη και ο σχεδιασμός, η κατανομή των δραστηριοτήτων και ο καθορισμός στρατηγικών ανάπτυξης.

Όσον αφορά τον LIM, βοήθησε στη βελτίωση των βασικών υποδομών της χώρας, στη μείωση της αποκέντρωσης, στην ενίσχυση της ανάπτυξης εκ των κάτω, μέσω της δημιουργία πολλών επιμέρους υποπεριοχών με δικές τους έννοιες ανάπτυξης, στη διαπεριφερειακή συνεργασία και στην αναγνώριση των ιδιαιτεροτήτων κάθε περιφέρειας. Παρόλα αυτά, οι περιφερειακές ανισότητες δεν έχουν εξαλειφθεί, ενώ οι πόλεις εξακολουθούν να συγκεντρώνουν το περισσότερο ενδιαφέρον της χώρας. Άλλες αξιολογήσεις για τις περιφερειακές πολιτικές, αναφέρουν ότι η Regio Plus, ενώ προσφέρει άμεσες ενισχύσεις στους αγρότες και υποστηρίζει τη διαχείριση του τοπίου, συχνά έρχεται σε σύγκρουση με τους στόχους για τη διατήρηση και την προστασία του

περιβάλλοντος, καθώς επίσης και ότι δεν υπάρχει μια ολοκληρωμένη πολιτική για αγροτική ανάπτυξη, ούτε υπάρχουν ξεκάθαροι δείκτες για την πλήρη αξιολόγηση της βιωσιμότητας (Rodewald & Knoepfel, 2001). Ακόμα οι Brugger και Partner το 2003, ανέφεραν τις έντονες πιέσεις που είχε να αντιμετωπίσει η Ελβετία λόγω της παγκοσμιοποίησης. Αυτές οι πιέσεις ασκούνται και στην περιφερειακή πολιτική, όπου πρέπει να αντιμετωπίσει την αύξηση των ανισοτήτων, την αδύναμη ανάπτυξη και την απαξίωση των αγροτικών προϊόντων, λόγω του κόστους παραγωγής. Έτσι οι αναπτυξιακές στρατηγικές χρειάζονται μεταρρύθμιση. Ταυτόχρονα είναι αναγκαία η ενδυνάμωση των αστικών κέντρων για τη συνολική ανάπτυξη της χώρα, καθώς των αγροτικών και ενδιάμεσων περιοχών. Τέλος χρειάζεται ανακατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ συνομοσπονδίας και καντονιών, αύξηση τεχνογνωσίας και ενθάρρυνση των καινοτομιών (Stucki et al, 2004).

5.1.3 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

Στην περίπτωση της Ελλάδας οι περιφερειακές πολιτικές δεν έχουν πλήρως αποδώσει. Αυτό φαίνεται από τις πρώτες αξιολογήσεις των ΚΑΠ και στην Ελλάδα, που τα γεωργικά μέτρα δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Τα βασικότερα προβλήματα ήταν όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το γεγονός ότι δεν ήταν εντελώς ρεαλιστικά, η μη ορθολογική σύνταξη των νόμων, η μη ένταξή τους σε ένα ευρύτερο πλαίσιο και η έλλειψη ολοκληρωμένης έρευνας για τα ποσά και τους στόχους των επιδοτήσεων. Δεν επικεντρώνονταν στα πραγματικά προβλήματα του αγροτικού τομέα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής πραγματικότητας. Παράλληλα έλειπε ο έλεγχος σε όλη τη διαδικασία εφαρμογής των μέτρων αλλά και η ενσωμάτωση σε αυτά της περιβαλλοντικής διάστασης με αποτέλεσμα τη διατάραξη του τοπίου.

Όσον αφορά τον τουρισμό οι στρατηγικές είναι αδύναμες και λίγες σε αριθμό, ενώ παρά τα μέτρα για την ενίσχυση του χιονοδρομικού τουρισμού, δεν υπάρχει αρκετή εισροή χρημάτων για να συγκρατήσει τους κατοίκους. Όμως, αν οι πολιτικές που συμβάλλουν στην ενίσχυση του, είναι ακατάλληλες, το αποτέλεσμα είναι η επιπλέον επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος και τον τοπικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών (Μιχαηλίδου, 2008). Οι επιπτώσεις αυτές, αντανακλούν τη μη ολοκληρωμένη και μη πλήρη μελέτη των έργων και πολλές φορές τη μη ενσωμάτωση

των πιθανών κινδύνων στη διαδικασία αξιολόγησης πριν την εφαρμογή του έργου. Ταυτόχρονα, μπορεί να σημαίνουν ότι δεν ενσωματώνονται πλήρως τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εκάστοτε ορεινής περιοχής στους άξονες του μέτρου ή του έργου. Για παράδειγμα, μπορεί σε μια ορεινή περιοχή να βρίσκεται ένα αξιοθέατο, ή ένα μέρος ανεκτίμητης φυσικής αξίας (καταρράκτες, τοπίο με θέα), το οποίο όμως είναι απομονωμένο ή με δύσκολη πρόσβαση. Έτσι, οι τοπικές αρχές θέλοντας να το εκμεταλλευτούν, αποφασίζουν να φτιάξουν κάποιο δίκτυο, για να γίνει προσβάσιμο, αλλά και για να ενισχυθούν οικονομικά οι κοντινές περιοχές. Εάν δεν ληφθούν όμως κι άλλα μέτρα, (μιας και αφού το μέρος είναι απομονωμένο, το πιο πιθανό είναι να μην υπάρχουν εγκαταστάσεις), όπως για παράδειγμα η τοποθέτηση σκουπιδιών και πού θα γίνεται η εκροή των λυμάτων, τότε οι επισκέπτες σίγουρα θα οδηγήσουν το φυσικό περιβάλλον σε υποβάθμιση, κάτι που συμβαίνει πάρα πολύ συχνά.

Τις περισσότερες φορές ακόμα δεν υπήρχε καλός οικονομικός και ορθολογικός σχεδιασμός με αποτίμηση του κόστους και των ωφελειών των επενδύσεων – χρηματοδοτήσεων, επειδή οι προσπάθειες για γρήγορη και σύντομη απορρόφηση των κονδυλίων επέφεραν επιπόλαιες ενέργειες και ανορθολογικές δράσεις (Παπαδημάτου και Ρόκος, 2001). Επιπλέον κατά την εφαρμογή των πολιτικών και των σχεδίων δράσης κυριαρχούσε περισσότερο το ατομικό συμφέρον και γενικότερα το συμφέρον των ομάδων πίεσης και όχι αυτό των μειονεκτικών ομάδων, με αποτέλεσμα την εφαρμογή πολιτικών που όξυναν την κοινωνική και περιφερειακή ανισότητα. Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα, είναι γενικά, ότι αυτές οι μονοτομεακές πολιτικές αποφέρουν ισχυρό ανταγωνισμό μεταξύ των τομέων της οικονομίας στον ορεινό χώρο, ο οποίος με τη σειρά του αποφέρει ανισόρροπη ανάπτυξη.

Ακόμα, αρκετά προγράμματα ή δράσεις που εφαρμόζονταν στη χώρα με σκοπό την πιο συντονισμένη πολιτική για τα βουνά, είτε σταμάτησαν τη δράση τους άμεσα, είτε δεν είχαν το απαιτούμενο προσωπικό για την υποστήριξή τους, όπως το 1996 το Ινστιτούτο Ορεινής Αγροτικής Οικονομίας, το Συμβούλιο Αγροτικής Πολιτικής, ή η Μόνιμη Ομάδα Εργασίας για την Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών της Ελλάδας που καταργήθηκε 2 χρόνια μετά την ίδρυσή της (Σαμαρά, 2008 :57).

Ταυτόχρονα, οι πολιτικές εκ των πάνω προς τα κάτω ανάπτυξης, που ήταν και οι πιο συνηθισμένες, δεν ενσωματώνονται πλήρως και δεν προσαρμόζονται αναλόγως τις ιδιαιτερότητες της κάθε ορεινής περιοχής, άρα ουσιαστικά δεν είναι αποτελεσματικές

(όπως αναφέρθηκε, πρέπει η πολιτική που αναπτύσσεται να αναγνωρίζει και να κατανοεί πλήρως τα επιμέρους χαρακτηριστικά της περιοχής, ειδικά της ορεινής, που χαρακτηρίζεται από ανομοιογένεια). Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα, μέχρι τη δεκαετία του '90, τα προγράμματα δράσης ήταν έντονα επηρεασμένα από τις ευρωπαϊκές πολιτικές και αδυνατούσαν μετά να ενσωματωθούν σε εθνικό επίπεδο, πόσο μάλλον σε τοπικό και περιφερειακό. Άρα η αποτελεσματικότητα των νέων ορθών πολιτικών φάνηκε αργότερα.

Πιο συγκεκριμένα για τις ελληνικές στρατηγικές, το ΕΣΠΑ 2007-2013 δεν θέτει διαφοροποιημένη στρατηγική για τις περιφέρειες, ενώ υιοθετεί κοινή πολιτική. Επιπλέον τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα, ενώ αρχικά αποσκοπούσαν στη σύνδεση του αγροτικού τομέα με τον οικονομικό και κοινωνικό σε εθνικό επίπεδο, αυτό δεν εφαρμόστηκε μέχρι τέλους και είχε ως αποτέλεσμα πάλι κλαδική πολιτική (Παναγιώτου, 2007).

5.2 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΓΑΛΛΙΑΣ – ΕΛΒΕΤΙΑΣ – ΕΛΛΑΔΑΣ

Βάσει αξιολογήσεων του παροντικού χρόνου, οι ορεινές περιοχές της Ελβετίας και της Γαλλίας είναι από τις πιο ανεπτυγμένες όλης της Ευρώπης. Υπάρχει μεγάλη διαφορά με τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας, οι οποίες δεν έχουν εκμεταλλευτεί τις δυνατότητές τους. Αυτή η διαφορά, εκτός από τα ιστορικά και κοινωνικό – οικονομικά χαρακτηριστικά της κάθε χώρας, αντανακλά και διαφορές ως προς τις αναπτυξιακές στρατηγικές που έχουν εφαρμόσει, μαζί με τους τρόπους που αυτές έχουν προσαρμοστεί σε εθνικό επίπεδο.

Αρχικά, η βασική διαφορά της χώρας μας ως προς τις αναπτυξιακές στρατηγικές των άλλων έχει να κάνει με το γεγονός, ότι οι κυβερνήσεις της Ελβετίας και της Γαλλίας, έχουν ενσωματώσει τις πολιτικές του ορεινού χώρου στη συνολική ανάπτυξη της χώρας, ενώ η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης, είναι προηγμένη και ανεπτυγμένη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009). Η Ελλάδα, πάλι, επειδή είναι κατ' εξοχήν ορεινή χώρα, η έννοια της ανάπτυξης των ορεινών ταυτίζεται με τη γενική ανάπτυξη, άρα σε γενικές

γραμμές δεν υπάρχει συγκεκριμένη και ιδιαίτερη πολιτική γι' αυτά (τουλάχιστον μέχρι την προηγούμενη δεκαετία).

Στη συνέχεια, όσον αφορά τις ορεινές περιοχές, στη Γαλλία και την Ελβετία εκτείνεται το μεγαλύτερο μέρος της μεγαλύτερης οροσειράς της Ευρώπης. Το γεγονός ότι οι Άλπεις εκτείνονται σε 7 χώρες, δημιουργήσε δυσκολία στο συντονισμό των εθνικών στρατηγικών για ενιαία και διακρατική διοίκησή τους. Όμως, κάθε κράτος ξεχωριστά ενισχύθηκε πάρα πολύ οικονομικά, ακριβώς λόγω των Άλπεων και του τουρισμού τους. Από το 1991 όμως, που υπογράφηκε η Σύμβαση των Άλπεων υλοποιήθηκε η διακρατική συνεργασία και ενισχύθηκε η ανάπτυξη των κρατών.

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται πιο έντονη ανομοιογένεια των βουνών της, σύγκριση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Δηλαδή, στον ελληνικό ορεινό χώρο παρατηρούνται οικοσυστήματα πολύ διαφορετικά από βουνό σε βουνό (αλπικά, σκανδιναβικά, μεσογειακά). Άρα, εκτός από ενιαία ειδικότερη πολιτική για τα βουνά, χρειάζονται και ξεχωριστές ρυθμίσεις αναλόγως τις τοπικές ιδιαιτερότητες, κάτι το οποίο δεν είναι αρκετά εξελιγμένο στη χώρα. Επίσης παλαιότερα, τα μέτρα αφορούσαν μόνο την οικονομική ανάπτυξη (Μιχαηλίδου, 2008), ενώ το 1960 πρώτη φορά λήφθηκαν μέτρα που αφορούσαν τομεακή ανάπτυξη, όχι όμως ολοκληρωμένη και με αρκετές αδυναμίες. Ταυτόχρονα, μια ακόμα διαφορά μεταξύ ελληνικής και γαλλικής – ελβετικής πολιτικής, είναι ότι τόσο η Γαλλία, όσο και η Ελβετία έχουν εντοπίσει και οριοθετήσει, με τις όποιες δυσκολίες, τις ορεινές τους περιοχές και έχουν αναγνωρίσει τις ιδιαιτερότητες και δυνατότητές τους. Από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα, επένδυναν στα συγκριτικά πλεονεκτήματα αυτών των περιοχών σε σχέση με τις αστικές και αντιδρούσαν άμεσα στις απειλές. Για παράδειγμα, η Γαλλία, στηριζόταν αρκετά στο γεωργικό και αγροτικό τομέα. Οι αγροτικές δομές κατείχαν πάντα σημαντικό ρόλο στη λειτουργία της πολιτικής, ενώ οι αγρότες συνδιαχειρίζονταν το κράτος μαζί με την κυβέρνηση και εκτός από παραγωγοί θεωρούνταν και διαχειριστές του χώρου (OECD, 2001). Έτσι όταν εκδηλώθηκε κρίση στη γεωργία και στο περιβάλλον, τις δεκαετίες του 1960 – 1970, ενώ στην Ευρώπη γενικότερα, πάρθηκαν μέτρα για τη γεωργία (ΚΑΠ), στη Γαλλία πάρθηκαν αγροπεριβαλλοντικά μέτρα για τη διαχείριση του εδάφους και την προστασία του περιβάλλοντος. Γι αυτό το λόγο, όταν στα μέσα του '90 στην Ευρώπη μεταρρυθμίστηκε η ΚΑΠ, με επίκεντρο τον παράγοντα του περιβάλλοντος και τη διαχείριση της υπαίθρου στο γεωργικό τομέα, στη Γαλλία, που οι έννοιες αυτές δεν

ήταν άγνωστες, υπήρχε καλύτερο αποτέλεσμα (Daniel & Perraud 2009). Αντίθετα στην Ελλάδα, περιβαλλοντικά μέτρα δεν υπήρχαν πριν από το 1990, αποτέλεσμα αυτού και η περιβαλλοντική υποβάθμιση του ορεινού χώρου, ενώ ακόμα και οι γεωργικές πολιτικές δεν μπορούσαν να ενσωματωθούν στις τοπικές ανάγκες. Ταυτόχρονα τα ΜΟΠ, που αναφέρονταν σε όλες τις μεσογειακές χώρες, κατέληξαν στην Ελλάδα να έχουν κλαδική πολιτική.

Η Ελβετία, πάλι έχει καταφέρει να επενδύσει πολύ στον ορεινό και χειμερινό τουρισμό, κάτι που δεν έχει αξιοποιήσει η Ελλάδα, ή τουλάχιστον με το σωστό τρόπο. Άλλωστε, ο τουρισμός στην Ελβετία αποτελεί μεγάλη πηγή εισοδήματος. Ταυτόχρονα, επανεπενδύει τις εισροές του τουρισμού, στον τουρισμό (Schorner, 2010), άρα είναι φυσικό να επιτυγχάνεται και να διατηρείται η οικονομική της ανάπτυξη. Παράλληλα, έχει πετύχει αποκέντρωση, ενδυνάμωση στις περιφέρειές της και δημοσιονομική εξισορρόπηση (Stucki et al, 2004) κάτι που δεν έχει ισχύει στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, ιδιαίτερα στην Ελλάδα, όπου ο πληθυσμός της πρωτεύουσας αντιστοιχεί στο 10% του πληθυσμού της χώρας. Η Ελβετία, το έχει επιτύχει αυτό με τις τοπικές αυτοδιοικούμενες κοινότητες, εκτός των δήμων, τα καντόνια. Σε αυτά προσφέρονται χρηματοδοτήσεις αντιστρόφως ανάλογες του μεγέθους τους, με σκοπό την άμβλυνση των ανισοτήτων. Επίσης η Ελβετία έχει επιτύχει την αποκέντρωση και την μείωση των ανισοτήτων λόγω του ευρύ δικτύου επικοινωνιών, μεταφορών και υποδομών στις περιφέρειες και στα ορεινά (Stucki et al, 2004). Επιπρόσθετα, λαμβάνονται άμεσες ενισχύσεις στη γεωργία για τις οικολογικές απαιτήσεις, αλλά και για την αντιστάθμιση του εισοδήματος των αγροτών (Stucki et al, 2004).

Όπως και η Γαλλία, έτσι και η Ελβετία μπόρεσε να στηρίξει τις δυνατότητές της και τις ιδιαιτερότητες του εδάφους της. Εκτός όμως από αυτό και οι δυο χώρες έχουν καταφέρει να αντιδράσουν άμεσα σε πιθανές απειλές της οικονομίας. Έτσι, μετά το άνοιγμα της οικονομίας, της παγκοσμιοποίησης και του διεθνούς ανταγωνισμού, που η Ελβετία αντιμετώπισε σοβαρό πρόβλημα, λόγω του υψηλού κόστους των γεωργικών προϊόντων, αντέδρασε άμεσα και το 1998 έλαβε ομοσπονδιακά μέτρα στήριξης των αγροτών και αντιστάθμισης των μειονεκτημάτων τους, την ενίσχυση των καινοτόμων δραστηριοτήτων και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και αποδοτικότητας.

Ακόμα ο χωροταξικός σχεδιασμός της χώρας, είναι πιο ολοκληρωμένος από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, ενώ έχει πετύχει και πολύ καλή οριοθέτηση των ορεινών της

περιοχών. Συνεπώς είναι πιο εύκολη η διοίκηση και ο σχεδιασμός όλων αυτών των περιοχών. Επίσης με την εισαγωγή του LIM, παρατηρήθηκε αύξηση του πληθυσμού στους μικρούς δήμους και στις μειονεκτικές περιοχές. Αυτό, γιατί ο νόμος αυτός, παρά τις όποιες αδυναμίες του, έδωσε ευρύτερη επιλογή για τη χρήση των κονδυλίων που προσέφερε, ενώ μοιραζόταν στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Παράλληλα, έδωσε στους κατοίκους των μικρών δήμων ευκαιρίες για εργασία σε άλλους δήμους ή σε άλλες διοικητικές μονάδες, ενισχύοντας έτσι τη διαδημοτική συνεργασία (Stucki et al, 2004). Επίσης η Γαλλία στήριξε αρκετά το χωροταξικό σχεδιασμό της μέσω της χάρτας των ορεινών περιοχών, η οποία αποτελείται από θεσμοθετημένα μέτρα για τη διαχείριση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων στα ορεινά (Γουργιώτης, 2012), κάτι που στην Ελλάδα δεν έγινε εφικτό.

Επιπλέον, η ύπαρξη πάρα πολλών ερευνητικών κέντρων στα ορεινά εδάφη μεταξύ άλλων σε Γαλλία και Ελβετία, αποδεικνύει από μόνη της ισχυρή πολιτική για τα ορεινά, κάτι που δεν συναντάται στην Ελλάδα (Stucki et al, 2004). Είναι, λοιπόν σημαντικές οι διαφορές των πολιτικών και η αντιμετώπισή τους, στις τρεις αυτές χώρες, ειδικά όσον αφορά τη σύγκριση των στρατηγικών της Ελλάδας με εκείνες της Γαλλίας και Ελβετίας. Μια ακόμη διαφορά, μεταξύ Γαλλίας και Ελβετίας/ Ελλάδας, αυτή τη φορά είναι τα μοντέλα τουριστικής ανάπτυξης που ανέπτυξαν. Στην Ελβετία, παρά τις περιοχές των Άλπεων, που χαρακτηρίζονται από εκβιομηχάνιση, ο τουρισμός βασίζεται στην αειφορία, στη βιώσιμη ανάπτυξη και στην ανάδειξη του φυσικού πλούτου των περιοχών. Επίσης στην Ελλάδα, οι ορεινές περιοχές δεν έχουν αναπτύξει πλήρως τις τουριστικές δραστηριότητες, ούτε υπάρχουν πολλές χιονοδρομικές εγκαταστάσεις. Βέβαια όπου ο χειμερινός τουρισμός είναι ανεπτυγμένος (λίγες περιοχές της χώρας), αρκετές φορές συντελεί στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος αλλά όχι στον ίδιο βαθμό με τα αποτελέσματα της εφαρμογής του γαλλικού προτύπου τουριστικής ανάπτυξης. Μετά την άσκηση αυτής της τακτικής, με τις τεράστιες χιονοδρομικές εγκαταστάσεις η φυσική και οικολογική αξία του τόπου καταστράφηκε, κάτι που δεν συναντάται τόσο έντονα σε άλλες τουριστικές περιοχές. Έτσι χρειάστηκε η αναθεώρηση αυτού του προτύπου, που η αξιολόγησή του έδειξε προβλήματα.

Τέλος κατά την άποψή μου, ο σημαντικότερος παράγοντας γενικότερης ανάπτυξης των ορεινών περιοχών της Γαλλίας και της Ελβετίας είναι η άμεση αντίδραση των

πολιτικών τους σε κρίσιμες καταστάσεις, η εθνική ενότητα και η προοπτική αλλαγής σε περιόδους μη σταθερότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Όλα αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι για την ανάπτυξη αποτελεσματικής πολιτικής των ορεινών, χρειάζεται να έχουν ληφθεί υπόψη όλες οι παράμετροι, που τα προσδιορίζουν. Η πλήρης γνώση των αδυναμιών και των δυνατοτήτων των ορεινών περιοχών και η πλήρης μελέτη των δυνητικών επιπτώσεων κάθε μέτρου και προγράμματος σε όλα τα επίπεδα είναι κεντρικά σημεία για την ανάπτυξη στρατηγικής. Αρχικά το πρόβλημα εντοπίζεται στην πράξη και την εφαρμογή και όχι τόσο στη θεωρία και στις προτάσεις των στρατηγικών. Χρειάζονται λοιπόν ρεαλιστικές στρατηγικές, οι οποίες ακολουθούνται μέχρι τέλους.

Πρώτα από όλα πρέπει να εντοπίζονται οι ορεινές περιοχές και να αναγνωρίζονται οι ιδιαιτερότητές τους. Στη συνέχεια πρέπει να καθορίζονται με πλήρη λεπτομέρεια, οι στόχοι του προγράμματος και τα αποτελέσματα. Ο καθορισμός αυτών των στόχων διευκολύνεται εάν υπάρχει η γνώση των κινητήριων δυνάμεων (Tzanopoulos et al, 2010) και δυνατοτήτων των περιοχών, των στόχων για εξέλιξη, της αλλαγής και της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, καθώς επίσης και της πιθανής αλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Είναι σημαντικό, να παίρνουμε υπόψη το περιβάλλον, τον πληθυσμό της περιοχής και της ήδη υπάρχουσες ανθρώπινες δραστηριότητες σε σχέση με εδαφικά ζητήματα (Ervard, 2011). Η πρακτική αυτή μπορεί να υλοποιηθεί μέσω της χρήσης εξειδικευμένων προγραμμάτων, των γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών και της τηλεπισκόπησης, για την ανάδειξη με ακρίβεια των ορεινών περιοχών και των ορίων τους. Είναι εξίσου σημαντικό, αυτές οι δυνατότητες, μαζί με την παραδοσιακή τεχνογνωσία που χαρακτηρίζει τις ορεινές περιοχές, να συνδυάζονται με τη σύγχρονη τεχνολογία, τις νέες μεθόδους παραγωγής και τις καινοτομίες. Εν συνεχεία προτείνεται και η ανάπτυξη της τηλεματικής, της τηλε - εκπαίδευσης και της τηλεϊατρικής, μιας και η δυσκολία πρόσβασης και η αυξημένη απόσταση, συστήνουν την ανάπτυξη αυτών των τομέων. Αυτοί με τη σειρά τους μπορούν να βοηθήσουν στην αύξηση του επιπέδου

διαβίωσης των μόνιμων κατοίκων και στην αντιμετώπιση της εγκατάλειψης. Σε αυτό πρέπει να προστεθεί και η αναβάθμιση του δικτύου μεταφορών, ακόμα και η εγκατάστασή του, γιατί σε αρκετές περιοχές μπορεί να μην υπάρχει καν. Έτσι θα βελτιωθεί και η προσβασιμότητα και η σύνδεση αυτών των περιοχών τόσο με τις αστικές περιοχές, όσο και μεταξύ τους.

Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα τις πολιτικές χρειάζεται μεγάλη προσοχή και μελέτη. Είναι αναγκαία η εφαρμογή ανάπτυξης εκ των κάτω. Ακόμα, χρειάζεται η πολιτική να είναι λογική και ρεαλιστική, να προσαρμόζεται με το πέρασμα των χρόνων, να είναι συνεπής, ακριβής και λογικά συνεκτική. Είναι σημαντικό να υπάρχει σύνδεση αστικού – πεδινού με ορεινό χώρο. Οι στρατηγικές πρέπει να είναι πολυκλαδικές και πολυπεριφερειακές, ειδικά όταν αφορούν οροσειρές ή όρη που εκτείνονται σε πάνω από μια χώρες. Πρέπει να βασίζονται στην ανάπτυξη του ορεινού χώρου, με τα δεδομένα των τομέων παραγωγής στα οποία βασίζεται η περιοχή, καθώς επίσης και στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά της στοιχεία. Ταυτόχρονα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι παράμετροι της περιφέρειας ακόμα και της χώρας, στην οποία ανήκει η επιμέρους περιοχή και να υπάρχει συνεργασία και συντονισμός σε όλα τα περιφερειακά και τοπικά επίπεδα και μεταξύ των τοπικών αρχών.

Είναι απαραίτητη η πλήρης ενημέρωσή τους των τοπικών κοινοτήτων, οι συνεργατικές προσεγγίσεις, η εκπαίδευση και η ανάπτυξη δεξιοτήτων μέσω κέντρων κατάρτισης. Αυτά θα συμβάλουν στην αναβάθμιση της περιοχής και όχι στην εξυπηρέτηση μόνο των ομάδων πίεσης, που συντελούν στις ανισότητες. Ταυτόχρονα χρειάζονται ικανοί σύμβουλοι και υπεύθυνοι για την ορθολογική αξιοποίηση της χρηματοδότησης και την πλήρη καταγραφή των επιθυμητών εκροών των κονδυλίων (Σαμαρά, 2009).

Επίσης είναι αναγκαίο να εξασφαλιστεί η συμβολή στην αειφορική και περιβαλλοντική ανάπτυξη και ο σεβασμός στις πολύτιμες περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες κάθε χώρου. Έτσι, είναι αναγκαία και η σωστή εξέλιξη του τουρισμού. Είναι κατανοητό πλέον, ότι η πολιτιστική κληρονομιά μακροπρόθεσμα απειλείται από αυτόν, άρα δεν είναι θεμιτό να θυσιάζεται για τα βραχυπρόθεσμα οφέλη του (Schorner, 2010). Χρειάζεται να αναπτυχθεί βιώσιμος τουρισμός και οικοτουρισμός και να υπάρχουν πάντα συζητήσεις για την επίλυση δυνητικά αντικρουόμενων εννοιών, σε όλα τα θέματα που αφορούν τα ορεινά και ομαδική λήψη αποφάσεων (των ενδιαφερόμενων

ομάδων) ως προς νέα έργα. Ακόμα, χρειάζεται στήριξη του πρωτογενούς τομέα και των βιοτεχνιών, με την συνεχόμενη στήριξη των αγροτών και των επιδοτήσεων για συμμόρφωση στις περιβαλλοντικές διαστάσεις της γεωργίας και με τη στήριξη των συνεταιρισμών και των βιοτεχνιών στα ορεινά. Τέλος, τα μέτρα και οι οδηγίες πρέπει να εφαρμόζονται τόσο από τις υπεύθυνες τοπικές και δημόσιες αρχές, όσο και από τους πολίτες.

ΣΥΝΟΨΗ

Η εργασία αυτή είχε ως σκοπό την επικέντρωση στα βασικά χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών, καθώς και στα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα σε σχέση με τις αστικές και πεδινές περιοχές. Όμως παγκοσμίως, τα ορεινά εδάφη αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα. Στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα αισθητά τα μειονεκτήματα των ορεινών περιοχών, τα οποία εντείνονται με το πέρασμα του χρόνου. Αυτό προκαλεί άμεσες επιπτώσεις στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών αυτών και κατά συνέπεια όλης της χώρας. Οι αρνητικές επιπτώσεις εντοπίζονται στο γεγονός ότι η Ελλάδα δεν είχε αναπτύξει ολοκληρωμένη πολιτική για τις ορεινές περιοχές, τα μέτρα ήταν τοπικά, όχι δεσμευτικά, αποσπασματικά και δεν ενθαρρύνονταν από τη συνεργασία τοπικού – περιφερειακού – εθνικού πλαισίου. Αντιθέτως, κάποιες χώρες της Ευρώπης όπως η Ελβετία και η Γαλλία, κατάφεραν να αναπτύξουν σε μεγάλο βαθμό αυτές τις περιοχές. Οι στρατηγικές που έχουν εφαρμόσει αξιοποιούν τα συγκριτικά τοπικά πλεονεκτήματα των προβληματικών περιοχών. Εστιάζουν στις οικονομικές δυνατότητές τους, στην πολιτιστική κληρονομιά και την προστασία του περιβάλλοντος. Παράλληλα, ενισχύουν τη διακρατική συνεργασία (αφού περικλείονται από την οροσειρά των Άλπεων), ενώ μέσω αυτών, χορηγούνται κονδύλια και επιδοτήσεις για στοχευόμενες ενέργειες και σε συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων. Σε όλα αυτά, όπως είναι φυσικό, υπάρχουν προβλήματα, ή τα αποτελέσματα μπορεί να μην είναι πάντα τα επιθυμητά, όμως οι γενικές αξιολογήσεις δείχνουν αρκετά καλή πορεία της ανάπτυξης σε όλους τους τομείς με σεβασμό στο περιβάλλον και στη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι προτάσεις για την Ελλάδα είναι η συνεργασία όλων των περιφερειακών φορέων ανάπτυξης, η υιοθέτηση κοινής στρατηγικής για τις ορεινές περιοχές της χώρας, προσαρμοσμένης πάντα στις τοπικές ανάγκες, μιας και αυτές είναι

πολύ διαφορετικές μεταξύ τους, ο σαφής προορισμός των μέτρων και ο δεσμευτικός τους χαρακτήρας. Τέλος, είναι αναγκαία η αξιολόγηση και ο πλήρης έλεγχος των αποτελεσμάτων κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Όλα αυτά πρέπει πάντα να συνδέονται με την περιβαλλοντική διάσταση του τόπου. Με αυτόν τον τρόπο, αρχικά θα καταστεί δυνατή η βιώσιμη ανάπτυξη σε οικονομικό – πολιτιστικό – περιβαλλοντικό τομέα, αλλά και σε κοινωνικό, μιας και θα αμβλυνθούν σε κάποιο βαθμό οι περιφερειακές ανισότητες, ενώ η ποιότητα ζωής των κατοίκων θα βελτιωθεί. Τέλος είναι αναγκαία η κατανόηση της σημασίας των βουνών μιας χώρας, στη θέση που έχουν για την προσέλκυση κατοίκων από το εξωτερικό αλλά και στην αναγκαιότητα της διατήρησης του μόνιμου πληθυσμού τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

Βαρβαρέσος Σ., Σωτηριάδης Μ., (2003) Συγκριτική ανάλυση της ανάπτυξης περιοχών με ορεινό-χιονοδρομικό τουρισμό στις Άλπεις, *JOURNAL ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ*, (6), 22-39

Βαρβαρέσος Σ, Σωτηριάδης Μ, (2004) *Ορεινοί Όγκοι και Τουρισμός: Μία χώρα – χρονική προσέγγιση*, Κεφάλαιο 1ο – Ορεινοί Όγκοι, Τουρισμός και κοινωνικό – οικονομικό σύστημα.

Γουργιώτης Α. (2012) ‘Χάρτα για την ανάπτυξη του ορεινού χώρου’, *αιχώρος*, (17) 34 – 63

Λουλάκης, Α. (2011) ‘Οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας: ορισμοί, χαρακτηριστικά, πολιτικές’, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μαυρουδάκης, Κ. (2010) ‘Διερεύνηση των Προοπτικών για μια Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη του Δήμου Ζαγοράς, Ανατολικού Πηλίου’, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, διαθέσιμο στο διαδίκτυο : <http://dspace.lib.ntua.gr/handle/123456789/3433>

Μιχαηλίδου Ε., 2008, Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας. Χαρακτηριστικά και Στρατηγικές Ανάπτυξης, διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.ntua.gr/MIRC/keimena/Michailidou%20%20Greek%20mountainous%20regions.pdf>

Μιχαηλίδου Ε., Ρόκος Δ., Πολιτική γης για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών στους τομείς της γεωργίας, κτηνοτροφίας και δασοπονίας, στα πρακτικά του 3^{ου} Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου Μετσόβου ‘Η Ολοκληρωμένη

Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη’, 7-10 Ιουνίου 2001, Μέτσοβο, 209-250

Μιχαηλίδου Ε., Ρόκος Δ. (2010) ‘Κριτική Ανάλυση της Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις Ορεινές Περιοχές’, *6^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών*, 16-19 Σεπτεμβρίου 2010, Μέτσοβο

Μπεριάτος, Η. (1996) ‘Η Σημασία του Χωροταξικού Σχεδιασμού στην Προστασία και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών’, *1^ο Διεθνές Συνέδριο Προστασία και Οικοανάπτυξη του Ορεινού Χώρου, Mountain Wilderness*, Τρίκαλα 5-7 Απριλίου 1996

Παναγιώτου, Ι. (2007) ‘Ανάπτυξη στην ορεινή περιοχή της Ναυπακτίας’, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα

Παπαδημάτου Α., Ρόκος Δ. (2001) ‘Βιώσιμη και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου’, στα πρακτικά του 3^{ου} Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου Μετσόβου *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη*, 7-10 Ιουνίου 2001, Μέτσοβο, σελ. 141-171

Ρόκος Δ., (2001) ‘Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και πράξη’, στα πρακτικά του 3^{ου} Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου Μετσόβου: *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη*, 7-10 Ιουνίου 2001, Μέτσοβο, σελ. 79-140

Σαμαρά, Φ. (2008) ‘Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε ορεινή περιοχή: Η περίπτωση του δήμου Ολύμπου και της κοινότητας Καρυάς’, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τολίδης Κ., Καλογήρου Χ., Δημοπούλου Ε., (2010) ‘Χωροταξική Πολιτική στις Ορεινές Περιοχές: η περίπτωση του Ν. Φωκίδας’, *6^ο διαπανεπιστημιακό συνέδριο του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του ΕΜΠ: Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών*, 16-19 Σεπτεμβρίου 2010, Μέτσοβο

Τσιπήρας Κ., (2001) 'Ο Ελληνικός ορεινός χώρος ως και η φύση του ως «Όλον»', 3^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο ΕΜΠ: Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και πράξη", 7 – 9 Ιουνίου 2001, Μέτσοβο

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007 – 2013, οδηγός εφαρμογής μέτρου 313, ενθάρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων, Ιούλιος 2010

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων – Διοικητικός Τομέας Πόρων & Υποδομών, Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Προγράμματος 'Αγροτική Ανάπτυξη της Ελλάδας 2007 – 2013', Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας : 'Αλέξανδρος Μπαλαταζής''

Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (2007) Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007-2013, Γενική Γραμματεία Επενδύσεων και Ανάπτυξης, Αθήνα.

Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. (2000) Μελέτη για το Στρατηγικό Πρόγραμμα Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών, Κέντρο Στρατηγικού Σχεδιασμού Πίνδος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Ξενόγλωσσα άρθρα-συνέδρια

Ars, M. S., Bohanec, M. (2010) Towards the ecotourism: A decision support model for the assessment of sustainability of mountain huts in the Alps, *Journal of Environmental Management*, 9, 2554-2564

Balsiger, J. (2009) 'Ecoregional mobilization and mountain policies in Switzerland and California', *Journal of alpine research*, 2

Brugger, W., Partner, AG (2003) 'Neue Regionalpolitik, Expertenkommission „Überprüfung und Neukonzeption der Regionalpolitik“ im Auftrag des Staatssekretariats für Wirtschaft (Seco), 143

Cater, E. (1993) 'Ecotourism in the Third World: Problems for sustainable tourism development.' *Tourism Management*, 14 (2), 85-90.

Miclet, G. (2002) 'Sustainable development in mountainous areas: The case of the department of Lozère, France', *Proceedings of The Innovative Structures for the Sustainable Development of Mountainous Areas (ISDEMA) seminar*, Thessaloniki, Greece, 17-18 March 2002

Daniel, F. G., Perraud, D., (2009) 'The multifunctionality of agriculture and contractual policies. A comparative analysis of France and the Netherlands', *Journal of Environmental Management*. 90, 132 - 138

Evrard, N. (2011) The rising concept of mountain ranges in EU policies, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 14, 65-68

Farrell, B. H. (1999). Conventional or sustainable tourism? No room for choice. *Tourism Management*, 20 (2), 189-191.

Fischler F. (2002) Rural development and mountain areas: a first assessment, seminar 'EU policies and the Mountain', 17 October 2002, Brussels

Frey R.L. (2008) – *Starke Zentren - Starke Alpen. Wie sich die Städte und ländlichen Räume der Schweiz entwickeln können*. Zürich: Verlag Neue Zürcher Zeitung.

Gellrich, M., Baur, P., Koch, B., Zimmermann, N.E (2007) Agricultural land abandonment and natural forest re-growth in the Swiss mountains: A spatially explicit economic analysis, *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 118, 93-108

Homburger, H., Hofer, G. (2012) Diversity change of mountain hay meadows in the Swiss Alps, *Basic and Applied Ecology*, 13, 132–138

Kohler, Y., Tissot, W. (2013) Integration of Nature Protection in Forest Policy in France, *EFICENT-OEF*, Freiburg

Kohler, T., Byers, E. (1999) Mountain of the world: Tourism and sustainable mountain development – *Mountain Agenda*. Institute of Geography, University of Berne, Switzerland

Koutsouris, A. (2002) Proceedings of *Innovative structures for the sustainable development of mountainous areas Seminar*, Thessalonikh, Greece, 17 – 18 March 2002

MacDonald, D., Crabtree, J. R., Wiesinger, J., Dax, T., Stamou, N., Fleury, P., Gutierrez Lazpita, J., Gibon, A. (2000) Agricultural abandonment in mountain areas of Europe: Environmental consequences and policy response, *Journal of Environmental Management*, 59, 47-69

Owen, J. L., Maggio, G. F. (2000). Mountain Laws and Peoples: Moving Towards Sustainable Development and Recognition of Community-Based Property Rights. Mountain Forum, Center for International Environmental Law, Washington, DC, USA.

Plieninger T., Hocht F., Spek T. (2006) Traditional land-use and nature conservation in European rural landscapes, *environmental science & policy*, 9, 317 – 321

Rodewald R., Knoepfel P., 2001, Regional policy and rural development in Switzerland, Cahier de l'IDHEAP, 197b, 108

Samy, K. M, El-Barmelgy, H. M. (2005) Sustainable Tourism versus Sustainable Development: Attempting Sustainable Tourism Development for Egypt. Helwan University and Cairo University, Egypt

Schorner, B. (2010) ‘Sustainable Mountain Tourism Development Illustrated in the Case of Switzerland’, *SPNHA Review*, 6 (1)

Stucki, E.W., Roque, O., Schuler, M., Perlik, M. (2004) Contents and impacts of mountain policies – Switzerland, *Analysis of mountain areas in the European Union and in the applicant countries*, SECO, Federal Department of Economic Affairs

Swiss Academy of Sciences (2012) Mountains, a priority for a planet under pressure and for Switzerland , *Fact Sheet Rio+ 20*, (12)

Tzanopoulos, J., Kallimanis, A.S., Bellac, I., Labrianidis, L., Sgardelis, S., Pantis, J.D, (2011) ‘ Agricultural decline and sustainable development on mountain areas in Greece: Sustainability assessment of future scenarios’ , *Land use policy*, 28, 585-593

Επίσημες ευρωπαϊκές, ελληνικές οδηγίες και οργανισμοί

Έκθεση της Επιτροπής των Περιφερειών σχετικά με την Κοινοτική Δράση για τις ορεινές περιοχές (2003) Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 128/05.

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. [1257/99](#) του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 1999, περί της στήριξης της αγροτικής ανάπτυξης μέσω του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) και για την τροποποίηση και κατάργηση ορισμένων κανονισμών.

Νόμος 2539/97/ΦΕΚ 244/Α περί συγκρότησης της τοπικής αυτοδιοίκησης, Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης.

Νόμος 2742/ΦΕΚ 207/Α'07.10.1999 περί του χωροταξικού σχεδιασμού, αειφόρου ανάπτυξης και άλλες διατάξεις.

Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 1992, περί της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αριθ. L 206 της 22/07/1992

Οδηγία 75/268/ΕΟΚ, του Συμβουλίου της 28ης Απριλίου 1975, περί της ορεινής γεωργίας και της γεωργίας σε ορισμένες περιοχές, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αριθ. L 128

European Commission (2000) *Agenda 2000. CAP Reform Decisions*. Directorate-General of Agriculture.

LEADER I (1991) Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, C73/14

LEADER II (1991) Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, C180/12

LEADER + (2000) Επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών κοινοτήτων C139/0514

NORDREGIO (Nordic Centre for Spatial Development) (2004) “Mountain Areas in Europe:

Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries”, European Commission contract No 2002.CE.16.0.AT.136, Final Report, site:

<http://www.nordregio.se/en/Publications/Publications-2004/Mountain-areas-in-Europe/>

OFAG (2002) Délimitation des zones agricoles en fonction des difficultés de production en Suisse, 7

OECD (2002) OECD Territorial reviews: Switzerland, 201

Swiss Agency for the Environment, Forests and Landscape, 1997, *Criteria and indicators for sustainable forest management in Switzerland*, 80

Swiss Federal Council. (2002) Sustainable Development Strategy 2002, Swiss Federal Council, Interdepartmental Rio Committee (IDARio), Bern, Switzerland

Ιστοσελίδες

ebooks.edu.gr /modules/ebook/show.php/DSDIM-E100/533/3524,14453

<http://www.bfs.admin.ch> (Swiss Federal Statistical Office)

<http://www.euromontana.org/en/projets/padima-activities.html>

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/montagne/mount9.pdf

<http://www.france-pub.com>

<http://lib.icimod.org/record/10393/files/378.pdf>

<http://www.livepedia.gr/index.php/%CE%93%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%AF%CE%B1#column-one>

www.statistics.gr

<http://www.wttc.org>

<http://www.weforum.org>

www.world-tourism.org

